Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

GILDER OG LAUG

I

FLENSBORG.

(UDGIVET MED UNDERSTØTTELSE AF DET JYDSKE HISTORISK-TOPOGRAFISKE SELSKAB.)

KJØBENHAVN.

C. A. REITZELS FORLAG.

G. S. WIBES BOGTRYKKERI.

1873.

Det er ikke uden en vis Tilbageholdenhed, at jeg lader denne lille Samling udgaa fra mit Arbeidsværelse, thi jeg vèd fuldt vel, at Indholdet ikke kan gjøre Regning paa at finde nogen almindelig Interesse, ligesom jeg ogsaa meget godt erkjender, at der er noget trættende i at gjense det Samme i de forskjellige Gilder; — men det har ikke været mig muligt at undgaa nogle Gjentagelser, da det ene Gilde naturligvis altid havde noget tilfælles med det andet, i ethvert Tilfælde var altid Grundtonen den samme, omend den her og der var noget modificeret. Tør jeg nu end ikke haabe, at ret mange ville finde Interesse for Indholdet, har jeg dog troet at burde lade Samlingen trykke, da den indeholder en Del Oplysninger, som det under mit tiaarige Ophold i Flensborg var mig muligt at opspore, og som under de nuværende Forhold næppe uden stor Vanskelighed ville være tilgængelige. Rimeligvis vilde alligevel aldrig denne Bog have seet Dagens Lys, naar ikke det jydske historisk-topografiske Selskab havde været saa velvilligt at række en hjælpende Haand til dens Udgivelse, — en Velvillie, for hvilken jeg herved bringer Selskabets ærede Bestyrelse min Tak. — Det Ene med det Andet bragte mig til at lade den trykke, og saaledes beder jeg den ærede Læser modtage den som et lille Arbeide, der aldeles ikke gjør Fordring paa at have noget egentligt historisk Værd, men som kun

ønsker at betragtes som en Samling af Oplysninger, hentede fra trykte og utrykte Kilder, bestemt til at henlede Opmærksomheden paa en Side af den danske Historie, som hidtil kun saare mangelfuldt er bleven behandlet, og til hvilken der dog upaatvivlelig i adskillige af Kjøbstædernes og Hovedstadens Archiver maatte kunne findes Stof, selv om det ikke vil være saa rigeligt, som det, de flensborgske Archiver have frembudt.

Søllerød, Juli 1873.

F. Wedel.

En af de interessanteste Institutioner, som Historien har at opvise, er vistnok de saakaldte Gilder, dels fordi de altid udgik fra Folkets egen Trang, dels fordi de ved deres faste Love og Forskrifter bidroge til at lære den store utæmmede Folkemasse at agte Tugt og Lov og Orden. De ere ligesom den røde Traad, der slynger sig igjennem Folkets Udvikling, men netop derfor er det saa ofte vanskeligt at forfølge dem i deres Frem- eller Tilbagegang; ofte taber Sporet sig, for maaske paa et ganske andet Sted at gjenfindes, men det er det Ejendommelige ved dem, at om de end skiftede Form efter de forskjellige Tidsforhold, aldrig hørte de dog ganske op at være til, men fortsatte sig ned indtil vore Dage, rigtignok kun som tomme Skygger, af hvad de engang have været.

Størst var naturligvis deres Betydning paa en Tid, da der saa at sige ingen ordnende Magt fandtes i Landet, da Love og Øvrighed tildels manglede, og Folket var overladt til sig selv. Efterhaanden som Stat og Kirke fik Indflydelse paa Folket, tabte Gilderne deres Betydning; Staten brugte dem som Redskaber til at vænne Borgerne til indbyrdes Fred og Enighed, og Kirken fandt i dem bekvemme Midler til at udvide sin Indflydelse paa Lægfolk; i Kalenderne kvaltes Gildernes Selvstændighed af Kirkens Overvægt, saa at de ved Reformationens Indførelse forsvinde; ligeoverfor Staten tabe de efterhaanden deres oprindelige dømmende og udøvende Magt og blive til Samfund, i hvilke de enkelte Borgerstænder samle sig — under Øvrighedens Tilsyn — for at sikre deres særegne Standsformaal og for samtidig dermed at forlyste sig i hinandens Selskab.

Det er denne Gildernes Udviklingsgang, som vi omtrent gjenfinde i hele Landet, men da den næppe i nogen anden By i Danmark træder saa bestemt frem som i Flensborg, vil man ved at danne sig et Billede af dem i denne By kunne gjøre sig en Forestilling om, hvorledes de paa andre Steder i Landet have udfoldet deres Virksomhed.

Her som andetsteds har man troet at kunne samle de forskjellige Gilder i verslige og geistlige[1]); i Tidens Løb udviklede sig vel en saadan Forskjel, men fra Begyndelsen vare Gilderne udelukkende af verslig Natur, idetmindste frembyde de tre os bekjendte ældste Gildeskraaer intet andet Billede af dem. De havde deres naturlige Oprindelse fra den Tilbøjelighed, som de Svagere maatte føle til ved gjensidig Hjælp at sikre sig imod de Mægtigeres Overgreb, men med dette Formaal havde Kirken endnu aldeles Intet at gjøre. Man har ogsaa gjort mange forskjellige Forsøg paa at forklare Navnet Gilde; men disse Forsøg tør vel ansees som temmelig ligegyldige, da der ingen Tvivl kan være om, at det betegnede en Forening af Mennesker til et bestemt Formaal, det være sig for at feire et Bryllup eller en anden Fest, eller for at raadslaa om fælles Anliggender, eller for at sikre sig hinandens Beskyttelse og Hjælp[2]) etc.; det anvendes ogsaa paa større Foreninger, saasom naar flere Nabobyer sluttede sig sammen i et eller andet Øjemed (f. Ex. det af Byerne Slesvig og Flensborg 28 Juni 1282 indgaaede Forbund om, at ingen af Byernes Borgere maatte anklage hinanden for Magthaverne uden deres Medborgeres Samtykke)[3]). Det var en gammel Skik, at man ved saadanne Sammenkomster forlystede sig med Spise- og Drikkelag, til hvilke enhver Deltager maatte yde sit Bidrag — og saaledes ligger det vel nærmest (dersom man absolut vil finde Ethymologien) at udlede Navnet af at gialde ɔ: betale.

I Midten af det 14de Aarhundrede dannede sig en særegen Art af Gilder, de saakaldte Kalender[4]); det var Foreninger af geistlige og nogle verslige Medlemmer, hvis Formaal skulde være at udøve Kjærlighedsgjerninger, understøtte Syge og Trængende, holde Messer for Levende og Døde, fremhjælpe Gudstjenesten etc., men som vel egentlig havde til Hensigt at støtte Kirken paa en Tid, da denne begyndte at vakle. Det laa i Sagens Natur, at Geistligheden i disse Foreninger maatte blive næsten eneherskende, saalænge det lykkedes den at bevare sin gamle Glans; men ogsaa, at denne Indflydelse maatte

tabe sig i samme Forhold, som Borgerne — henimod Reformationen — vaagnede til Selvbevidsthed ligeover for Kirken.

Noget forskjellige fra begge disse Arter af Foreninger ere de i det 14de og 15de Aarhundrede opstaaede Kjøbmands- og Haandværksgilder. Indenfor snævrere Grænser vilde disses Medlemmer sikre hinanden Hjælp og hævde Standens Anseelse ved at vaage over en stræng Tugt og ved at paase, at Arbeidet blev forsvarligt udført. Navnet Gilde begynder nu at vige Pladsen for Lagh, Lach, Laug, Gelag; før Reformationen vedligeholdt de gjennem Sjælemesser Forbindelsen med Kirken, de oprettede og doterede særegne Altre i Byens Kirker, valgte tildels deres egne Vicarer og lønnede dem, og opnaaede ikke sjældent, at Biskopperne ved Indulgentsbreve berigede Altrene; men dette Forhold til Kirken var dog ikke inderligere, end at de vedbleve at bestaa i deres fulde Kraft, efterat Reformationen havde gjort Forbindelsen med Kirken umulig og paa anden Maade havde anvendt de Capitaler, som vare henlagte til Altrene. Foruden de ovenfor nævnte Formaal havde man i disse Laug ogsaa dette at adsprede sig ved Spise, Drik, Dans og anden Lystighed, hvorfor Kvinderne i dem indtage en ikke ubetydelig Stilling[5]).

Saaledes vexlede i Tidens Løb baade Hensigten og Indretningen og dermed ogsaa Betydningen af saadanne Foreninger; men hvormeget de end forandrede sig, vedblev dog igjennem dem alle det aristokratiske Element at gjøre sig gjældende; det danner ligesom Grundtonen i alle geistlige og verslige Skraaer og Laugsartikler. Selv efterat det tidligste kongelige Gilde havde maattet stige ned fra Høisædet og finde sig i at gjenfødes som et simpelt Skydeselskab, opgav det dog ikke sin aristokratiske Tilbøjelighed, ja det gik endog saa vidt, at man forlangte Daabssedler foreviste, for at ingen Uværdig skulde blive optagen. Det var den samme Ængstelighed for at holde paa sin Stands Værdighed, der først bragte Kjøbmændene og Skipperne til at slutte sig sammen ligeover for Haandværkerne, og som senere havde til Følge, at Skipperne afsondrede sig i et særegent Skipperlaug, der ansaa sig ligesaa berettiget som Kjøbmandslauget; og det er den samme Bestræbelse, som træder os imøde i de forskjellige Haandværkslaug — det ene Laug vilde ikke staa tilbage for det andet.

At Gilderne hidrørte fra Hedenskabet, tør ansees som rimeligt[6]). Nordboen var alt tidligt vænnet til at forene sig

med sine Nærmeste og til med dem at raadslaa om Alt, hvad der angik fælles Ve og Vel[7]); ved saadanne Leiligheder indgik man Fostbroderlag, efter Raadslagningen vederkvægede man sig ved Spise og Drikke, Hornene tømtes til Gudernes Ære, man dansede og skjæmtede; Enhver maatte selv medbringe Spise og Drikke for sin Person og desuden bidrage til de fælles Udgifter. Meget muligt er det, at de engelske Gilder have udøvet en stor Indflydelse paa de danske, og at de have bidraget til, at disse udviklede sig til den Fuldkommenhed, som de havde ved Knud den Helliges Tid. Da Christendommen blev indført i Danmark, henvendte man ogsaa Opmærksomheden paa Gilderne; det blev nødvendigt, at disse antoge et christeligt Præg, istedetfor at Bægrene tømtes for de hedenske Guder, skulde man mindes de christne Helgener[8]); — men Folket hang for meget fast ved sine nedarvede Skikke, til at en saadan Forandring kunde ske paa en Gang, Christendommen mægtede heller ikke strax at omforme de ydre Forhold, og saaledes maatte man nøjes med saavidt muligt at fjærne de absolut hedenske Elementer, uden at det endnu lykkedes at omstøbe Gilderne i en fuldkommen christelig Form.

Naar et Gilde var stiftet, enedes man om visse Love, som skulde gjælde; foreløbig var det kun Vedtægter og Skikke, som man gav Lovskraft — egentlige skrevne Love hidrøre først fra en senere Tid, da Folket havde lært at have Interesse for fredelige Sysler som Handel og Agerdyrkning; Vedtægterne samlede man, saa godt man kunde, og naar Gildet var kommen sammen, bleve de fremsagte og paa den Maade bragte til de nye Medlemmers Kundskab og opfriskede i de ældres Hukommelse — det var de saakaldte leges orales til Forskjel fra de senere saakaldte Skraaer ɔ: skrevne Love. Allerede tidlig omtales en saadan vedtagen Lov for et lille Samfund, uden anden bindende Kraft end den, som Samfundets Medlemmer vilde indrømme den; det er det i Jomsborg oprettede Vikingesamfund med Palnatoke i Spidsen, i hvilket vi finde de tidligste Spor af en saadan Forfatning[9]); — denne var uden Tvivl Forbilledet for den Lov, som senere under Kong Knud den Store blev vedtagen i hans Thingmannalid[10]).

Denne Livvagt bestod af 3000 (efter andre 6000) Mand og dannedes af saamange forskjellige Elementer, at det blev nødvendigt at fastsætte bestemte og strænge Regler for at holde Orden og Ro i et Samfund, i hvilket enhver fribaaren, ube-

rygtet Mand kunde indtræde; — disse Regler samledes i den saakaldte Vitherlagsret[11]). Hovedhensigten var at formilde de raa Sæder og saavidt muligt hindre, at den Ene skadede den Anden paa Liv og Lemmer eller paa hans gode Navn og Rygte; en bestemt Tugt maatte derfor indføres og gjøres gjældende for Alle, »det var bedre at anvende Strænghed end overdreven Mildhed.« Samfundsfølelsen fik sit Udtryk i den Bestemmelse, at Enhver, der hørte til denne Huskarlevagt (militia aulica), kun skulde kunne dømmes af sine Kammerater paa Huskarlestævnet — en Bestemmelse, der rimeligvis optoges fra Jomsborg, og som igjennem Vitherlagsretten gik over i de senere Gildeskraaer, som Hovedgrundlaget, paa hvilket Gilderne egentlig hvilede. Forræderi, Drab paa et af Medlemmerne, Fornærmelser i Forbindelse med Saar og Slag straffedes med Døden og med Fortabelse af Gods og Ejendom, der tilfaldt Kongen; fremførte den Ene Klage imod den Anden, skulde han bevise sin Klage med Ed eller med 2 Vidner af Thingmannalid; kunde han ikke skaffe de 2 Vidner tilveje, eller dristede han sig ikke til at aflægge Eden, skulde han underkaste sig Gudsdom (Jernbyrd). Den, som havde forseet sig, blev af 2 Huskarle stævnet for Kongens Domstol; tre Gange kunde denne Stævning gjentages, men kom han ikke efter den tredie Stævning, blev han dømt, forvist og hans Gods konfiskeret. Istedetfor Dødsstraf traadte i visse Tilfælde Landsforvisning fra alle Kongens Lande og Riger med Niddingsnavn[12]); man gav ham da i Reglen en Hest til at fly tillands og en Baad til at fly tilvands, men kom han tilbage med Villie eller af et Tilfælde, var det Pligt for de andre Huskarle at dræbe ham; undertiden naar den Anklagede ved Vidner eller Ed var overbevist om sin Forseelse, blev han straffet med at sættes en Plads længere ned ved det fælles Bord, en Straf, der ligeledes blev betragtet som meget beskjæmmende. Opstod der Strid om Ejendom, blev Sagen afgjort ved Ed af 6 Huskarle, som ved Lodkastning udtoges dertil af Vedkommendes egen Afdeling (Fiarthing). Den som ønskede at udtræde af Samfundet, skulde paa Aarets sidste Dag ved to Huskarle opsige sin Tjeneste, hvorefter det var ham tilladt at søge en anden Herre.

Allerede her finde vi denne bestemte Afsondring fra alle Udenforstaaende, der er saa charakteristisk for Gilderne; ligeledes finde vi her Bestræbelsen for at afværge enhver Strid eller dog idetmindste for at kvæle den i sin Begyndelse; Liden-

skaberne skulde tæmmes ved strænge Love, og med ubøjelig Haardhed skulde disse overholdes; men Ingen blev tvungen til at underkaste sig dem, det var en fri Sag, hvo der vilde træde ind i Samfundet, og hvo der atter vilde forlade det; — ja ved de store Fordringer, som stilledes til den Rustning, som Medlemmerne selv skulde anskaffe (forgyldte Hellebarder, Sværd, Hjælm etc.), blev det endog for mange en vanskelig Sag at indtræde. Der dannede sig saaledes allerede her et Slags Aristokrati, der, som staaende over den store Hob, nød en vis Anseelse. Det var ikke ubilligt, at man ved Strænghed søgte at indføre god Orden iblandt dem, der skulde udøve en opdragende Indflydelse paa Folket.

I otte Kongers Tid stod denne Lov ved Magt; først under den niende Konge blev den forandret. Det var under Kong Niels's Regjering, at en Broder til Biskop Svend i Viborg begik et Mord; hans Slægtninge søgte at frelse ham fra Døden og foresloge Kongen at lade ham med en Bøde afsone Drabet. Kongen, som ogsaa vilde frelse ham, sammenkaldte de Ældste i Landet og spurgte dem, om de erindrede noget Exempel paa, at noget saadant tidligere var skeet, og da de benægtede det, blev det bestemt, at for Fremtiden skulde den, der ved Slag eller Saar krænkede Gaardsretten, bøde 40 Mark til Kongen, 40 Mark til Thingmannalid, 40 Mark til den Dræbtes Arvinger og desuden 2 Mark Guld i Sonegave.

Uagtet der er stor Forskjel imellem dette Samfund, i hvilket Medlemmerne kun vare bundne til Kongen, og de egentlige Gilder, i hvilke alle Medlemmerne vare lige, er der dog saamegen Lighed imellem Vitherlagsretten og de senere Gildeskraaer, at man vistnok med Ret kan antage, at denne var det Grundlag, paa hvilket det ældste bekjendte Gilde, St. Knudsgilde, blev dannet.

Der hviler et Slør over Gildernes første Oprindelse; Historien beretter os Intet afgjørende derom, og Alt er derfor overladt til Gisninger. Hvad der med en temmelig stor Sandsynlighed tør paastaaes med Hensyn til deres Oprindelse, indskrænker sig til, at Gilderne ikke — saaledes som Nogle have ment[13]) — hidrøre hverken fra Øvrighedens Bestræbelse for paa denne Maade at afskaffe de fra Hedenskabet nedarvede Slagsmaal, Drikkelag og andre Uordener[14]) eller fra Geistlighedens Forsøg paa saaledes at mildne de raa Sæder; Kjøbstædernes communale Forfatning (Magistrat og deputerede Bor-

gere) udgik nemlig væsentligt fra Gilderne, desuden antyde Gildeskraaerne bestemt Folkets Bestræbelse efter at sikre sig imod Magthaverne[15]) og efter indbyrdes at afgjøre deres Stridigheder som noget, der ikke vedkom Staten; og endelig er det ikke rimeligt, at Øvrigheden, dersom den ligesom havde skabt Gilderne, vilde have indrømmet dem saa store Friheder, som disse tiltoge sig[16]). Paa den anden Side stod St. Knudsgilde kun i et ganske løst Forhold til Kirken igjennem Messen ved Begravelser og Gildeforsamlinger, og holdt sig iøvrigt uafhængig af Geistligheden.

Fremdeles tør det vel paastaaes, at Gilderne have været til, idetmindste i nogen Tid, førend man enedes om at affatte skrevne Love; istedetfor Love gjaldt gamle Vedtægter og Skikke; først efterhaanden som Forholdene udviklede sig, andre Gilder dannedes, og de forskjellige Stænder begyndte at slutte sig sammen om bestemte Regler, vaagnede ogsaa hos Gilderne Trangen til at forsyne sig med skrevne Love, der bestemt kunde angive vedkommende Gildes Charakter og Formaal. De forskjellige Provinser fik efterhaanden tildels deres særegne Love, de forskjellige Byer deres Kjøbstadsretter, Borger, Bonde, Geistlig og Adel havde tildels deres særegne Vedtægter, som de vare undergivne, og saaledes var der intet Paafaldende i, at ogsaa Gilderne dannede afsluttede Samfund, der selv foreskreve sig Love, som Medlemmerne skulde lyde, og ved hvilke man søgte at sikre sig gjensidig Beskyttelse. — Gilderne saavelsom deres Love udgik altsaa fra Folkets nedarvede Tilbøjelighed til at styre sig selv[17]), og naar vi senere finde, at Kongerne stadfæstede Gildelovene og toge Gildebrødrene i deres Beskyttelse (jfr. Indledningen til St. Knuds Skraa i Odense), hidrører dette ganske naturligt derfra, at Gilderne ved den Indflydelse, som de udøvede baade indenfor og udenfor deres Grænser, i mange Henseender rakte Landets Styrere en hjælpende Haand.

Verslige Gilder.

St. Knuds Gilde.

Det ældste Gilde, som vi kjende i Danmark, er St. Knuds Gilde; hurtigt synes det at have udbredt sig, thi allerede meget tidligt nævnes et saadant Gilde næsten i alle betydeligere Byer i Sønderjylland og i Kongeriget. I de fleste af dem forsvandt det imidlertid igjen tildels ubemærket og sporløst, og vi ere saaledes indskrænkede til St. Knudsgilde, saaledes som det bestod i Flensborg, Odense og Skaane, de eneste, fra hvilke vi endnu have Skraaerne tilbage.

At Gildet er meget gammelt, er ubestrideligt, men det er umuligt at angive et bestemt Aar, i hvilket det blev oprettet; Historien tier derom, vel nærmest fordi det lidt efter lidt har dannet sig, og fordi Skraaerne utvivlsomt ere yngre end Gildets Oprettelse. Man har vaklet imellem, om det var ældre eller yngre end Knud den Helliges Kanonisation. Nogle[18]) mene, at Gildet ikke kunde blive til, førend efterat Kongen var bleven erklæret for en Helgen; det maatte da være oprettet i Kong Niels's Tid. Man har til Forsvar for denne Mening anført Thomas Bartholins Ord, at Kong Erik i Aaret 1100 har paabudt St. Knudsgilde overalt i Danmark nogle Skraaer[19]); men dels var det ikke absolut nødvendigt, at Gilderne oprettedes til Ære for en Helgen[20]), saa at man altsaa ikke af Navnet kan drage nogen Slutning med Hensyn til Gildets Ælde, — dels synes Bartholins Ytring netop at tale for, at Gildet er ældre end Aar 1100, thi det var jo ikke Gildet, men Skraaen, som Kong Erik paabød, og desuden vilde et saadant Kongebud netop stride imod Gildets hele, selvstændige Charakter. Andre[21]) mene, at St. Knudsgilde er stiftet i Odense i Anledning af Kong Knuds Mord; men det er ikke rimeligt, at dette Mord, der netop forovedes af Folket, skulde have sat dette i saa forfærdelig Bevægelse, at det strax rundtom i Landet sluttede sig sammen i Gilder; det maa nemlig ikke glemmes, at de ældste St. Knudsgilder ikke bestode af Landets Mægtige, der vel kunde tænkes at være saaledes rystede af Mordet, at de sluttede sig sammen til gjensidig Beskyttelse af Liv og Ejendom, men tvertimod af Menig-

mand, for hvem en saadan Grund ingenlunde — og mindst i det Øjeblik — var tilstede. Andre[22]) have antaget, at Kong Knud selv har stiftet dette Gilde i Odense, og at det har faaet Navn efter ham som Konge, men ikke som Helgen; først senere skulde da hans Helgentilbedelse være kommen til. Men foruden at ogsaa dette vilde stride imod Gildets Natur, vilde Kongen ved selv at stifte det næppe have givet det saa store Rettigheder, som vi finde det i Besiddelse af, og desuden strider dette aldeles imod, hvad Historien beretter om Forholdet imellem Folket og Kong Knud den Hellige; Kongen var altfor hadet af Folket, til at et af ham stiftet Gilde i saa faa Aar skulde kunne finde en saa almindelig Udbredelse hos Folket, at der allerede i Aaret 1100 kunde være Tale om »over hele Danmark« at paabyde Skraaer; — og endelig vilde det være paafaldende, at hans Gildebrødre i Odense ikke toge ham i Forsvar, ikke blot som Konge eller som Gildets Formand, men ogsaa som simpel Gildebroder.

Sandheden er maaske rettest at søge omtrent midt imellem disse Formodninger. Det synes naturligst at henføre Gildets Oprindelse til en Tid før Kong Knuds Mord — oprettet uafhængigt af Kongen — som et almindeligt Samfund til fælles Raadslagning og gjensidig Hjælp, der da efter Kongens Kanonisation antog Navnet St. Knuds Gilde.

At saadanne Samfund bestode paa Kong Knuds Tid, vide vi deraf, at Folket paa sine Conventikler klagede over, at Kongen vilde indskrænke dets gamle nedarvede Friheder og med Magt tvinge det til at adlyde hans Befalinger[23]). Sætter man hermed i Forbindelse, at Folket under hans Regjering følte sig trykket af hans Strænghed, ligger det nær at antage, at denne Følelse har fremkaldt Forsøg paa efter Evne at sikre sig ved at indgaa Forbindelser, som de os igjennem senere Skraaer bekjendte Gilder. Denne Trang maa have været omtrent ligestor over hele Landet, og saaledes forklares det, at der allerede Aar 1100 kan være Tale om at paabyde Skraaer for Gilderne i hele Danmark, ligesom det ogsaa bliver forklarligt, at Kongen ved sin Flugt til Odense stod saagodtsom alene i Kampen imod sine Forfølgere, midt i en By, hvor Gildet netop fandtes — Gildet var en Forening af de Fortrykte imod Magthaverne — ikke omvendt.

En anden Begivenhed, som ogsaa maa ansees som afgjørende med Hensyn til Gildets Alder, er Kong Niels's Mord

1314 i Slesvig. Der berettes nemlig[24]), at der i Slesvig By bestod et Gilde; Navnet hezlagh har man troet at kunne udlægge saaledes, at hez betyder hethes (ɔ: Slesvig), og at lagh betyder Gilde[25]), saa at hezlagh er Betegnelsen for »Slesvigs Gilde«; der vilde altsaa saaledes have bestaaet et Gilde i denne By til gjensidig Hjælp og Beskyttelse, førend det ved Kong Knuds Kanonisation antog Navnet Knudsgilde. Gildet maa have været baade talrigt og mægtigt, thi at Gildebrødrene kunde overvælde og myrde Kongen, uagtet Geistligheden var ham hengiven, midt i en By, der nogle Aartier senere nævnes som omfattende 7 Sogne, tyder paa, hvilken Indflydelse og Magt Gildet har havt, en Magt, som det ikke let kan have erhvervet sig i Løbet af c. 30 Aar, saameget mere som det bekjendte Svar, som Kongen gav dem, der advarede ham imod at gaa til Slesvig: »Skulde vi frygte for Skindere og Skomagere«, viser, at det bestod af Byens simplere Borgere. Vel var Hertug Knud Gildebroder, ja endog Oldermand i Gildet, men han var netop en Folkets Mand og roses for den Nedladenhed, ved hvilken han erhvervede sig de slesvigske Borgeres Kjærlighed[26]).

Vi maa altsaa søge Gildets Oprindelse noget tidligere end Begyndelsen af det 12te Aarh., men paa den anden Side tør vi af Hensyn til Gildets Forhold til Kirken ikke gaa for langt tilbage i Tiden. Ved Gildets Begyndelse kan Kirken endnu ikke have havt nogen overvejende Indflydelse, dens Betydning i Gildet vilde ellers have været langt større, end Tilfælde er, men alligevel maatte den have en saa stor Vægt, at man ikke vovede ganske at forbigaa den — men alt dette synes netop at passe paa Knud d. Helliges Regjering. Det er jo bekjendt, at efterat Geistligheden omtrent i 11.2 Aarh. havde havt nok at gjøre med nogenlunde at sikre sig sin Tilværelse i Landet, begyndte den under Knud d. Hellige at løfte Hovedet og at grundlægge den Magt, som den senere tiltog sig. Da Kongen tilstod Geistligheden Ret til i alle kirkelige Sager at dømme sig selv uden nogetsomhelst Hensyn til de almindelige Domstole og gav den Sagefaldsret, laa heri en Anledning for Folket til i Modsætning til den geistlige og verslige Myndighed at danne et særegent Samfund, der tog sig den samme Ret til at dømme sig selv i Sager indenfor Samfundets Grænser og til selv at fastsætte og oppebære de Bøder, som det bestemte for de forskjellige Forseelser. Paa denne Maade synes Gildet

ganske naturligt at have dannet sig under Kong Knud d. Helliges Regjering som et Forsøg, Folket gjorde, paa at sikre sig imod Magthavernes Overgreb ved at danne Samfund i Lighed med dem, som de kjendte fra Forfædrene, og efter det Exempel, som Kongen havde givet ved at indrømme Geistligheden de nævnte Friheder. Da Kongen var bleven canoniseret, og Rygterne om Miraklerne ved hans Grav bleve udbredte, laa det nær, at Gildet antog Navn efter Danmarks nye Helgen.

Men er det vanskeligt at augive Gildets Ælde, er det ikke mindre vanskeligt at angive, naar det fik sin Skraa. I en flensborgsk Gildeskraa fra 1652[27]) siges, at denne er affattet efter en gammel ulæselig Version i det danske Sprog, skreven paa Pergament. Heldigvis er denne ulæselige Version fremdragen for Dagens Lys — sidst udgiven af Prof. Thorsen[28]), saaledes som den fandtes opbevaret paa Raadhuset i en lille smukt udstyret Pergamentscodex[29]). Efter Sproget at dømme antages den ikke at være ældre end fra det 15. Aarh., men i flere Henseender viser Indholdet tilbage til en langt tidligere Skraa, der maa have ligget til Grund for denne. Enkelte Paragrafer i den (f. Ex. §§ 18 og 20) synes at antyde, at der kort efter Kong Knud d. Helliges Tid har været en Skraa. Det er heller ikke vanskeligt at paapege Bestemmelser i denne Skraa, der tydeligt fremtræde som senere Tilsætninger; saaledes er hele Slutningen aabenbart meget yngre end den oprindelige Skraa; naar der i denne siges, at Kanutus mæth Gwths nathe koning allæ Danæ etc. vil tage Gildet i sin kongelige Varetægt, have vi vel intet andet Valg end ved denne Kanutus at tænke paa Knud den 6te, thi Knud den 5te kunde næppe kalde sig allæ Danæ Konge, og det vilde ikke have meget at betyde, at han, der havde ondt nok ved at holde sig paa Øerne, vilde tage Gildet i Flensborg i sin Beskyttelse; Ordene i Skraaens Slutning: »Wy taghem them allæ vnder wort wærn — sosum them thæ ws daghligh thyene« hentyde maaske paa Kongens Gaard, hvilket passer saameget bedre, som det var under Kong Knud den 6te, at Vitherlagsretten igjen blev kaldt tillive. Ogsaa dette Tilsagn om kongelig Beskyttelse er bestemt en senere Tilsætning, thi efter sin hele Charakter vilde Gildet i sin Oprindelse netop ikke ty til Kongens Hjælp, det var sig selv nok, vilde selv øve Jurisdiction og dømme over Liv og Gods; naar Gildet første Gang under saadanne Forhold, at det trængte til Kongens Bistand, skulde have en Skraa, var det

heller ikke rimeligt, at en Konge vilde række Haand til at skabe en saadan Stat i Staten og indrømme en Del af sine Undersaatter saa store Rettigheder. Et ganske andet Udseende faaer Sagen, naar Skraaen allerede fra tidligere Tid har foreligget, saa at Kongen kun ligesom har paatrykt en gammel bestaaende Vedtægt sit kongelige Stempel.

Af Skraaen for St. Knudsgilde i Odense se vi, at Kong Erik ikke alene i Fyen, men over hele Danmark har »fastgjort« St. Knudsgilde; sætte vi hermed i Forbindelse, hvad ovenfor er omtalt, at Kong Erik Aar 1100 har paabudt Skraaen over hele Danmark, taler Alt for at henføre idetmindste Odense-Skraa til Erik Eiegods Regjering, især da der berettes om ham, at han i sin Lovgivning overlod meget til Folkets egen Afgjørelse Da Skraaen for Gildet i Flensborg aabenbart er ligesaa gammel, om ikke ældre end Odense Skraa, bliver Resultatet dette, at nogle Aar efter Gildets Oprettelse er dets Skraa affattet (omtrent ved Aar 1100), og at den er bleven bekræftet af Kong Erik, der var bunden ved sit Bud, og med hvis Tænkemaade det netop stemmede at indrømme Folket en stor Indflydelse paa Lovgivningen.

Denne Antagelse, at der har været en ældre Skraa, som har ligget til Grund for den, der er opbevaret, bestyrkes endmere ved dennes Vidtløftighed; et nytdannet Samfund vilde i hine gamle Tider ikke affatte en saa omstændelig Lov, — det er jo en gammel Regel med Hensyn til alle de gamle Love, jo ældre desto kortere; der findes ogsaa stærke Spor af Gjentagelser, som kun kunne forklares ved, at der har været noget Oprindeligt, hvortil man senere har føjet nærmere Bestemmelser; maaske antyde ogsaa Udtrykkene »scraa ogh lagh«, »lov och statuta«, som oftere forekommer baade i den flensborgske og den odenseiske Skraa, en saadan Forskjel mellem det Oprindelige og de senere Tilsætninger.

Men hvorledes denne oprindelige Skraa har været, er ikke godt at sige. Hele Gildets Indretning havde saa megen Lighed med den ovenfor omtalte Thingmannalid, at det er rimeligt, at dets Skraa har været en Affødning af Vitherlagsretten. Grundtanken for begge Samfund er den samme, nemlig indenfor bestemte Grænser at haandhæve Medlemmernes personlige Sikkerhed og at tilvejebringe Tugt og Orden og Sammenhold. Denne samme Grundtanke maatte naturligvis fremkalde de samme Regler, i det højeste modificerede efter, hvad Tids-

udviklingen bragte med sig. Som den største Skam, der kunde overgaa den Domfældte, betegnes i begge Samfund den Straf at udstødes med Niddingsnavn — en Straf, der allerede i Oldtiden betragtedes som næsten haardere end Døden, og som paa en smuk Maade vidner om Forfædrenes udviklede Æresfølelse; det var Feighed, Troløshed, Snigmord, Forræderi, som straffedes paa denne Maade; Niddingen turde ikke have Samkvem med andre, kunde ikke deltage i Vennelag, ikke vidne for Retten eller udøve nogen anden borgerlig Handling. Det er de samme Bestemmelser om Tabet af Liv og Gods samt om Forvisning, men tillige om Brødrenes Forpligtelse til at give den Flygtende Baad og Hest og Levnetsmidler, naar han flyede fra Hævnen. I begge Samfund gjaldt Reglen om, at ingen Strid imellem Medlemmerne maatte forhandles eller paadømmes andetsteds end i Samfundet — i Thingmannalid af Kongen i Forbindelse med alle Huskarlene (Huskarlestævne), i Gildet af Oldermanden og Brødrene. Hvor Vidner skulde fremføres, skulde de ved Lodkastning udtages af Brødrene (i nogle Tilfælde 2, i andre 6 Vidner); ingen Lodtagen turde vægre sig. Igjennem dem begge gaaer det samme Princip, ved en høi Grad af Strænghed at ville tvinge Forbrydelsen tilbage. — Paa den anden Side viser der sig en Forskjel imellem Gildeskraaen og Vitherlagsretten, som var en naturlig Følge af Tidens Fremskridt; i Gildet finde vi en Bestræbelse efter at give den Anklagede Leilighed til at fralægge sig Beskyldningen eller dog at redde Livet; ligesom Harald Hein havde bestemt, at den Anklagede, istedetfor at han tidligere kun kunde forsvare sig ved Jernbyrd, naar Anklageren havde fremført Vidner, skulde kunne frigjøre sig ved sin egen og sine Kammeraters Ed, saaledes fik i Gildet den, der var sigtet for en Forseelse, Ret til at fralægge sig Beskyldningen ved 12 Gildebrødres Ed og saaledes atter blive »en gild Mand«; — hermed stod det vel ogsaa i Forbindelse, at Gildeskraaen — istedetfor Vitherlagsrettens Livsstraf eller — under særdeles formildende Omstændigheder — Landsforvisning, optog Bestemmelsen om Mandebod af 40 Mark, en Bestemmelse, der vel falder naturligere for et Gilde end for et kongeligt Samfund som Thingmannalid, saa at det er tænkeligt, at Kong Niels fra Knudsgildet har overført denne Straffebestemmelse til Vitherlagsretten. At Christendommen maatte udøve en langt større Indflydelse paa Gildet end paa Thingmannalid, er en Selvfølge; det kan derfor ikke undre os

her at finde Forskrifter for Kjærlighedsgjerninger imod fattige, ulykkelige, forfulgte, syge Brødre (saaledes i Odensegildet) samt for at ledsage en afdød Broder til Graven og for at deltage i Sjælemesserne; derimod synes Christendommen endnu ikke at have havt Kraft nok til at gjøre det indlysende for Folket, at den samme Kjærlighedspligt paahvilede Alle imod Alle, enten de vare Gildebrødre eller ikke.

Sammenligne vi den flensborgske og den odenseiske Skraa, er det Første, som paafalder, at hele Principet for Straffene er haardere i hin end i denne; paa flere Steder i den flensborgske Skraa finde vi saaledes Straffene ansatte til Tab af Liv, Gods, godt Navn og Rygte (Niddingsnavn), Udvisning, Mulkter paa 40 Mark, 12—6 Mark og kun for mindre disciplinære Forseelser lavere Bøder, imedens i den odenseiske Skraa saadanne større Straffe sjældnere anvendes, og næsten overalt 40 Mark ere nedsatte til 12 Mark, til 3—1 Mark etc. Ligeledes sporer man i den flensborgske Skraa en større Bestræbelse efter at skjælne imellem dem, der hørte til Gildet, og dem, der ikke hørte dertil; saaledes nævnes det paa flere Steder i den flensborgske Skraa, at den, der i høi Grad havde krænket Gildeloven, skulde være en Nidding for Gildebrødrene »men ikke for andre« (§ 4, § 8), imens denne Tilsætning ikke findes i den odenseiske Skraa. Dernæst er det paafaldende, hvorlidt udviklet det flensborgske Gildes indre Organisation er i Sammenligning med det odenseiske; vel nævnes i den flensborgske Skraa Oldermanden paa flere Steder, men kun ved enkelte Leiligheder omtales der, at han fik en Slags Betaling for sit Arbeide (§§ 11, 13, 14, 16), hvorimod der i den odenseiske Skraa næsten ved enhver Straffebestemmelse er fastsat en Afgift til Oldermanden, ja (§ 32) der angives endog som en bestemt Indtægt for ham $^1/_2$ Mark Penge, naar almindeligt Gilde (Adelgerd) blev afholdt, dertil 1 Sk. af hver, som gik til Gildet, en Afgift af hver, som blev indført i Forsamlingen[30]) og 2 Kander Øl for hver Dag, Gildet varede, en om Aftenen og en om Morgenen; ligeledes skulde han være fri for at deltage i Lodkastning, for at han altid kunde være til Tjeneste for Brødrene. Et saadant Adelgerd omtales aldeles ikke i den flensborgske Skraa. — Stolbrødre nævnes kun i Forbigaaende i den flensborgske Skraa, ligeledes omtales kun ganske løseligt 4 tjenende Personer, hvorimod vi i den odenseiske Skraa finde Stolbrødrene vidtløftigt beskrevne; de skulde være to, ved hvert

Adelgerd have hver 2 Øre Penge, 1 Kande Øl daglig, saalænge Adelgerd stod, desuden af hver, der blev indført, 1 Kande Øl og være fritagne for Lodkastning undtagen i meget vigtige Sager; til dem vare Nøglerne til Gildets Gjæmmer betroede. — Endelig nævnes i den odenseiske Skraa nogle Gerdemæn, som aldeles ikke omtales i den flensborgske Skraa; som det synes, havde de en Del af de Forretninger, som i det flensborgske Gilde paahvilede de (§ 43) nævnte Stolbrødre; at de ø vrigt ikke have havt saa ganske lidt at gjøre, viser Opregningen af deres Pligter, som vi finde den i den odens. Skraa § 24. Dernæst er det paafaldende, at en Del Artikler i den odens. Skraa om Hjælp til en brandlidt Broder, om Understøttelse til en fremmed Broder, der kommer ridende eller gaaende, og som er trængende, til en lemlæstet eller mishandlet Broder, om Adelgerd, om Utugt imellem en Gildebroder og hans svorne Broders Hustru, samt de senere tilføjede §§ 36—42 aldeles mangle i den flensborgske Skraa.

En Sammenligning af de to Skraaer tyder saaledes hen paa, at Gildet i Odense har været langt mere udviklet end Gildet i Flensborg paa den Tid, da den foreliggende Skraa blev affattet; naar der saaledes i den flensborgske Skraa kun nævnes en Afgift, som blev given ved Indtrædelse i Gildet (§ 49. § 50), omtales i den odenseiske Skraa (§ 43) et formeligt Optagelsesbrev, underskrevet af Byskriveren og beseglet af Oldermanden og Stolbrødrene. Enten maa der til Grund for dem begge have ligget en gammel Skraa, eller den odenseiske Skraa maa have brugt den flensborgske som sit Forbillede; paa anden Maade kan man ikke forklare den Overensstemmelse, som findes imellem dem, og som endog stundom er saa stor, at enkelte Artikler næsten Ord til andet findes enslydende i dem begge (jfr. den flsb. Skraa §§ 10. 17. 18. 38. 41 med den odens. Skr. §§ 14. 17. 18. 23).

Men at selve den flensborgske Skraa, saaledes som vi nu have den, ikke kan være Gildets oprindelige, men forudsætter en ældre og kortere, er alt ovenfor omtalt, — allerede dens Vidtløftighed vidner imod den[31]). Betragte vi dernæst de enkelte Artikler, bemærke vi strax en Del Gjentagelser og vidtløftige Forklaringer, som endmere synes at bevise, at vi i den nuværende Skraa have en i Tidens Løb udvidet Form af den ældre oprindelige Skraa. Sammenligne vi saaledes Artikel 4, i hvilken der siges, at om nogen Gildebroder dræbte sin Gil-

debroder, skulde han, foruden at være Gildebrødrenes (ikke andres) Nidding, betale 40 Mark til Arvingerne, 40 Mark til Herskabet og 12 Mark til Gildet — med Art. 24, hvor det hedder, at om nogen Gildebroder med væbnet Haand gik ind i en anden Gildebroders Hus eller Gaard for at slaa ham, hans Hustru, Søn, Datter eller Nogen af hans Husstand, skulde han bøde derfor med sit Liv og sit Gods, — da have vi her enten enten en mindre Synd belagt med en større Straf, eller den samme Synd er straffet paa forskjellig Maade — hist med en Beskjæmmelse og med Bøde, her med Livet. Art. 7, at enhver Gildebroder skulde hjælpe sin Gildebroder, finde vi gjentagen i Art. 9; — Art. 2, at dersom en Gildebroder ikke vil hjælpe sin Gildebroder og overbevises derom ved 2 Vidner, skal han være en Nidding, gjentages i Art. 16 med den Tilsætning, at dersom en Gildebroder har noget at gjøre med en saadan Mand (Nidding), skal han bøde 12 Mark til Gildet og 3 Mark til Oldermanden. En lignende Straf nævnes i Art. 3 for den, der paa Land eller i Skib æder eller drikker med en Nidding (han skulde betale 12 Mark til Vox). Art. 23, der bestemmer, at den Gildebroder, som i Gildehuset giver sin Gildebroder Ukvemsord og dermed gaaer bort, bøder 12 Mark, gjentages i Art. 29, hvor den, der i Gildehuset siger til sin Broder: Du lyver, dømmes til at bøde 3 Mark (altsaa en mindre Straf), og i Art. 36, der befaler, at alle Gildebrødre og Søstre i Gildehuset skulle opføre sig passende og ordentligt (høssligh och tychtligh). Hvad der her er sagt om den flensborgske, gjælder i en endnu højere Grad om den odenseiske Skraa, der i det Hele taget er mere planløs end hin, og vi maa derfor antage, at der har været en ældre Skraa, som er tabt, og om hvis Indhold det er umuligt at udlede noget bestemt af de Skraaer, som ere opbevarede indtil vore Dage.

Vi maa altsaa nøjes med Skraaerne, saaledes som vi have dem, og ville da efter deres Indhold søge at danne os et Billede af Gildets Indretning. Strax ved den første Betragtning bliver Forskjellen imellem en Gildebroder og en Ikkegildebroder (gilda og non gilda) paafaldende. Dræber eller overfalder en Ikkegildebroder en Gildebroder, gjælder Mandebod, 40 Mark til den Myrdedes Arvinger eller Liv for Liv; Gildebrødrene er pligtige til at hjælpe den Myrdedes Efterladte og til at hævne ham; — her have vi et Minde om Oldtidens Fostbroderlag. Men dræber en Gildebroder en Ikkegildebroder,

skulle Brødrene, dersom de ere tilstede, hjælpe ham at undfly Straffen (lifs wodæ); ere de nær ved Havet, skulle de give ham en Baad med Aarer og Tilbehør og derpaa overlade ham til sin Skjæbne, og er han nær ved Skoven, skulle de give ham en Hest, som han tør bruge frit en Dag og en Nat, de skulle dernæst følge ham til Skoven, men ikke ind i den, og derpaa overlade ham til sin Skjæbne[32]); dersom Flygtningen havde Brug for den længere end en Dag og en Nat, skulde han betale Leje af den efter Brødrenes Skjøn; blev Hesten paa en eller anden Maade beskadiget, skulde han, dersom Hesten tilhørte en Gildebroder, erstatte den, dersom han havde Evne dertil; var han derimod for fattig dertil, skulde Erstatningen udredes af Gildebrødrene; — dog maatte den ikke overstige i Flensborg 6 Mark, i Odense 3 Mark.

Disse Bestemmelser vidne om, at Gildet hidrører fra en Tid, da Christendommen endnu ikke var trængt saa dybt ned i Folket, at den kunde klare Retsbevidstheden eller bringe det til Erkjendelsen af, at Loven er lige for Alle, saa at selv en Gildebroder maatte lide sin Straf, istedetfor at hjælpes til at undfly den. Det er den hedenske Betragtning af Forurettelsen, som her skinner igjennem, at Lovens Haandhævelse — forsaavidt der var Tale om Lov — var en fuldkommen privat Sag; det beroede paa, om den Forurettede kunde og vilde forfølge sin Ret, og om han saaledes kunde tage Hævn over Avindsmanden — Begreberne Straf og Hævn synes endnu at have været forvexlede.

Med stor Omhu søgte Gildet at hævde sin egen Jurisdiction; dersom en Gildebroder førte Klage over sin Gildebroder for den verslige Øvrighed (herrer ælder weldughmæn) i Indlandet eller i Udlandet, skulde han erstatte al Skade og betale en Bøde af 12 Mark (Art. 21). Denne Selvtægt er iøvrigt ikke noget enestaaende Særkjende for Gildet; i den slesvigske Stadsret (§ 56) finde vi en lignende Bestemmelse, at den Borger, der for Kongen eller nogensomhelst anden Øvrighedsperson anklagede sin Medborger, førend Klagen var fremført for Byøvrigheden, skulde bøde 3 Mark og erstatte al Skade. Forskjellen, som Gildet gjorde imellem en Gildebroder og en Ikkegildebroder, synes ogsaa at være berettiget ved Datidens hele Opfattelse; i den samme Stadsret (§ 27) gjøres der udtrykkelig Forskjel paa en Borger i Byen og en Mand fra Landet (civis og ruricula). Gildet var at betragte

som en Stat i Staten, som et Samfund, hvis enkelte Medlemmer vare saa nøje knyttede til hinanden, at en Forurettelse imod den Enkelte ansaaes som en Forurettelse imod Samfundet; derfor bleve Bøderne ei blot betalte til den Enkelte, der havde lidt Uret, men ogsaa til hele Gildet. Men heller ikke dette var enestaaende; i Slesvigs Stadsret (§ 3) hedder det, at naar en Borger havde myrdet en Borger, skulde han bøde til Kongen 3 Mark, til Byen 3 Mark etc., men kunde han bevise, at han havde gjort det som Nødværge, bortfaldt Bøden til Kongen, hvorimod Byen alligevel fordrede sine 3 Mark.

I Spidsen for Gildet stod Oldermanden. Han var selv underkastet Lovens Bud. Kom han ikke til Gildestævnet, førend 3 Sager eller Klager vare fremførte[33]), maatte han betale en Mult (i Flensb. 1 Mark; i Odense ½ Mark). Han skulde styre hele Gildet og havde derfor særegne Indtægter; af den Gildebroder, der for at skade sin Gildebroder havde holdt sig tilbage fra Lodkastning, skulde han have 3 Mark (flsb. Skr. Art. 13); 1 Mark skulde han have af den Broder, der havde lidt Uret, og som ikke havde klaget derover for Gildet (Art. 14); 3 Mark fik han af den, der vedblev at have Samkvem med en Broder, der var erklæret for Nidding, fordi han ikke havde hjulpet sin Broder, uagtet denne havde bedet ham om Hjælp (Art. 16); — i Odense Gilde havde Oldermanden endnu nogle flere Indtægter. — Ved Siden af Oldermanden stode 2 eller flere Stolbrødre, saaledes kaldte, fordi de som Bisiddere i Retten havde deres særegne Stole; i den flsb. Skr. nævnes de kun i Art. 43, hvor det hedder, at de skulde give den Broder, der havde Lyst til at sidde i Gildet længere end de andre, en rhinsk Drik og en Stump Lys, og derefter kunde de lægge sig til Ro. Foruden at være Bisiddere i Retten have de altsaa ogsaa havt den Forpligtelse at opvarte og betjene Gildeforsamlingen; i Odense maatte saaledes de 2 Brødre, der skulde holde Gildet, overgive til Stolbrødrene det fornødne Kvantum Honning og Malt, disse maatte da besørge det videre Fornødne. For denne Uleilighed havde ogsaa Stolbrødrene særegne Indtægter og Rettigheder; ved hver almindelig Gildeforsamling fik de 2 Ørepenninge samt en Del Øl; ligesom Oldermanden vare de fritagne for at deltage i Lodkastning, hvor det gjaldt om at møde i Retten som Vidner, eller at vaage over Syge eller deslige; — men forsømte de, hvad der

paahvilede dem som Pligt, maatte de betale Mult. Gildets Ejendele vare betroede til deres Varetægt, hvorfor de opbevarede Nøglerne til Skabe og Gjemmer. Foruden Oldermand og Stolbrødre nævnes i den odens. Skraa endnu de saakaldte gerdæmæn — de have havt med Opvartningen at gjøre, — men hvilken deres Stilling har været, er ikke ganske klart, kun vide vi, at de maatte betale Bøder, dersom der manglede Drikkevarer, dersom et Lys faldt under Gildeforsamlingen, dersom et Lys gik ud, eller dersom alle Gerdemænd paa en Gang vare udenfor Gildehuset; — uagtet deres underordnede Stilling synes de dog at have været Gildebrødre, da deres Betjening ei var indskrænket til den store almindelige Gildelagsdag, men ogsaa fordredes paa den foregaaende og efterfølgende Dag, paa hvilke kun Gildebrødre turde være tilstede.

Ved Retsforhandlingerne deltoge alle Brødrene i Raadslagningen og i Domsafsigelsen; hvad der engang ved denne Forhandling var afgjort, maatte ikke igjen optages[34]); under Straf af Mult skulde enhver Forurettelse meldes for Gilderetten; dersom den paa anden Maade kom til Brødrenes Kundskab, skulde den, der havde fortiet den, bøde 6 Mark til Gildet og 1 Mark til Oldermanden, men derefter skulde Gildet hjælpe ham til sin Ret. Blev en Broder indstævnet for Øvrigheden, skulde Gildebrødrene kaste Lod om, hvo af dem der skulde følge ham, være hans tro Mededsmand og paa alle Maader hjælpe ham; den, paa hvem Loddet faldt, turde ikke vægre sig[35]). Den hele Indretning vidner om en Barndomstid med Hensyn til Opfattelsen af Lovens Betydning; paa den ene Side finde vi en stor Respect for Loven, som alle, endog Oldermanden, skulle underkaste sig — paa den anden Side en barnlig Omhu for at unddrage sig Landets Lov, dens Forfølgelse og Straf[36]).

Som allerede denne gjensidige Bistand i alle Retssager vidner om, at det var et Hovedformaal for Gildets Medlemmer at hjælpe hinanden, saaledes fremtræder dette ogsaa ved mange andre Leiligheder. Det er alt omtalt, at den ene Broder skulde hjælpe den anden med sit Vidnesbyrd, med at laane den Flygtende Hest eller Baad etc., men hertil sluttede sig en stor Mængde andre Haandsrækninger; fandt f. Ex. en Broder sin Medbroder i Havsnød, skulde han af sit Skib udkaste indtil 1 Pd. af Godset og redde ham; kunde Broderen ikke erstatte ham sit Tab, skulde Gildet betale ham, selv om Tabet

beløb sig til 3 Mark (begge Skraaer Art. 17); fandt han ham i hedensk Fangenskab, skulde han give ham Løsepenge til at udfri sig med (Art. 18); blev en Gildebroder fattig, skulde de andre hjælpe ham efter Evne og Villie — saaledes siger den flsb. Skraa i Art. 19; men denne almindelige Bestemmelse er videre udført i den odens. Skraa i Art. 29. 30. 31, hvor der siges, at om en Broders Hus brændte, eller en Broder vilde foretage en Pilgrimsreise, skulde hver af Brødrene give ham 3 Penninge, dersom han var trængende; og dersom en fremmed Broder kom ridende eller gaaende og var fattig, skulde Enhver give ham 1 Øre; og endelig dersom en Broder blev lemlæstet og behøvede Hjælp, skulde Oldermanden i Forbindelse med Brødrene afgjøre, hvor meget der skulde gives ham. — Naar en Broder eller Søster blev syg og trængte til Hjælp, skulde (efter den flsb. Skraa Art. 44) 1 eller (efter den odens. Skraa Art. 25) 2 Brødre udtages ved Lodkastning til at vaage hos den Syge; døde den Syge, skulde hver af Brødrene og Søstrene bringe en Penning (ligscud) til Lighuset (den odens. Skr. Art. 41) som Hjælp til Begravelsen, derefter følge ham til Kirken og Graven og ofre 1 Penning i Sjælemesse for ham (den flsb. Skr. Art. 45, den odens. Skr. Art. 25).

I Forbindelse med de alvorlige Forhandlinger stode Gjæstebudene; i dem deltoge baade Mænd og Kvinder, men om deres Indretning bringe Skraaerne os kun meget ufuldstændige Efterretninger. Rimeligvis blev der — ligesom i de hedenske Gilder til Gudernes Ære — til St. Knuds Ære afsunget forskjellige Sange[37]). Gildet synes at have havt sit eget Hus med tilhørende Gaard, hvor Sammenkomsterne bleve holdte, rimeligvis om Aftenen, idetmindste brugte man Lys, hvorfor en Del af Multerne anvendtes til Vox. I den odens. Skraa (Art. 32. 33) nævnes en adelgerd eller almindelig Forsamling, ved hvilken fremmede Gjæster bleve indførte, og hvor Lystigheden har været større end ellers; denne Forsamling har maaske været ansat til en bestemt Tid paa Aaret, men foruden den holdtes flere andre Sammenkomster (Gildestæv), der bleve tilsagte af Oldermanden efter given Anledning, og til hvilke Alle skulde give Møde, naar Gildeklokken lød, undtagen naar Vedkommende var forhindret ved Sygdom eller Ufred i Landet; hvo der ei indfandt sig, skulde betale Mult og udrede ligesaa meget som de, der vare tilstede, (flsb. Skr. Art. 34. 35). Ved disse Forsamlinger stod det Enhver frit for at udtræde af

Gildet, men han skulde da betale halv scot ɔ: Bidrag i Honning, Malt etc. og desuden sin Andel i stuth ɔ: det Sammenskud i Penge, som behøvedes til Gildets andre Fornødenheder (d. odens. Skr. Art. 21). Oldermanden bestemte vel, hvo der skulde holde Gildet (d. flsb. Skr. Art. 32), men denne Forpligtelse har dog efter Omgang paahvilet Alle, thi ikke blot om Nogen, som dertil var bestemt, men ogsaa om Nogen, til hvem Forpligtelsen til at holde Gildet endnu ikke var naaet, døde, skulde hans Arvinger fyldestgjøre Gildet (d. flsb. Skr. Art. 51. 52); som de eneste Undskyldninger for ikke at holde Gildet anfører den odens. Skr. (Art. 20) Sygdom, Fattigdom og Fraværelse paa Reiser.

Forsamlingen varede i flere Dage; paa den første Dag afgjorde man Gildets Anliggender, paa den anden Dag optoges nye Medlemmer, og Udgifterne til Gildet (Moldsthod) bleve beregnede og fordelte, paa den tredie Dag oplæstes Gildets Skraa og Lov (Vedtægter) (d. flsb. Skr. Art. 54. 55); Dagen derefter blev der holdt en høitidelig Messe for de afdøde Brødre og Søstre, i hvilken Alle skulde deltage, og ved hvilken de skulde ofre (d. flsb. Skr. Art. 47). Den almindelige Drik var oprindelig Øl, til hvilket Stolbrødrene fik det fornødne Malt leveret af den, der skulde holde Gildet — i Begyndelsen bryggede man altsaa selv Øllet, senere blev det kjøbt; — i den flsb. Skraa omtales en rhinsk Drik som brugelig ved Siden af Øllet; senere brugte man Mjød, i hvilken Anledning adskillige Bøder vare ansatte i Honning.

Man levede godt ved Gildelaget; i den flsb. Skraa Art. 56 bestemmes, at der — under Straf af Mult — ikke maatte gives mere end 5 Retter foruden Skinke[38]). Der blev holdt Taler ikke blot af Oldermanden, men ogsaa af Brødrene; den, som afbrød Oldermanden, maatte bøde 6 Penninge, og den, som afbrød eller forstyrrede en Broder i hans Tale, maatte give 3 Mark Vox. Allerede heraf viser det sig, at det ikke altid gik saa ganske roligt til i Gildeforsamlingerne; som en almindelig Regel var det derfor fastsat, at alle Brødre og Søstre skulde forholde sig høvisk og roligt i Gildet[39]); men det blev ogsaa nødvendigt at bestemme Straffe for de enkelte Uordener, som Brødrene gjorde sig skyldige i, Bøder for den, der spildte Øl, som lod sit Ølkar falde paa Gulvet, som slog noget itu, Kar eller Stol eller Bænk, som kastede Lyset ned og brækkede det, som spiste og drak saameget, at han kastede

op, som sov paa Gildebænken saa haardt, at man kunde skrive 3 Kors paa Væggen ovenover ham eller røre 3 Gange ved hans Hoved, uden at han mærkede det, eller som uden Tilladelse bar noget Kar ud af Gildet, eller som gjorde Spektakel eller udskjældte sin Broder eller medbragte til Gildet Sværd eller Øxe eller andre Vaaben, eller som i Gildehus eller i Gildegaard slog sin Broder med Øxe eller Bænk eller Stol, saa at han blev blodig og trængte til Plaster (Smørelse) og Forbinding[40]). Til en bestemt Tid om Aftenen skulde Gildet hæves, og Enhver gaa til sit Hjem; men dog kunde Oldermanden give Tilladelse til at blive ud over den Tid, da Gildet var sluttet; Vedkommende fik da en Kande Øl og en Stump Lys og maatte saa sørge for sig selv[41]).

Igjennem Sjælemessen traadte Gildet i Forbindelse med Kirken, dels ved en afdød Broders Begravelse, i hvilken alle skulde deltage, dels ved den store Sjælemesse for alle Brødre og Søstre, der blev holdt Dagen, efterat Gildet var endt. Forresten stod St. Knudsgilde ikke i nogen Forbindelse med Kirken, med mindre man dertil vil regne Bestræbelsen for at hindre Utugt og Voldtægt, saaledes som vi finde den i den odens. Skr. Art. 34 og noget vidtløftigere i Tillæget til denne (Art. 36. 37), uden at den flsb. Skraa indeholder noget lignende.

Gildets Indtægter bestode ikke alene i en Del Multer for forskjellige Forseelser, men ogsaa i Indtrædelsespenge; en Mand betalte 1 Sk. engelsk, en Kvinde 2 Mark Vox[42]). Oprindelig synes der ikke at have været nogen anden Formalitet forbunden med Indtrædelsen, end at Vedkommendes Navn blev nævnet paa den anden Gildesdag, men senere blev det Skik, at der udstedtes et fuldstændigt Optagelsesdiplom (breff), som besørgedes af Byskriveren, der derfor fik et bestemt Gebyr, og som blev beseglet af Oldermanden og Stolbrødrene (jfr. d. odens. Skr. Art. 43).

At en Forening som dette Gilde maatte faa en stor Betydning, især paa en Tid, da Bylovene endnu ikke vare affattede, er naturligt; i Begyndelsen har vel endog Oldermanden i Gildet været Borgemester i Byraadet, og selve Byraadet, hvis Medlemmer aarligt vexlede og valgtes af Oldermanden, har vel været et Udvalg af Knudsgildet. Paa denne Maade fik Gildet en stor Anseelse, og ganske naturligt blev dets Skraa Grundlaget for Byens senere Love. Men denne Betydning tabte

Gildet efterhaanden, som Byens Retsforhold begyndte at ordne sig, idet Øvrigheden vel en Tidlang vedblev at tage et vist Hensyn til Gildets Medlemmer, men dog lidt efter lidt viste, at man ikke længer, som i Begyndelsen, skjælnede imellem Gilda og Nongilda. Som et Bevis paa Gildets store Anseelse har man anført, at det oftere — i den slesvigske og i den flensborgske Stadsret — nævnes som det «højeste Gilde» (summum, majus convivium), hvis Vidnesbyrd havde en særegen Vægt; i den slesvigske Stadsret (§ 4) siges der saaledes, at en Kone, der var anklaget for Utugt, skulde frigjøre sig ved Ed af 12 Medlemmer af det højeste Gilde — en lignende Bestemmelse findes omtrent ordret i den gamle flensb. Stadsret § 4 og i den nyere flensb. Stadsret § 78; ligeledes findes en Ed af 12 Medlemmer af det højeste Gilde at have havt en særlig Betydning i den gamle flensb. Stadsret §§ 24. 25. 28 o. fl., men navnlig har man atter og atter henvist til § 124 (eller § 127) i den nyere flensb. Stadsret, hvor der siges, at Oldermanden i St. Knudsgildet skal i Forbindelse med de ældste Raadsherrer afsætte og indsætte Raadsherrer, som et Bevis paa, hvor stor Gildets Anseelse var. Men paafaldende er det, at der i alle alvorligere Forbrydelser, saasom Drab, hvadenten det begaaes af en Borger eller en Ikkeborger, ikke tillægges Gildet nogensomhelst Betydning; Gildebrødrenes Vidnesbyrd indskrænkes til Utugtssager, Slagsmaal, Tyveri etc., og selv i disse Sager have Gildebrødrene egentlig ikke nogen Forret fremfor enhver anden fast Borger i Byen. Tage vi f. Ex. § 25 i den gamle flensb. Stadsret for os, se vi, at om Nogen sigtedes for Tyveri, skulde han frigjøre sig med 5 Naboers Vidnesbyrd; dersom 1 eller 2 af disse ikke vilde forsvare ham, skulde han beedige, at de af Had til ham ikke havde indfundet sig, og derpaa tage 2 fjærnere Boende med sig, men manglede der flere end 2 af de 5, skulde han betragtes som overbevist; — dersom disse Vidner erklærede ham uskyldig, skulde han, dersom han var i «det højeste Gilde», fremføre 6 af sine Gildebrødre til sit Forsvar, og først da var han frikjendt; men var han ikke i Gildet, skulde han som Vidner fremføre 6 Borgere, der betalte Arngiald og Tofftgiald, og disses Frikjendelse skulde da have samme Virkning som de 6 Gildebrødres. — I § 28 siges der, at den, der husede en overbevist Tyv, skulde frigjøre sig med Ed af 12 Gildebrødre af det højeste Gilde, dersom han selv var Gildebroder, men ellers med Ed af 12 andre bosiddende

Borgere. Eden havde altsaa den samme Virkning, enten den blev aflagt af Gildebrødre eller Ikkegildebrødre; man anerkjendte heller ikke længer den Ret, som Gildet i sin Skraa havde tiltaget sig, at den Gildebroder, som blev ført frem for Landets Domstol, skulde hjælpes og forsvares af sine Gildebrødre, thi hvad enten den Anklagede var Gildebroder eller ikke, skulde først hans Naboer vidne for ham, og først naar disse havde frikjendt ham, var det tilladt Gildebrødrene ved deres Ed at forsvare Gildebroderen.

Men alt som Gildet mistede sin oprindelige Betydning, synes det at have tiltaget i Velstand. Som et Anhang til Skraaen findes tilføjet en Fortegnelse over Gildets Ejendom[48]); den er vel forfattet, længe efterat selve Skraaen er bleven til, men den antyder en stadig Fremgang i Rigdom. Gildet havde sit eget Stenhus i St. Nicolai Sogn og desuden nogle Humlehaver, Enge og Landgaarde, der vare bortforpagtede; dets rede Penge bleve udsatte i forskjellige Huse i Byen, af hvilke det hævede ikke ubetydelige Renter; endelig ejede det Kjøkkenet paa Raadhuset, der i Aaret —66 (Aarhundredstallet er ulæseligt, da Tallene ere saa uopløseligt indslyngede i hinanden, at de ikke kunne udfindes) ved Magistratens Hjælp blev bortforpagtet til en vis Gherke Schütte paa den Betingelse, at Afgiften skulde betales til Gildets Kasse, og desuden skulde Medlemmerne af St. Knudsgilde samt alle Magistratsherrerne have Ret til uden Betaling at holde Bryllupsfester paa Raadhuset, hvorimod alle andre skulde betale en bestemt Afgift derfor.

Krigene imellem Danmarks Konger og Hertugerne i Sønderjylland bidroge til, at Flensborg Byes Rettigheder tiltoge, idet begge Parter kappedes om, ved Privilegier og Indrømmelser, at vinde Borgerne for sig. Jo mere Byraadet fik frie Hænder til at styre Byens Anliggender, og jo større Borgernes dømmende Myndighed blev til igjennem de af dem valgte Sandemænd og Stævninger at straffe Forbrydelser og at vaage over god Orden og Tugt, desto mere maatte St. Knudsgilde træde i Skygge. Efterhaanden voxede ogsaa Geistlighedens Indflydelse; den indgik særegne Forbindelser (Kalender) for at sikre sig sine Rettigheder; kun enkelte Lægfolk bleve optagne i disse, det blev snart betragtet som en Ære at høre til dem, og lidt efter lidt indtoge disse geistlige Gilder den fremragende Plads, som engang havde tilhørt St. Knudsgilde. Hermed var Exemplet givet, som snart blev efterfulgt af andre; hvad de Geistlige

kunde gjøre, maatte ogsaa Lægfolk kunne gjøre; Alt begyndte at vaagne, Handelen tog et mægtigt Opsving, Haandværkerne følte efterhaanden deres Betydning for Samfundet, de forskjellige Stænder udsondrede sig lidt efter lidt fra hinanden, alle følte de, at de havde deres Rettigheder, over hvilke de maatte vaage, og som de ved gjensidig Hjælp vilde sikre sig. Det var disse Forhold, under hvilke den store Mængde Gilder dannede sig i Flensborg i den første Halvdel af det 15de Aarhundrede. Begyndelsen skete med Dragergildet og det store Kjøbmandsgilde paa Overgangen fra det 14de til det 15de Aarhundrede; derefter fulgte Slag i Slag de forskjellige Haandværksgilder, Barbergildet, Skomager- eller St. Jakobsgildet, Bundtmagergildet, Bagergildet, de fire forenede Laugs-Gilder (Malere, Guldsmede, Glarmestre, Snedkere) etc. Vel blev der gjort Forsøg paa at udjævne denne Adskillelse imellem Borgerne ved igjen at samle de forskjellige Stænder i større almindelige Gilder, idet man dannede et St. Johannesgilde og et St. Nicolaigilde (i første Halvdel af det 15de Aarh.), der efter de gamle Gilders Forbillede skulde danne et for alle fælles Samfund med fælles Formaal og Interesse, men Forsøget maatte mislykkes, thi den gamle Gildeaand var forsvunden, disse Fællesgilder bare kun Præget af Forlystelsesgilder uden noget væsentligt højere fælles Formaal; imens det tidligere havde været en mægtig Trang, der knyttede Gildebrødrene til hinanden, var det uu egentlig kun Tilfældigheder, og saaledes træder St. Knuds Gilde mere og mere i Skygge for en ny Art Gilder, der trænge sig frem, disse Gilder, som istedetfor at samle og forene de forskjelligste Slags Borgere bidroge til at udsondre dem fra hinanden og til at skabe forskjellige Interesser.

Kun ganske enkelte og adspredte Notitser angive, at St. Knudsgilde vedblev — med en vis Anseelse — at bestaa indtil Begyndelsen af det 16de Aarhundrede. Gildet voxede efterhaanden mere og mere sammen med Byens Raad, idet enten Raadets Formænd (de senere Borgemestre) eller andre af Raadets Medlemmer tillige vare Gildets Oldermænd, men netop derved synes Gildet at have tabt sin oprindelige Selvstændighed. I den flensborgske Jordebog (begyndt 1436) omtales Gildet med en vis Agtelse[41]); det ejede endnu dengang foruden sit Stenhus i St. Nicolai Sogn et Par andre Huse (det tredie Hus fra Kogangen og et andet i Marie Sogn),

men allerede i Jordebogen af 1508 nævnes disse Ejendomme ikke mere som St. Knudsgilde tilhørende (der nævnes kun 60 Mark som hørende til St. Knuds Alter i Mariekirke og 60 Mark, der hver Torsdag bleve uddelte til de Fattige i Nicolai Sogn). I Mellemtiden er rimeligvis den Forandring skeet, at St. Knudsgildebrødre fik Tilladelse til at samles paa Byens Raadhus — dersom Lüders's Læsning af Aarhundredstallet til de ovenfor nævnte 66, da Kjøkkenet i Raadhuset blev bortforpagtet, er rigtig, bliver det altsaa 1466 eller omtrent Midten af det 15de Aarhundrede. Paa flere andre Maader viser sig dette nøje Forhold imellem Gildet og Byens Raad, som efterhaanden udviklede sig; Byraadet laaner Penge af Gildet og omvendt[45]), Byraadet pantsætter til Gildet forskjellige Gaarde for laante Pengesummer, og Gildets Formænd udstede Forskrivninger til Byen for Laan, som det havde modtaget, Sammenblandingen bliver større og større, men, som det synes, ogsaa mindre heldbringende for Gildet; det laa i hele Landets Udvikling, at Øvrighedens Betydning lidt efter lidt tiltog, men dermed var det givet, at Gildets Selvstændighed aftog, indtil det, uden Gildehus, uden Forstandere, der kunde varetage dets Interesser ligeoverfor Øvrigheden, blev et Slags Appendix til dette. Rimeligvis vare de 24 deputerede Borgere oprindelig Gildebrødre, som Magistraten optog i Byraadet[46]); disse skulde være Magistratens Raadgivere, men det var ikke længer det enkelte Gildes, men hele Byens Interesser, som de skulde vaage over; de gik saaledes mere og mere op i Byøvrigheden, og alt som der i Byen dannede sig nye Gilder — det være sig af rent geistlig eller af halv-geistlig, halv verslig Charakter, maatte disse gjøre Krav paa den samme Opmærksomhed fra deres Side, som de oprindelig havde skjænket St. Knudsgilde — kun med den ene Indskrænkning for Laugenes og de simplere Gilders Vedkommende, som var en Følge af, at Haandværkerne ei kunde blive Medlemmer af Byraadet.

Ligesom Gildet saaledes begyndte at tabe sin Selvstændighed, synes det ogsaa at være vanartet i Henseende til den Orden og Tugt, som man fra Begyndelsen havde søgt at haandhæve. Naar der om andre Gilder siges[47]), at de paa mange Steder i Landet lidt efter lidt standsedes paa Grund af de Misbrug, som i det 14de Aarh. havde indsneget sig, Drik, Uenighed etc., gjælder ganske vist det samme tildels om St. Knuds Gilde. Allerede under Dronning Margrethe blev

det forbudt i Kjøbstæderne at oprette nye Gilder uden Tilladelse af Byens Raad og Kongens Foged; under Christoffer den 3die blev dette Forbud udvidet til alle allerede bestaaende Gilder, idet der forordnedes, «at om Gilder fandtes, som vare unyttige eller til Skade, skulde Kongens Foged og Byens Raad have Magt til uden videre at ophæve dem»; naar vi nu finde, at de 24 deputerede Borgere den 30te Mai 1575 indgave til Magistraten et Andragende om, at St. Knudsgilde igjen maatte blive oprettet for at tilvejebringe Velvillie og Enighed imellem Borgerne[48]), samt at Magistraten herpaa gav et Afslag, fordi det var gaaet tilgrunde som en Følge af nogle Gildebrødres Hovmod og Vanart[49]), da giver dette et ikke uvigtigt Indblik i Gildets hele Stilling i den nærmest forløbne Tid. Det var altsaa Hovmod og Vanart, som havde fældet Gildet — naar det var gaaet tilgrunde, vide vi ikke, kun saameget kan siges, at det maa være skeet i Tidsrummet imellem 1488, da der, som ovenfor omtalt, berettes, at Byraadet blev St. Knudsgilde en Sum Penge skyldig, og nogle Aar før 1575[50]). Gildet var ikke af sig selv ligesom gaaet istaa[51]); de 24 deputerede Borgere havde ellers ikke behøvet at indgive til Magistraten et formeligt Andragende om, at det igjen maatte blive oprettet; det var tværtimod ligefrem blevet ophævet, fordi Gildebrødrene vare i deres Overmod traadte i Kamp med Øvrigheden, og fordi al Slags Uorden havde indsneget sig iblandt dem; de deputerede Borgere angive som Anledningen til deres Andragende Haabet om paa denne Maade at tilvejebringe Enighed og godt Naboskab imellem Borgerne — der har altsaa — saaledes som ogsaa flere Befalinger fra Kongen til Borgerne (netop fra det 16de Aarh.)[52]), at de skulde være deres Øvrighed hørige og lydige, bestemt antyde — været en slet Aand i Byen, Splid og Uenighed, med Hensyn til hvilken Øvrigheden selv indrømmer, at den i højeste Grad ønskede Forholdet forandret. Men Magistraten mindedes de Vanskeligheder, som Byens Raad c. 100 Aar tilbage i Tiden havde havt for at standse Striden imellem de to Familier Syverd og Achterup, hvis Medlemmer i en lang Række af Aar havde myrdet hinanden uden at bekymre sig hverken om Øvrighedens Formaninger eller om dens Trusler[53]); og desuden havde den seet det ene Gilde danne sig i Byen efter det andet og noksom følt Vanskeligheden ved at holde dem i Ave; — den turde derfor ikke give sit Samtykke til,

at dette Gilde, der havde givet den saa meget at gjøre, og som havde en saa stolt Fortid, igjen blev oprettet.

Vi se heraf, hvor meget St. Knuds Gildet havde feilet ved at kaste sig i Armene paa Byens Øvrighed; de deputerede Borgere — og af deres Interesse for Knudsgildet tør man maaske drage den Slutning, at Lüders har Ret til at antage, at de oprindelig vare Gildebrødre, som Magistraten tilkaldte — maa bede Magistraten om Tilladelse til Gildets Gjenoprettelse og finde sig i et kort Afslag. Man slog sig imidlertid ikke til Ro; enten det nu var de deputerede Borgeres vedholdende Bøn, der virkede, eller Magistraten selv haabede at faa en Støtte i det nye Gilde — i Aaret 1578 den 14de April blev Gildet igjen oprettet, men under Øvrighedens specielle Tilsyn; hertil føjedes senere, den 29de Mai 1582, den udtrykkelige Bestemmelse, at ikke Enhver uden Forskjel turde optages, men at St. Knudsgildets gamle Sædvane skulde holdes i Hævd[54]); men hvad var dette for en Sædvane? I den oprindelige Skraa findes Intet om, at der blev gjort nogen Forskjel med Hensyn til dem, der vilde optages — det vilde have stridt imod hele Gildets Charakter og Hensigt, og desuden synes de mange disciplinære Straffebestemmelser og Kong Niels's Ord netop at vidne om det modsatte; der maa altsaa i Tidens Løb have indsneget sig en vis aristokratisk Tilbøjelighed til at udelukke de simplere Borgere og til at gjøre Gildet til et Samfund af de rige og mægtige Familier i Byen, en Skik, som netop passer godt sammen med den Standsadskillelse imellem Borgerne, som fremkaldte den store Mængde af Gilder i Løbet af det 15de Aarhundrede.

I Aaret 1578[55]) d. 14de April blev altsaa St. Knudsgilde igjen oprettet; man undgik at kalde det en Gjenoprettelse samt at nævne de ovenfor omtalte Grunde til dets Fald; det hed sig, at det i nogen Tid havde været opløst paa Grund af Krige og andre Ulykker, saa at det kun behøvede at fornyes; men med Fornyelsen fik det ogsaa et nyt Navn, man kaldte det «det gamle sædvanlige Pintsegilde» (das alte gewöhnliche Pfingstgelag — de gode gamle Tider vare forbi, høitydsk Sprog havde tiltvunget sig Magten — den 27de Octbr. 1567 fældede Magistraten i Flensborg den første Dom paa Høitydsk). Som Gildets Formaal angives: Fornyelsen og Vedligeholdelsen af Venskab, Naboskab, Enighed, Afskaffelse af Misundelse og langvarig Kiv.

Ikke uden Interesse turde det være at lægge Mærke til, at omtrent paa den samme Tid (1586) blev St. Knuds Gilde fornyet i Lund, efterat det havde gjennemgaaet en lignende indre og ydre Forandring som St. Knudsgilde i Flensborg, og fik sin nye Gildeskraa[56]).

Men ihvor smukt og stort end Gildets Formaal har været, synes det dog — idetmindste i Begyndelsen — ikke at være naaet. I Aaret 1578 d. 22de Novbr. indgav nemlig den berygtede Borgemester Peter Pommerering en Klage til Magistraten, fordi man ei havde fundet ham værdig til at betjene Gildet. Da Magistraten ikke vilde give ham Medhold, begyndte en Proces, der vedvarede i flere Aar, og som for Gildets Vedkommende endte med, at han den 29. Mai 1582 blev udstødt af Gildet[57]); i disse 4 Aar synes Gildet at have været i en vaklende og ubestemt Tilstand, i hvilken det alene blev holdt oppe ved Magistratens Hjælp. I Aaret 1579 d. 6. Mai besluttede saaledes Magistraten, at der skulde holdes Pintsegilde (Pfingstgelag), og i Aaret 1580 d. 9. Mai valgte den Oldermænd for Gildet og befalede dem at anskaffe en Læst Rostokkerøl og nogle Tønder Kakobille, men alt dette tyder paa, at Gildet endnu var i en svævende Tilstand; dersom det havde været fast, havde det havt sine bestemte, selvvalgte Oldermænd, og disse vilde da have havt at sørge baade for Gildefesterne og for Drikkevarerne dertil uden Magistratens Befaling; rimeligvis har Processen imod Peter Pommerering, der synes at have grebet dybt ind i alle Flensborgs borgerlige Forhold, været Anledning til, at Gildets Indreanliggender forsømtes, idetmindste berettiges man til at antage dette, naar vi se Gildet bestemtere fastsat samme Aar og Dag (den 29. Mai 1582), som Peter Pommerering blev udstødt af Gildet. For Alvor besluttede man nu at tage fat paa Sagen, Gildet skulde indrettes ligesom det gamle Gilde, men forenes med Fugleskydning[58]); men hvor lidt man for Alvor søgte at gjøre det lig det gamle Gilde, fremgaaer tilstrækkeligt af den Bestemmelse, som Magistraten strax fra Begyndelsen fastsatte for Gildets Bestaaen, at den ikke taalte nogetsomhelst Indgreb i Byraadets Rettigheder; hertil føjedes senere (d. 11. Octbr. 1585) den Bestemmelse, at enhver Gildebroder skulde indlevere sin Døbeseddel, for at ingen uværdig Person skulde blive optagen i Gildet.

Saaledes var Gildet — rigtignok kun som et Skydegilde — igjen oprettet, men netop disse Aar vare sørgelige og tunge

for Flensborg By; Pesten rasede saa voldsomt, at det endnu d. 19. Aug. 1584 blev nødvendigt indtil videre at udsætte den til den 13. Septbr. samme Aar berammede kongelige Retsdag[59]), ja der berettes, at da den i Aaret 1584 valgte Byfoged skulde aflægge Ed for Raadet og de deputerede Borgere i Amtmandens Nærværelse, lod denne dem samle paa Amtshuset (udenfor, nord for Byen) istedetfor paa Raadhuset, fordi han var bange for at komme ind i den pestbefængte By[60]). At Forfærdelsen over denne Ulykke, som mange søgte at undfly ved at forlade Byen, har opløst alle Forhold, er ganske rimeligt; det gik altsaa med Gildet, som det bedst kunde, ja dets Virksomhed var vel endog tildels ganske lammet, indtil vi 1586 d. 8. April finde, at Magistraten tog den Beslutning, at man i dette Aar vilde holde Pintselag efter gammel nedarvet Skik. Dette var vel den første ordentlige og glædelige Sammenkomst efter Gildets Gjenoprettelse; Pesten var nu ophørt, og saaledes fulgte vel Gildeforsamlingerne Aar for Aar efter hinanden; men med den truende Fare synes ogsaa den oprindelige Tarvelighed ved Gilderne at være glemt, thi allerede i Aaret 1592 blev det nødvendigt, førend det «sædvanlige Pintselag» blev holdt, ved en Magistratsbeslutning af 2. Mai at indskjærpe Nøisomhed ved Gildet (her turde saaledes kun nydes Rostokkerøl, Kokobille, Svedsker, Kringler, almindelige Kager og Æbler («saafremt de vare at erholde«!), hvorimod Figen og andre Spiser bleve strængt forbudte). Ligeledes synes man at have havt en vis Tilbøjelighed til at ville gjøre Opsigt, idetmindste bestemtes det 1594, at Gildet ved den aarlige Fugleskydning, — »saaledes som det passer sig for St. Knudsgilde« — skulde i al Stilhed gaa ud af og ind i Byen, uden flyvende Faner og andre iøjnefaldende Ceremonier.

I Aaret 1594 d. 27. Mai fik Gildet kongelig Konfirmation[61]), og man skulde saaledes have troet, at Gildets fremtidige Tilværelse var sikret; men — hvilke Grundene nu end have været — det synes dog ikke, at det ret vilde gaa med Gildets Sammenkomster, thi atter i Aaret 1596 d. 30. April findes antegnet, at man besluttede i det Aar at holde Pintselag, som i nogle Aar havde staaet istampe («so etlich Jahre in Ruhe gestanden»); ved samme Leilighed bestemte man, at man istedetfor det dyrere Rostokkerøl og Kakobille for Fremtiden skulde bruge godt flensborgsk Øl.

Efter mange Vanskeligheder kom da altsaa Gildet paa

ny igang, men kun saare faa ere de Spor, som vi finde af dets Tilværelse. At det bestod i Begyndelsen af det 17. Aarh., kunne vi slutte af enkelte Livstegn, som findes hist og her. Af et gammelt Regnskab[62]) se vi, at Borgemester Johan Kløcker 1601 havde indbudt Amtmand Ahlefeld med Frue til Pintselaget, og at der af Bykassen var anvist 74 ℔ 4 ß til 3 halve Ahm Rhinskvin istedetfor Rostokkerøl; og af den flensb. Jordebog erfare vi, at der i Aarene 1614, 15 og 16 er bleven bevilget Penge til Fugleskydningen. Gildet har altsaa paa den Tid bestaaet, men om det end maa ansees som et stort Bevis paa, hvor høit det stod anskreven hos Magistraten, at denne bevilgede Penge af Byens Kasse til dette Gilde fremfor de andre Gilder i Byen, vidner denne Pengeunderstøttelse dog paa én Gang om, hvor fattigt Gildet maa have været, og om hvor afhængigt det har været af Byraadet. — I Aaret 1622 finde vi Gildet i en Proces med Kobbersmedelauget, hvis Medlemmer man nægtede at optage i Gildet[63]); i den gamle Smedeskraa indeholdtes den Bestemmelse, at Smedene maatte holde deres Laug ligesom andre Laug i Byen, kun med Undtagelse af St. Knudsgilde[64]); man holdt sig til denne Bestemmelse, idet man betragtede dem som uværdige til at optages i det mere aristokratiske Knudsgilde, hvor man frygtede for deres Raahed og Udannethed. Hvilken Ende denne Proces fik, angives ikke, men efter den Aand at dømme, som var trængt ind i Gildet, tør det vel antages, at Smedene have tabt den, saameget mere som Gildet havde Magistraten paa sin Side. Endnu i det følgende Aar findes Spor af, at Gildet bestod, idet der berettes, at Magistraten gjorde et nyt Forsøg paa at indskrænke Overdaadigheden, idet tydsk Øl blev forbudt, og det kun tillodes, at man nød flensborgsk Øl og Kringler.

Men atter standsede St. Knudsgilde »paa Grund af Krige og urolige Tider«[65]), endog i den Grad, at det blev nødvendigt at gjenoprette det fra nyt af; paa hvis Foranstaltning det skete, vides ikke, men i Aaret 1652 dukkede det op igjen i en hel ny Skikkelse, som et fuldstændigt Skydeselskab, der endog 1654 antog Navnet Papegøjegilde. Som det synes, har Kong Frederik den 3die fremskyndet det, da han igjennem Skydeselskaberne vilde danne et Slags Landeværn (militia perpetua), idetmindste finde vi, at han ikke blot — den 3. August — confirmerede det nye Gildes Skraa, men ogsaa igjennem sin Amtmand Ditlev Ahlefeld (den 18. Septbr. 1651) gav Bevil-

ling til, at der af den Del af Multerne, som tilfaldt Kongen, maatte aarlig anvendes 20 Rd. til Fuglekongegevinsten, «for at Borgerne kunde opmuntres til flittigt at øve sig i Skydning, og man saaledes i Nødens Tid kunde til Fædrelandets Forsvar have Mænd, der forstode at omgaaes med en Bøsse[66]).

Den nye Gildeskraa[67]) bestod af 40 Artikler; den siges at være dannet efter «eine alte unlesliche version in dänischer Sprache geschrieben auf Pergament.» Man søgte altsaa at gjenoplive det gamle St. Knudsgilde, men man glemte, at Tiderne vare saa meget forandrede, at det Gamle ikke kunde fremmanes af Graven. Gildet skulde bestaa af Byens fornemste Borgere; Borgemester, Raad og de 24 deputerede Borgere synes at have været et Slags Æresmedlemmer; foruden dem vilde man kun optage de mest velstaaende Kjøbmænd og Kræmmere, og for at sikre sig imod den fattigere Befolkning ansatte man Indtrædelsesgebyret til 4 Rdl. Ligesom det gamle Gilde havde ogsaa dette sine Oldermænd og Skaffere; de to Oldermænd bleve valgte paa Livstid, de to Skaffere bleve derimod aarlig valgte iblandt de 24 deputerede Borgere af Gildebrødrene; Oldermændene og Skafferne i Forbindelse med 2 Bisiddere af Raadet dannede Gildets dømmende Magt; for dem var enhver Gildebroder forpligtet at anmelde enhver nok saa lille Forseelse; de enten paadømte Sagen eller søgte at jævne Striden i Mindelighed; den der ikke var tilfreds med deres Kjendelse, skulde udstødes af Gildet; den Anklagede behøvede ikke personlig at indfinde sig i Gilderetten; som Gildets Bud brugte man Raadstuetjeneren, der forkyndte Vedkommende den idømte Straf og paalagde ham i rette Tid at betale Multen.

Skydefesten skulde hvert Aar holdes ved Pintsetid. Gildebrødrene skulde da samles paa Raadhuset, hvor Raadstjeneren opraabte deres Navne — hvo der uden gyldig Grund ikke indfandt sig, maatte betale Mult — fra Raadhuset gik man i Procession ud til Skydepladsen; forrest gik Aarets Fuglekonge, efter ham Raadsherrerne, iførte deres Kaaber, derefter fulgte de andre Gildebrødre. Ved Fugleskydningen havde den gamle Fuglekonge det første Skud, derefter Raadsherrerne efter den Orden, i hvilken de havde Plads i Raadet, derefter Brødrene efter indbyrdes Lodkastning. Naar Skydningen var endt, blev den nye Fuglekonge i Procession ført tilbage til Byen, ved Byens Port modtoges han af de to Borgemestre i deres Embedsdragt, og førtes nu af dem i Spidsen for Toget

med Musik op paa Raadhuset, hvor der var foranstaltet en Collation, ved hvilken der blev holdt Taler og udbragt Skaaler. Næste Dag medbragte Brødrene deres Koner og Døtre, der blev spist og drukket, og derefter begyndte Dansen.

Uagtet Medlemmerne hørte til de rigeste Borgere i Byen, synes Tonen ikke at have været den bedste; derom vidner en Del Bestemmelser om Multer for at forse sig imod Ærbarhed og god Orden, for at bande, kysse i Dansen, svinge sin Dame for stærkt, drikke sig fuld, slaa Glas itu etc., for at deltage i Tærningspil eller Kortspil, for at ryge Tobak (Tabacktrinken), det være sig ved Skydningen eller i Gildelaget. Disse Forseelser paadømtes af den ovenfor nævnte Gilderet; forefaldt der derimod Slagsmaal eller Blodsudgydelser, var det en Sag, der laa udenfor Gildets Omraade, og som henvistes til Magistratens Afgjørelse. Som Gildets Formaal angav man dette; at tilvejebringe Enighed, Fred, broderlig Kjærlighed og Troskab.

Det første, som er paafaldende ved denne nye Gildeskraa, er det stærkt fremtrædende aristokratiske Element, — kun Kjøbmænd og Kræmmere kunde optages, Byens Raad, iført Embedsdragten, og den imponerende Procession fremhævede Gildets Fornemhed; Raadhuset er blevet Gildehus, derfra marscherer Gildet ud, dertil vender det tilbage, og der holdes dets festlige Gildelag; — men samtidigt dermed fremtræder Gildet egentlig som en Carricatur af det gamle St. Knudsgilde, idetmindste idet det ved at efterligne den gamle ulæselige Version har villet gjenoplive det Gamle; men maaske have netop de Bestemmelser, der vare ejendommelige for det gamle Gilde, været ulæselige. Al Selvstændighed er tabt, hele Gildets Myndighed er indskrænket til at idømme Multer for at kysse eller svinge i Dansen, for at slaa et Glas itu eller drikke en Taar over Tørsten o. l., forresten er Gildet en underdanig Slave af Byens Øvrighed, der laaner det lidt af sin Glans, men som til Gjengjæld fordrer at have Haand i Hanke, endog i den Grad, at de to af Raadets Medlemmer ere Bisiddere i Gildet, at de 2 Skaffere vælges iblandt de 24 deputerede Borgere, og at Raadstjeneren bliver Gildets Bud. Det var vel Alt en Følge af, at Øvrigheden nu indtog en anden Stilling end ved Gildets første Begyndelse, men man skulde da ikke have søgt at give det Udseende af, at man kaldte det gamle Gilde tillive igjen.

Det kunde maaske synes ubilligt at ville sammenligne

denne Skraa med Skraaen for St. Knudsgilde i Lund[68]), da denne er mere end 50 Aar ældre; men der er saa mange Ligheder, især i de disciplinære Straffe, at Tanken nødvendigvis føres tilbage til den, og at en Sammenligning er berettiget, en Sammenligning, der vistnok ingenlunde falder ud til Ære for det flensborgske Gilde, men som tvertimod synes at vise, at Byen Flensborg ogsaa i denne Henseende er blevet sin Vane tro, at være omtrent $^1/_2$ Aarhundrede tilbage i Tiden. — Imedens saaledes det flensborgske Gilde synes at bedømme Menneskene efter Pengene, gjøre disse intet Udslag i Lunds Gilde; der omtales her fattige Brødre, som alligevel kom med til Gildelagene og der fik fri Drikke og Spise; der var ingen Standsforskjel, Enhver kunde optages, naar han var kjendt af Brødrene som redelig og retskaffen; var han ikke Brødrene bekjendt, blev der udvalgt 6 eller 8 Brødre, der skulde erkyndige sig om hans Rygte; hvad de erfarede, forelagde de Gildet, som derefter afgjorde Sagen uden at spørge om Døbesedler eller andre saadanne Bevisligheder; — blev en Broder fattig, skulde Gildet være pligtig til at antage sig ham, han skulde da paa Omgang hos Brødrene have Spise og Drikke, desuden af hver 1 Sk. halvaarlig, og paa Gildets Bekostning frit Hus — denne Tanke laa saa fjern for det flensborgske Gilde, at man ikke engang kunde forestille sig Muligheden af, at en Broder kunde blive fattig, han vilde dermed være udelukket fra Gildet. Ogsaa de Fattige udenfor Gildet antog man sig i Lund; ved Pintselaget gik saaldes Stolbrødrene omkring iblandt Deltagerne med en Skaal, i hvilken enhver Broder skulde lægge mindst en Skilling, i Sygdomstilfælde skulde Brødrene vaage hos hinanden, dersom en Broder døde, skulde de andre holde Vagt ved Liget; ved Drikkelagene formanede Oldermændene først Brødrene til at sidde rolige, derpaa slog han med Haanden paa Bordet til Tegn paa, at man med Læsning og Sang skulde takke Gud for hans Gaver, og først derefter begyndte Gildet; — det er en Række af Bestemmelser, der vidne om en smuk Aand, og som idelig minde om den gamle Gildeskraa, men som vi mangle i den flensborgske Skraa. Imedens dernæst det flensb. Gilde saa at sige gaaer op i Magistraten og kun forbeholder sig et Minimum af retslig Betydning, finde vi i Lund en Bestræbelse efter at unddrage sig Øvrighedens Myndighed og sikre sig sin egen Selvstændighed. Den dømmende Magt lægges i Haanden paa

Oldermanden, de 2 Stolbrødre og 12 Mænd, der af Brødrene bleve udvalgte til at hjælpe Gildets Styrere; disse afgjorde alle Brødrenes Stridigheder, straffede ei blot smaa Forseelser, men ogsaa saadanne, som Gildet i Flensborg erkjendte som liggende udenfor dets Omraade f. Ex. Slag og Saar, ja endog i Drabssager tiltog Gildet sig Ret til at idømme Vedkommende en Mult af 20 Mark til Gildet og derpaa at udstøde ham, hvorpaa det overlod til Øvrigheden, om den vilde og kunde faa fat paa ham og straffe ham. Den, der ikke vilde adlyde Gilderettens Dom, kunde denne lade gribe og sætte i Fængsel. Vi finde her en ganske anderledes alvorlig Bestræbelse efter at hævde Gildets gamle Charakter end i Flensborg, thi at man ogsaa i Lund ved Siden af Gildets Myndighed optog den Bestemmelse, at Enhver, der var dømt af Gilderetten, kunde skyde sig ind under Byens almindelige Domstol, var kun en naturlig Følge af hele Datidens Retstilstand. Ligeledes spores denne Bestræbelse deri, at Gildet havde sit eget Gildehus og selv sørgede for, hvad der medgik til Gildelaget; naar den aarlige Fugleskydning var tilende, gik man fra Skydepladsen i Procession til Raadhuset, hvor man afskød Bøsserne til Ære for Fuglekongen; men derfra begav man sig tilbage til Gildehuset, hvor Fuglekongen maatte give saa meget Øl, som Brødrene kunde drikke.

Det kan ikke være vanskeligt at afgjøre, hvilket af disse to Gilder der bedst havde bevaret sin gamle Charakter; det var for Flensborgs Vedkommende Straffen, der ikke kunde udeblive, fordi man havde været ubesindig nok til fuldstændig at gjøre sig afhængig af Magistratens Beskyttelse og saaledes gjøre sig selv umyndig — en Ubesindighed, som Gildets senere Historie viser har hævnet sig paa følelig Maade.

St. Knudsgilde i Flensborg var altsaa blevet et Papegøjegilde; Sindbilledet var en Sølvfugl, der ved Gildeforsamlingerne hang i Loftet i en Sølvkjæde, og som Fuglekongen fik som Tegn paa sin Værdighed, saalænge indtil næste Skydning fandt Sted; dersom en Broder 3 Aar efter hinanden blev Fuglekonge, fik han Sølvfuglen til Ejendom; men var dog pligtig til at tilbagegive den til Gildet imod en Erstatning. Denne Fugl saavelsom 4 store Sølvkander og 2 Sølvdrikkehorn bleve en tidlang opbevarede paa Raadhuset og angives af Cläden at være Rester af St. Knudsgildes Skatte; Sølvkanderne ere det maaske, de bleve paa hans Tid udlejede til Brylluper — men Drikkehornene hidrøre ikke fra St. Knudsgilde, de tilhørte i

sin Tid Hellig Trefoldighedsgildet, ved hvis Ophævelse Magistraten forbeholdt sig dem som et Minde om dette betydningsfulde Gilde. En bestemt Skydeplads synes Gildet ikke at have havt, thi 1662 bestemte man, at for Fremtiden skulde det fra Prækestolen bekjendtgjøres, paa hvilken Dag og paa hvilket Sted Skydningen skulde foretages, «for at Enhver kunde vide at vogte sig;»[69]) — i Reglen har man vel havt sin Plads norden for Byen, idetmindste synes det, at Brødrene i Procession «udmarscherede» fra Compagnihuset.

I sin nye Skikkelse vedblev nu St. Knudsgilde (som en virkelig militia perpetua) at forlyste sig ved Vaabenøvelser og de dertil hørende Gildelag; men kun af ganske enkelte spredte Bemærkninger kunne vi slutte os til, at det vedblev at bestaa. Det er hovedsagelig igjennem Bestræbelser, som Øvrigheden gjorde for at unddrage Gildet nogle af de Indrømmelser, som den havde givet det. 1662 finde vi saaledes, at Magistraten nedsatte Fuglekongens Gevinst fra 20 Rdl. til 10 Mark, og da Gildet 1681 indgav til Magistraten et Andragende om, at Fuglekongen i et Aar maatte blive fritagen for alle borgerlige Byrder og for Indkvartering, afslog Magistraten det. I Aaret 1719 gav den Gildet Tilladelse til ved Fugleskydningen at lægge Bøssen paa Anlæg, men 1726 blev denne Tilladelse taget tilbage, ja endog den Ære at modtage Fuglekongen ved Byens Port og at føre ham til Raadhuset unddrog man lidt efter lidt Gildet[70]); i Aaret 1752 var det idetmindste ikke mere Skik. St. Knudsgilde forsvinder fra Midten af det 18de Aarhundrede; det gik op i et andet Gilde, St. Johannisgilde, hvis Navn det endog synes at have antaget, indtil det atter i den nyeste Tid vaagnede op og søgte at restituere sig ved at optage det gamle Navn; men det lykkedes det ikke at gjenoptage hverken den gamle Gildeaand eller den gamle Gildeskraa.

St. Johannis Gilde.

Hvor gammelt dette Gilde er, er umuligt at afgjøre; Cläden mener, at der oprindeligt var 2 Gilder af dette Navn, og at de (baade det store og det lille) begge høre til de ældste Gilder i Flensborg; men da deres Gildeartikler ere tabte, kunne vi ikke forfølge disse 2 Gilder længere tilbage i Tiden end til 1436, da den flensb. Jordebog nævner dem som besiddende forskjellige Ejendomme i Byen, og angiver, at de

havde deres egne Altre i St. Johannis Kirke. Hvad der har været Anledning til at danne 2 Gilder, der bare det samme Navn, vides ikke; rimeligvis ere de ogsaa snart blevne forenede, maaske i Begyndelsen af 17de eller i Slutningen af 16de Aarh., thi i den Skraa, som St. Johannesgildet fik 1602, omtales ikke mere end et Gilde, og i den Ansøgning om Skattefrihed for Skyttekongen, som St. Johannesgilde indgav 1728, føres Gildets Tilværelse tilbage til samme Aar 1602. Det maa beklages, at vi ikke længer have Skraaen fra 1602; af de Brudstykker, som findes i Mariekirkens Archiv i Flensborg, kan man kun slutte sig til to Formaal, som Gildet havde, nemlig at Brødrene skulde følge og hjælpe ved en afdød Broders Begravelse, og at de holdt selskabelige Sammenkomster, ved hvilke der, som sædvanligt i Gilderne, blev spist og drukket Øl; Brudstykkerne synes iøvrigt at bære tydelige Spor af, at man har benyttet «den gamle ulæselige» St. Knuds Skraa. At Skraaen har været til, er uomtvisteligt, men baade den og selve Gildet forsvinder for os indtil Slutningen af det 17de Aarhundrede; maaske have St. Nicolaigilde og St. Knudsgilde, som ved Overgangen fra det 16de til det 17de Aarhundrede vare vaagnede op igjen, opslugt St. Johannis Gilde, saa at allerede dengang Grunden blev lagt til den Forening af de to Gilder, som senere bestemt kan paavises, og som har vedvaret indtil vore Dage.

I Aaret 1682 indgave Oldermændene for St. Nicolaigilde en Klage til Amtmanden over, at der nylig til Skade for Gildet havde i St. Johannis Sogn dannet sig en Forening, der uden Øvrighedens Tilladelse havde constitueret sig som et Gilde[71]). Sagen blev af Amtmanden henvist til Magistraten, og da den her blev nærmere undersøgt, paastode de Indstævnte, at deres Forening ikke gjorde Fordring paa at være et Gilde, men kun var et privat Selskab, bestaaende af c. 20 Medlemmer, der vilde forlyste sig ved Skiveskydning; det var ikke for nylig dannet, men havde uanfægtet bestaaet i c. 30 Aar — mærkeligt nok viser denne Angivelse netop tilbage til Aaret 1652, da St. Knudsgilde fik sin nye Skraa, saa at maaske heri ligger en Antydning af disse to Gilders nære Forbindelse. Sagen, som nærmere vil blive omtalt under Fremstillingen af St. Nicolaigilde, afgjordes saaledes, at Magistraten, rimeligvis mest fordi den følte sig fornærmet over, at St. Nicolaigildes Oldermænd havde henvendt sig til Amtmanden og

saaledes forbigaaet den retmæssige Øvrighed, tillod Foreningen at bestaa. Fra denne Strid hidrører vistnok den Række af Rivaliseringsforsøg imellem Nicolai- og Johannesgilde, som med afvexlende Held have fortsat sig indtil den nyeste Tid.

En Del Aar gik imidlertid hen, inden man benyttede sig af denne Tilladelse; i Stilhed holdt man sine Skydeøvelser og belønnede Skyttekongen med et Sølvbæger til en Værdi af 10 Mark, til hvilken Sum hvert Medlem maatte yde sit Bidrag. Først i Aaret 1728 begyndte man at constituere sig som et Gilde, idet man indgav et Andragende til Kong Frederik den 4de om, at den Skattefrihed, som i længere Tid havde været tilstaaet St. Nicolaigildes Skyttekonge, ogsaa maatte indrømmes den, der blev Skyttekonge i St. Johannesgilde, samt at der til Fuglekongegevinsten maatte blive bevilget 10 Mark af Byens Kasse, saaledes som Skik var i Nicolaigilde. Kongen bevilgede vel Skattefrihed, men afslog Andragendet om de 10 Mark af Byens Kasse, og saaledes havde Johannesgildet kun halvt naaet sit Maal, at blive sat paa samme Fod som Nicolaigilde. Det gjaldt derfor om at forskaffe sig en særegen Skraa, for at Foreningen kunde danne et Gilde og saaledes optræde med en større Betydning; i Aaret 1729 blev ogsaa en saadan udarbeidet, og 1731 d. 5. Marts fik den kongelig Confirmation, men da denne snart viste sig at være utilstrækkelig, og Gildet mere og mere udviklede sig til at blive et virkeligt Vaabencorps, blev det nødvendigt allerede 1742 at affatte en ny Skraa, som da forelagdes Magistraten og af denne blev antagen med Løfte om, at den vilde tage Gildet i sin naadige Beskyttelse og paa alle Maader fremme det. Den 6te Marts 1747 blev den confirmeret af Kongen[72]).

Skraaen bestaaer af 32 Artikler og angiver allerede i Indledningen kortelig sit Indhold; den handler om Gildets Sammenkomster, om Tugt og Orden mellem Gildebrødrene, om Behandlingen af Bøsserne, om Skiveskydning, om Gildets Bestyrelse og om de Dødes Begravelse. Da Gildets væsentligste Formaal var at indøve Gildebrødrene i Behandling af Vaaben, for at de i Tilfælde af Krig kunde forsvare By og Land, var det nødvendigt, at enhver Broder var forsynet med en god Bøsse og med en god Kaarde, «for at saaledes Alle til enhver Tid kunde være rede til Forsvar». For at Brødrene kunde faa den fornødne Øvelse i Brugen af deres Vaaben, afholdt man aarlig 7 Skydeøvelser, nemlig 3 før og 3 efter den store

Hovedfugleskydning, der var ansat til Mandagen efter 2den Søndag i Trin. Brødrene bleve tilsagte til at møde paa disse Dage i det dertil bestemte Gildehus, og det var da en Pligt for enhver at indfinde sig i al Beskedenhed, ædru og maadeholden, og at medbringe paalidelige Vaaben — hvo der overtraadte dette Bud, maatte betale en Mult af 12 Mark, der bleve delte imellem Byens Fattige og Gildets Kasse; uden Oldermandens Tilladelse turde Ingen bruge en andens Bøsse — han maatte ellers bøde 3 Mark; samme Mult var ansat for den, der ladede sin Flint med 2 Kugler. Naar en Kugle slog imod Jorden og derefter traf Skiven, var Skuddet ugyldigt; det var tilladt at skyde fra Anlæg, men klikkede en Bøsse 3 Gange, var Skuddet tabt. Ingen turde forlade den Plads, som var ham anvist i Rækkefølgen; den der omgikkes letsindigt med sin Bøsse til Fare for sig selv eller for andre, maatte lide den Straf, som Gildebrødrene fandt for godt at idømme ham. Naar Hovedskydedagen nærmede sig, skulde enhver holde sin Bøsse og sin Kaarde i god Stand, for at man ved Udmarschen igjennem Byen kunde vise sig i hele sin Glands og «Politur»; de, der vare ansatte som Over- eller Underofficerer, skulde paase det Fornødne i den Henseende og sørge for, at Alt kunde være «accurat og nøjagtigt»; hvo der viste Ulydighed, blev dømt af Oldermanden og 8 Brødre og maatte finde sig i at blive straffet.

Ved denne Leilighed, saavelsom ved alle andre Sammenkomster, skulde enhver gjøre sit til, at der kunde bevares indbyrdes Enighed, at Had, Skjældsord og Fornærmelser bleve undgaaede, og at man, saavel før som efter Skydningen — «saavidt muligt var» — vogtede sig for Drukkenskab, Slagsmaal og anden Uorden; det skulde i det hele taget være Formaalet, efter hvilket Alle skulde stræbe, at det af Hs. Majestæt allernaadigst priviligerede Skyttegilde ikke gav Øvrigheden nogen Anledning til at straffe et Medlem deraf.

Den første Samling blev afholdt d. 3die Pintsedag Kl. 12 i det nyopbyggede Gildehus; den der kom for silde, maatte bøde 2 Sk.; den der uden gyldig Grund udeblev, maatte betale 12 Sk. Oldermanden skulde da sætte Gildekassen (Laden) paa Bordet, ved at banke paa Bordkanten forlange Taushed og derefter begynde Forhandlingen om Sager, der angik Gildet; blev man ikke færdig med Forhandlingerne, kunde Oldermanden, dersom han ansaa det for nødvendigt,

sammenkalde Gildet til en anden Dag for at fortsætte dem. Der var 2 Oldermænd; de bleve valgte af Gildet, de to første paa Livstid; ved dette Valg skulde man ikke tage Hensyn til Venskab eller private Interesser, men alene til Vedkommendes Dygtighed. Foruden Oldermænd havde Gildet 2 Skaffere; de bleve paa Omgang imellem Brødrene valgte for et Aar; dersom nogen vægrede sig ved at modtage Valget, maatte han betale 1 Mark og blev endda tvungen til at paatage sig Arbeidet. Naar Hovedskydningen var endt, samledes man med Magistratens Tilladelse paa Raadhuset til en Collation — men dette var en Velvillie, som maatte paaskjønnes; Brødrene skulde derfor indfinde sig «mit nüchternem Muthe u. Geschicklichkeit;» ingen var fritagen for at betale for Spise og Drikke, end ikke den, der paa Grund af Reise, Sygdom etc. ikke havde kunnet indfinde sig. Naar Oldermanden bankede første Gang i Bordet, skulde enhver begive sig til den Plads, der tilkom ham; hvo der ikke havde sat sig, naar han bankede anden Gang, maatte betale i Mult 4 Sk.; i Gildet skulde Alle vise en christelig, fredelig og beskeden Opførsel, hverken bande eller sværge, thi ellers maatte han bøde 8 Sk., og denne Mult steg til 2 Mk., dersom nogen indlod sig i Slagsmaal; Blodsaar og lignende alvorlige Forseelser bleve henviste til Magistraten.

For at spilde Øl i Gildeforsamlingerne og for at beruse sig, saa at man kastede op, var Multen fastsat til 2 Sk.; tillod nogen sig i Forsamlingerne at kjøbslaa eller at doble eller spille eller forhandle uanstændige Sager, maatte han bøde 12 Sk. Dersom en Broder vilde indføre en Gjæst, maatte han indhente Oldermændenes og Skaffernes Tilladelse; han skulde da betale for ham og paatage sig selv den Straf, som Oldermændene i Forbindelse med 8 Gildebrøde maatte finde sig foranledigede til at idømme Gjæsten. Dersom den ene eller begge Oldermændene bleve svagelige, saa at de ikke kunde forestaa Gildet, skulde der vælges Stedfortrædere; Gildet var da disse den samme Lydighed skyldig som de egentlige Oldermænd. Vilde en Broder uden gyldig Grund udtræde af Gildet, var det ham tilladt, men han kunde da ikke senere optages igjen, om han end tilbød at betale tredoppelt Indskud, thi han betragtedes da som den, der havde brudt sin Gildeed. Vovede en Gildebroder i Forsamlingen at optræde med haanende og respectstridige Ord imod Gildet, blev han, enten han havde

gjort det med Forsæt eller af Ubetænksomhed, straffet med en Mult af 1 Mk. 8 Sk.

Den egentlige Gildeforsamling varede kun en Dag; næste Dag blev der holdt Regnskab, og hvo der ikke indfandt sig til dette, maatte betale ½ Rdl. Dersom en Broder vægrede sig ved at betale den Mult, som 8 Brødre havde idømt ham, fik han ikke Tilladelse til at komme hverken i Gildeforsamling eller til Skydning, førend Multen var betalt. Erklærede nogen, at han ikke vilde adlyde Gildets Love, og det viste sig at være umuligt med det Gode at bringe ham paa andre Tanker, eller dersom nogen førte et liderligt Levnet, skulde alle Gildebrødrene votere hans Udstødelse, og han kunde da aldrig igjen optages. Døde en Broder eller nogen, som hørte til hans Husstand, Karl eller Pige, vare Gildebrødrene pligtige til efter Tur at bære Liget til Graven, hvad enten Vedkommende var død af Pest eller af en anden Sygdom; hvo som vægrede sig, maatte bøde 3 Mk.; alle de andre skulde følge Liget eller betale en Mult af 8 Sk.; denne Forpligtelse paahvilede ogsaa Oldermændene, opfyldte de den ikke, bleve de af Gildebrødrene idømte en vilkaarlig Straf. For at ikke nogen skulde undskylde sine Forseelser med Uvidenhed, skulde Gildeartiklerne en Gang aarlig oplæses for det samlede Gilde; ligeledes bleve de oplæste for enhver, der optoges som Gildebroder, hvorefter denne med sin Ed maatte love at ville holde dem og ikke uden Nød og Trang at ville udtræde af Gildet. Alle Multer skulde deles ligelig imellem de Fattige og Gildet.

Af disse Artikler fremgaaer det ikke alene, at Gildet havde sit eget Gildehus, men ogsaa at man fulgte den gamle Skik i St. Knudsgilde efter endt Skydning at samles til Fest paa Raadhuset. Skafferne have tabt deres oprindelige Gildecharakter, de kaldes derfor ikke mere Stolbrødre (hvilket Navn betegnede Deltagelsen i den dømmende Myndighed), men hedde Skaffere i Overensstemmelse med deres Beskjæftigelse ved Gildefesterne; istedetfor de for Gilderne ejendommelige Stolbrødre træde her 8 af Gildets Brødre, som i Forbindelse med Oldermændene afgjorde alle Stridigheder; men disse 8 Brødre synes ikke for en længere Tid dertil at være bestemte, men bleve snarere valgte, hvergang man havde Brug for dem. Aabenbart gjorde dette Gilde store Anstrængelser for at bevare en vis Orden og Velanstændighed iblandt sine Medlemmer; liderlige Personer bleve udstødte, Kiv og Skjændsmaal straffedes

efter Evne, man maatte vise sig værdig til at bære Navn af det af Hs. Majestæt priviligerede Skyttelag; — men det synes endda ikke at have været saa let efter Datidens Vaner og Tilbøjeligheder; ved at indskjærpe, at man skulde vogte sig for Drukkenskab, Slagsmaal etc., fandt man det nødvendigt at tilføje «saavidt muligt«, og for Drukkenskab troede man ikke at kunne sætte Multen højere end 2 Sk., Udgiften vilde vel ellers blive for stor for Vedkommende. Charakteristisk for dette Gilde er det militære Præg, som det antager — det eneste Gilde, i hvilket vi træffe dette; man havde højere og lavere Officerer, man vilde optræde med en vis imponerende glimrende Holdning og Accuratesse, et ikke ringe Bevis paa, hvormeget den gamle Gildeaand var gaaet tabt, og hvormeget den Alvor, som tidligere havde gjennemtrængt saadanne Foreninger, havde veget Pladsen for en barnagtig Legen — Soldat. Dette militære Præg fremtraadte endnu mere bestemt, da Kong Christian d. 6te havde skjænket Gildet en Fane, et Udmærkelsestegn, som det satte megen Pris paa; hvad der iøvrigt bevægede Kongen til at vise Gildet denne Naade, er ubekjendt, og netop Mangelen paa Oplysninger herom brugte man senere som et Middel, ved hvilket man forsøgte atter at fratage Gildet denne Forret — mærkeligt nok er det iøvrigt, at Archiverne Intet indeholde om Grunden til denne Kongens Gave.

Vel haves der ingen bestemte historiske Angivelser af, naar St. Knudsgilde og St. Johannesgilde ere blevne forenede, men det afviger vist ikke meget fra Sandheden, naar vi ansætte Foreningen samtidig med den nye Skraaes Affattelse 1742; fra denne Tid taber sig nemlig ethvert Spor af St. Knudsgilde, indtil vi i den nyere Tid atter finde det træde frem igjennem St. Johannisgilde paa en saadan Maade, at der ingen Tvivl kan være om deres Forbindelse igjennem en længere Række af Aar. St. Knudsgildenavnet synes imidlertid mærkeligt nok at være aflagt; i den kongelige Confirmation af 1ste Juni 1767 kaldes det St. Johannesgilde, og vedblev under dette Navn uanfægtet at bestaa som et Skyde- og Vaabengilde. Allerede tidligt udmærkede det sig ved sin Hengivenhed imod den danske Konge og ved sit danske Sindelag, om hvilket det aflagde et Bevis i den Ansøgning, som det 1808 indgav om Confirmation af Gildets Love[17]); efter i denne at have omtalt de tidligere Confirmationer og Skyttekongeprivilegier fortsættes der saaledes: «Hensigten med Gildet er hovedsagelig denne,

at vi Gildebrødre alle øve os i Skydning, for at vi — efter vor Skyldighed — i Nødsfald kunne forsvare vort Fædreland og vor By. Hvilken dansk Mand skulde iøvrigt ikke altid være rede til at forsvare sit elskede Fædreland og sin over Alt dyrebare Konge, og til i denne Hensigt at opofre sit Liv! Hvor nødvendigt er det derfor ikke at øve sig i Brugen af Vaaben, da Hensigten, hvorfor saadant skeer, er saa rosværdig og passende for en brav dansk Undersaat! Under denne Forudsætning vove vi at bede om den kongelige Confirmation etc.»

Det var altsaa endnu fremdeles Gildets Tanke at danne en lille Forsvarsarme, der kunde byde Fjenden Spidsen; uden at nævne Gildets andre Formaal fremhæves denne Hensigt som den Grund, paa hvilken det støttede Haabet om kongelig Confirmation; denne lod imidlertid — uvist af hvilken Grund — temmelig længe vente paa sig, først d. 20de Maj 1817 blev den Gildet meddelt; næppe er det troligt, at Kong Frederik d. 6te har holdt Confirmationen tilbage, fordi han har havt Mistillid til Gildets militære Dygtighed, thi da Gildet 1828 ansøgte om Tilladelse til, at Brødrene ved Skydningen og ved Processionen maatte bære Skjærf om Livet og smykke Hattene og Kjolerne med Guld- og Sølvtredser, bevilgede Kongen allernaadigst dette Andragende, og saaledes havde nu Gildet opnaaet den overordentlige Udmærkelse ikke alene at have en Fane, men ogsaa at kunne iføre sig en Uniform.

Men Skjæbnen vilde, at Gildebrødrene ikke fik Leilighed til at lægge deres Krigermod for Dagen; i den lange Række af Fredsaar maatte de nøjes med at vise deres militære Holdning og deres glimrende Uniformer ved Udmarschen til Hovedskydningen og engang imellem ved en Parade. Da de saaledes engang skulde paradere for Kong Christian d. 8de, der reiste igjennem Flensborg, var det et Skaar i deres Glands, at deres Gildefane, uden just at være medtagen af eller smykket med krigeriske Bedrifter, var laset og falmet; Gildet indgav derfor d. 27de Juli 1843 en Ansøgning til Kongen om, at det maatte være dem tilladt at anskaffe en ny Fane. Denne Ansøgning gav Anledning til en lang Række af Forhandlinger og Undersøgelser; baade Byens Magistrat og den saakaldte schlesvigholstenske Regjering bleve satte i Bevægelse, og Enden paa de vidtløftige Forhandlinger blev, at Kongen d. 29de December 1843 afslog Ansøgningen; som Grund til dette Afslag anførte Regjeringen paa Gottorp, at Kong Christian d.

6te i sin Tid af en aldeles ubekjendt Grund havde givet Gildet den omtalte Fane, at Gildet ikke mere tænkte paa at udføre Krigsbedrifter, men alene paa at forlyste sig, samt at Gildet kun omfattede 41 Medlemmer, saa at der ikke var nogen Anledning til at forny et saadant Tegn paa kongelig Naade; — men den skjulte Grund var Ønsket om paa alle Maader at fortrædige et Gilde, der paa Grund af sit danske Sindelag var den gottorpske, schlesvig-holstenske Regjering en Torn i Øjet, idet det modvirkede alle dennes tydske Bestræbelser.

Den nye Fane blev altsaa nægtet, men dermed var dog Gildet ikke ophævet; man hjalp sig med de gamle Stumper og haabede paa bedre Tider — og de kom med Kong Frederik d. 7de; han ikke alene confirmerede Gildet d. 25de Mai 1853, men indtraadte selv som Medlem og bragte derved en stor Mængde Embedsmænd og Borgere til ligeledes at lade sig optage i Gildet; med Kongens Tilladelse skjænkedes der Gildet en ny Fane, ved hvilken Leilighed Byens Magistrat med sin Overpræsident, Kammerherre Rosen, i Spidsen kraftigt antog sig Gildet, der nu igjen optog det gamle Navn, St. Knudsgilde, og saaledes paa ny begyndte en glimrende, om end kun kort Periode. Gildet omfattede næsten alle Byens forskjellige Stænder, de lavere som de højere, og havde en mægtig Støtte i den Indflydelse, som dets Oldermand, Hjulmand Kruse, vandt hos Kongen. Iført sin sorte og røde Uniform, der var smykket med Guld og Sølv, kunde saaledes Gildebrødrene med sin Janitscharmusik paa den aarlige Skydedag marschere igjennem Byen, anført af sine Over- og Underofficerer, der syntes temmelig talrige i Forhold til de menige Brødre, ud til St. Knuds Skyttehus paa St. Johannesmark, hvor man da forlystede sig i 2 Dage ved Spise og Drik og Dans etc., og hvor man tømte Bægrene til Minde om Gildets Velgjørere og Foresatte. Det var en ejendommelig Skik, at man lovede for en lang Aarrække at drikke paa deres Velgaaende, hvem Gildet skyldte særegne Velgjerninger — da saaledes Overpræsidenten havde været Gildet behjælpelig med at faa den længe ønskede Fane, følte man sig opfordret til at love i 100 Aar at drikke hans Skaal ved hver aarlig Skydefest.

Saaledes var det gamle St. Knudsgilde igjen vaagnet op af sin lange Dvale; men meget havde forandret sig, siden det første Gang viste sig i Flensborg By; dengang var det en

Slags Institution, der var fremvoxet af Folkets Trang til gjensidig Hjælp og Beskyttelse samt til at indføre Orden og Ro iblandt Borgerne; nu var det en Forlystelsesforening, der tillige havde antaget et bestemt politisk Præg; den blev baaret af Regjeringens Velvillie og maatte saaledes være forberedt paa kun at taales, saalænge den var Gjenstand for Velvillie; men det var det Farlige ved Gildets fuldstændige Afhængighed af Regjeringens Naade, at det naarsomhelst kunde ophæves, uden at en saadan Ophævelse vilde have nogen Indflydelse paa Borgernes eller Byens Velvære, og uden at Gildet selv turde vente at finde nogen Støtte i Borgernes Trang.

St. Nicolaigilde.

Paa den Tid da St. Knudsgilde begyndte at tabe sin oprindelige Betydning, dannede der sig et Gilde, der vel aldrig har opnaaet samme Anseelse som det gamle Knudsgilde, men som dog forsaavidt kan stilles ved Siden deraf, som det har vedligeholdt sig ned indtil vore Dage. Med Bestemthed kan det ikke angives, hvor gammelt dette Gilde er, thi vel findes der en Skraa, som føres tilbage til 1446, men om Gildet allerede dengang havde bestaaet i nogen Tid, eller om Gildet og Skraaen ere samtidige, derom mangle alle Oplysninger. Den Skraa, som vi nu have, angiver sig tydeligt nok som en Afskrift af en ældre, ja det tør vel endog antages, at denne ældre har været allerede dengang ufuldkommen og stykkevis. Begyndelsen lyder nemlig saaledes: «Efter Guds Byrd i det 1500de Aar Fredag før Nicolai lod Herman Wynberg denne Bog samle og forfatte»; Skraaen, som den herefter anføres, bærer aldeles umiskjendelige Spor af at være et Fragment, enten det nu hidrører fra, at Herman Wynberg i Aar 1500 ikke har forefundet mere, eller derfra, at det kun er en Rest af hans Samling, som vi nu have tilbage — rimeligst er det vel, at vi nu kun have en Levning tilbage, thi selve Gildebogen synes at vidne derom, idet de 12 første Blade ere af Pergament og Slutningen af Papir — den har altsaa været Gjenstand for en Behandling senere end den oprindelige Samling, og desuden er det paafaldende, at der endog for Aar 1500 ikke anføres andre Gildebrødre end de 12 Magistratspersoner med deres Fruer — det er, som om man senere ikke har kunnet opspore de mindre betydningsfulde Medlemmer, og derfor har ladet sig nøje med de mere fremragende Magi-

stratsmedlemmer. Vi famle altsaa her tildels i Mørket; vi vide kun, at der i Aar 1500 er foretaget en Samling af, hvad der dengang fandtes, og at denne Samling støtter sig paa en Skraa fra 1446, men dermed standse vi, hverken Gildets Bestemmelse eller dets Charakter eller dets Stiftere nævnes; det Lidet, der er tilbage, indeholder kun en uordentligt sammenblandet Række af Artikler om Gildebrødrenes gjensidige Forpligtelser etc.

Vi maa altsaa holde os til den Skraa, som vi have[74]), og søge deraf at danne os en Forestilling om St. Nicolaigildes Indretning i Slutningen af det 15de Aarh. — Det var indviet til de Søfarendes Patron, og deraf tør vi slutte, at det oprindelig bestod af Kjøbmænd og Skippere, to Classer af Samfundet, som vare uadskilleligt knyttede til hinanden ved fælles Interesser, ja som vel for en Del smeltede sammen i en Stand, forsaavidt som Kjøbmændene i Reglen selv førte deres Skibe. Hvilken Stilling Gildet har indtaget ligeoverfor Øvrigheden, er ubekjendt, thi Skraaen iagttager en fuldstændig Taushed angaaende dette Spørgsmaal; heller ikke om dets Forhold til Kirken faa vi synderlig mere at vide, thi der omtales kun, at Præsten ved St. Nicolai Alter skulde aarlig have 20 Mk. 12 Sk. til Vin, og at Oldermanden hvert Aar ottende Dagen efter St. Nicolaidag skulde i Vor Frue Kirke lade afholde en Memorie for Gildets Brødre og Søstre og lønne Præsten derfor — men da disse Bestemmelser ere skrevne med en anden Haand end de foregaaende, synes de at hidrøre fra en senere Tid.

Gildets Hensigt har tydeligt nok været, at Brødrene skulde yde hinanden al mulig Slags Hjælp, vænnes til at holde over Orden og god Tugt, følge hinanden til Graven og forlyste sig med hinanden. Dersom nogen Broder af St. Nicolailag fandt en anden Broder ligge syg i Udlandet, skulde han hjælpe ham med 12 Sk.; blev denne ilive, skulde han erstatte de 12 Sk., men døde han, skulde Arvingerne eller hans Slægtninge udrede dem; havde han ingen Slægtninge, skulde Pengene erstattes af Gildets Kasse; — dersom en Broder fandt en anden Broder i Havsnød, skulde han af sit Skib udkaste indtil et Skpd. og saaledes hjælpe ham — imod Erstatning ligesom ved den nævnte Pengeunderstøttelse; den der ikke gjorde det, blev udelukket saavel af dette som af alle andre skikkelige Folks Gilde (uth aller bedderue lüde lage).

For at overholde Orden i Gildet var der fastsat ikke ubetydelige Multer (fra 1 til 4 Tdr. Øl og fra 1 til 4 Pd. Vox), for at besmudse hinanden i Gjerning eller i Ord, for at ituslaa Bægre, Kar etc., for at spilde Øl i Gildehuset, for at slaa eller saare hinanden i Huset, i Haven eller paa Gaden, for at blive siddende i Gildet længer end Oldermanden (naar denne reiste sig for at gaa hjem, skulde Gildet være tilende), eller for at gaa bort fra sin Plads og derefter sætte sig paa en anden Plads; — som et Vidnesbyrd om, at det endda ikke altid var saa let at fremtvinge Ro og Orden, kan hertil føjes den senere Bestemmelse, at Ingen maatte til Gildeforsamlingen medbringe Vaaben, skjult eller aabenbart; — ligeledes var der fastsat en Mult af 1 Pd. Vox for den, der ikke fulgte den afdøde Broder eller Søster til Graven. I Spidsen for Gildet stode — som almindeligt var i Gilderne — Oldermænd og Skaffere; men hvormange der var af hvert Slags, vides ikke med Vished, ligesaalidt som man veed, om der ikke var andre Bestyrere af Gildet. Af Fragmentet sees nemlig, at 8 nævnte Personer vare Gildets Forstandere[75]), men af Regnskaberne synes det at fremgaa, at der var to Oldermænd, af hvilke den ene aarlig afgik; der skulde altsaa have været 6 Skaffere, men dette var dengang et saa ualmindeligt stort Antal, at det maa ansees som vist, at der har været andre Forstandere i Gildet end de nævnte. Iøvrigt angives der ikke, hvad disse Forstandere havde at bestille, kun om Oldermændene siges der, at de, den ene efter den anden, skulde opkræve Renten af Gildets Capitaler og holde Regnskab derover — Regnskabet blev aarligt aflagt, oprindeligt paa St. Anne Dag, men rimeligvis har det været en Tilfældighed, at man valgte netop denne Dag, thi fra Aaret 1514 vise Regnskaberne, at man havde valgt den for de andre Gilder og Laug almindelige Tid, Fastelavn, til Regnskabs Aflæggelse.

I Gildet fandtes baade Brødre og Søstre; vistnok flere Gange aarlig samledes man til Drikkelag. Disse — de saakaldte lachdage — varede rimeligvis i flere Dage, ottende Dag efter skulde enhver atter indfinde sig for at betale sit Øl. Til disse Gildeforsamlinger anvendte man en Del af den Indtægt, som Gildet havde af et Gods i Engelsby, som i aarlig Rente maatte udrede, foruden 2 Skpr. og 13 Byskæpper Havre, saameget Brænde, som Brødrene behøvede ved deres Sammenkomster; at man imidlertid ved disse Gilder, der synes at

være holdte af en enkelt Broder, der da fik Erstatning af de andre, ikke har ladet sig nøje med lidt, synes at fremgaa af den Bemærkning i Regnskabet ved Aar 1551, at man havde betalt 8 Mk. til en Broder for Bespisningen ved Fastelavn (vor theringhe in den vastelauent).

Vel angives der ikke i Fragmentet bestemt, hvorvidt Gildet tillod sig nogen betydelig dømmende Myndighed og saaledes har villet følge det gamle St. Knudsgildes Exempel i dets Forhold til Øvrigheden, men da der nævnes Multer for den Broder, som tilføjede en anden Broder Blodsaar, er det rimeligt, at Gildet endda i en ikke ganske ringe Grad har villet hævde sin dømmende Myndighed, da vi i Laugsskraaer fra Midten og Slutningen af samme Aarhundrede finde Blodsaar udtrykkelig undtagne fra Laugets Dom og henviste til Magistraten. Har virkelig Gildet villet tiltage sig en saadan Myndighed, har denne i al Fald ikke holdt sig længe; fra Aar 1500 vare Magistratens Medlemmer Brødre i Gildet, og derved tabte dette ganske naturligt sin selvstændige Charakter; der udviklede sig fra denne Tid en meget nøje Forbindelse imellem Magistraten og Gildet, saa at Gildet ei blot begyndte at aflægge sit aarlige Regnskab paa Raadhuset, men endog anvendte en Del af sine Indtægter paa Raadhusets Udstyrelse[76]).

Som ovenfor sagt, omfattede Gildet de rigeste Borgere i Byen, det kan derfor ikke undre os, at det snart optræder med en ikke uanselig Formue; ifølge Jordbogen af 1436 ejede det sit eget Hus, vistnok i Vor Frue Sogn — det beboedes af Vicaren ved St. Nicolai Alter i Vor Frue Kirke, og blev — som Regnskabet af 1540 udviser — vedligeholdt af Gildets Kasse, der i dette Aar havde anvendt 2 Mk. 3 Sk. paa det; — desuden havde Gildet betydelige Capitaler, der vare anbragte i Huse i Byen, f. Ex. i et Hus havde det ikke mindre end 100 Mark, i et andet 80 Mk. etc., ved Regnskabsaflæggelsen i Aaret 1500 udgjorde Capitalen 600 Mk. foruden Godset i Engelsby og et Vænge ved Byen. Som det synes, tiltog Gildets Formue i den Grad, at man kunde begynde at anvende en Del af Indtægterne til Brødrenes Forlystelse; omtrent fra Aar 1528 findes næsten aarlig opført som Udgift en Sum til Hamborgøl, ligeledes forøgede man Gildets Inventar med Kander, Bægere og andet Tilbehør; heller ikke glemte man Præsterne ved Vor Frue og St. Nicolai Kirke, der fra Aaret 1543 hver fik 18 Mk. 12 Sk. aarlig, og desuden fik Skole-

mesteren for Spil og Sang en Betaling, der beløb sig til fra 6 Sk. til ½ Rdl.

Oprindeligt havde Gildet sit eget Alter i Vor Frue Kirke, ved hvilket det holdt en Vicar, men rimeligvis har det allerede tidligt ogsaa havt et lignende Alter i St. Nicolaikirke, saa at det delte sig imellem begge Kirker; herpaa hentyder ei alene den aarlige Udgift til Præsten baade ved Vor Frue og ved St. Nicolaikirke, men ogsaa den Bemærkning, som findes i Forordn. af 1551 om Fordelingen af St. Nicolai Alters Indtægter, at disse skulde deles imellem Præsterne ved begge Kirker, saaledes som de allerede tidligere havde været fordelte. Rimeligvis hidrører dette Fællesskab fra, at hele Magistraten var Medlem af Gildet, og at den, da den bestod af de anseteste Borgere fra begge Sogne, har ønsket, at Gildets Indtægter skulde tilflyde begge Kirker.

Hvorlænge Gildet i denne Form har bestaaet, vides ikke. Regnskaberne gaa indtil Aar 1560, men da de ende med, at en ny Oldermand blev valgt istedetfor den afgaaede, har Gildet aabenbart vedvaret ud over dette Aar. Meget længere har det imidlertid ikke bestaaet, thi allerede i Aaret 1578 henvendte en Del Borgere sig til Magistraten med et Andragende om, at «det gamle sædvanlige Pintselag» igjen maatte oprettes[17]); i Mellemtiden er det altsaa, af en os ubekjendt Grund, bleven ophævet; maaske har Magistraten villet benytte sit Magtsprog her, ligesom den havde brugt det imod St. Knudsgildet, for saaledes at befri sig fra et Samfund, som den vel ikke sjældent havde Vanskelighed ved at holde indenfor de rette Grænser; noget saadant tør man slutte af den Vrangvillighed, med hvilken Magistraten optog dette Andragende; Borgerne maatte endnu engang — 1579 — forny det, og først 1580 synes Gildet igjen at være oprettet, idetmindste nævner Cláden et Segl, som tilhørte Gildet, og som bar den Indskrift: «Friede, Liebe, Einigkeit 1580». Til det nye Gilde medbragte Mester Michel Dubler og Jørgen Steffensen 12 Mk. 6 Sk., som fandtes i den gamle Gildebøsse; da Jørgen Steffensen netop er den Oldermand, der omtales som nyvalgt 1560, er det rimeligt, at Gildet er blevet ophævet under hans toaarige Oldermandskab, altsaa 1560 eller 1561. — Der hengik imidlertid endnu nogle Aar, førend Gildet kom fuldstændigt i Orden; 1582 bestemte Magistraten, at det skulde ordentligt indrettes med 2 Oldermænd, og 1585 fastsattes, at Enhver, der vilde være Medlem

af Gildet, skulde fremlægge sin Døbeseddel, for at ikke Alle skulde løbe til og indsnige sig i Gildet; ligeledes fandt man det nødvendigt at forfatte en ny Skraa, der kunde svare til Tidens Fordringer, og som kunde skaffe Gildet en vis Anseelse ved Siden af St. Knudsgildet, der omtrent paa samme Tid var vaagnet tillive igjen. Magistraten havde just ikke vist sig meget imødekommende imod Gildet ved denne Leilighed; maaske var det for at gjengjælde denne Mangel paa Velvillie, at Brødrene beedigede Skraaen, førend den var bleven confirmeret af Magistraten; — der berettes, at da Heinrich Koch d. 21de Juni 1583 var bleven begravet, samledes St. Nicolai Gildebrødre foran Alteret i Nicolai Kirke og besvore med to oprakte Fingre alle Skraaens Artikler, de vilde holde dem ubrødeligt, saasandt hjælpe dem Gud og hans hellige Evangelium. Først Aaret efter, d. 23de Juni 1584, confirmerede Magistraten Skraaen og tillagde Gildet Navnet St. Nicolai Skyttegilde, imedens det selv havde antaget det mere priviligerede Navn «Schützengelach zu Flensburg.»

Skraaen skulde beediges af enhver nyoptagen Gildebroder[78]) og saaledes maatte den, der atter vilde udtræde af Gildet, betragtes som Meneder; i Spidsen for Gildet indsatte Magistraten 2 Oldermænd (Claus Schmedes og den fra Mariekirkens Historie for sin Gavmildhed bekjendte Borgemester Diedr. Nacke), som for Livstid skulde beklæde denne Post; ved Siden af dem stode 2 Stolbrødre eller Skaffere, der valgtes paa 1 Aar, og som under Straf af Mult vare pligtige at modtage Valget. Disse afgjorde alle mindre Stridigheder og Forseelser i Gildet, men henviste de større Sager til Magistraten; en stor Mængde Multer vare fastsatte for at behandle Bøssen urigtigt, for at skyde feil, for at spilde Øl, for at ituslaa Glas etc. etc.; alle disse Multer bleve delte imellem de Fattige og Gildets Kasse. Hver Søndag efter Gudstjenesten samledes man til Skiveskydning, Drik og Dans samt anden Forlystelse, kun med Undtagelse af Terningspil, der udtrykkeligt var forbudt; — en Gang om Aaret, første Søndag i Trinit. Kl. 12, afholdt man den store Fugleskydning udenfor Byen (buten d. Stadt), ved hvilken al Slags Lystighed fandt Sted; Fuglekongen var ved denne Leilighed forpligtet til at give Brødrene ½ Læst Kakobille eller 3 Tdr. Rostockerøl, men hvad mere der blev fortæret, skulde Gildebrødrene selv betale; paa Skydedagen skulde Gildet give Præsterne ved Vor Frue Kirke og ved Nicolai Kirke 1 Mk.,

rimeligvis for at de fra Prækestolen skulde bekjendtgjøre Skydningen. — Naar Festen var tilende, raabte Skafferne Gildet op (wenn de Schaffers dat Gelach upropen), og da var enhver Broder — under Straf af Mult — forpligtet til at forlade Gildehuset. Ingen som var i Strid med en Gildebroder, kunde optages, førend Striden var udjævnet; dersom en Broder blev fattig, skulde Gildet understøtte ham, men naar han ved sin Død efterlod sig Noget, skulde Gildet have en ubetinget Forret fremfor alle andre Creditorer. Dersom en Gildebroder eller nogen af hans Familie eller Tyende døde, skulde hele Gildet følge ham og bære Kisten samt, under Straf af Mult, deltage i Begravelseshøitideligheden. Gildets Indtægter bestode, foruden den Capital, som det fik fra det gamle Gilde, i Andel i Multerne, i Indskrivningspenge (2 Rdl. for hver) samt i en aarlig Afgift af 4 Sk., som enhver Broder maatte betale. — Skraaen havde man indsendt til Kong Frederik d. 2dens Confirmation, men rimeligvis er denne bleven forsinket ved Pesten, som netop dengang rasede i Byen; først i Aaret 1594 d. 20de Febr. confirmerede Kong Christian den 4de Gildets Skraa, og saaledes opnaaede dette virkelig at faa et Forspring for sin Medbeilerinde, St. Knudsgilde, hvis Skraa først blev confirmeret samme Aar d. 27de Mai.

Saaledes var Gildet igjen oprettet, men rimeligvis havde det samtidig med denne sin Gjenoprettelse forenet sig med et andet Gilde, der næsten i 100 Aar havde bestaaet i Flensborg og derved vundet en forøget Indflydelse og Betydning; det var det saakaldte Mariegilde, hvis Medlemmer ved denne Tid indtraadte i Gildet.

Allerede fra Aar 1492 havde der under Navnet Vor Frues eller Marie Gilde dannet sig et Gildesamfund, der sluttede sig til Mariealteret i St. Nicolaikirke; det stiftedes til Ære for «den himmelske Keiserinde Marie» af den daværende Vicar ved det nævnte Alter, en Raadmand, der som Bisidder blev optagen i Gildet, 2 Oldermænd og 5 Stolbrødre[79]). Hovedojemedet synes at have været det, at virke til Medlemmernes Sjælssalighed; i den Anledning blev det paalagt Vicaren i Forbindelse med Skolemesteren og hans Disciple hver Fredag at holde en Aftenmesse og hver Lørdag en Fromesse for Gildets Brødre og Søstre, for hvilket Arbeide Oldermanden aarlig skulde betale ham 12 Sk. af Gildets Kasse; ligeledes skulde Skolemesteren med alle sine Disciple hver Dag synge et salve

regina til Mariæ Ære for Brødre og Søstre, og derfor skulde han have 1 Mk. lybsk aarlig. Anden Dag efter Mariedag skulde der holdes en høitidelig Messe for alle Gildets Medlemmer; ikke blot til denne Høitid, men ogsaa til den Bøn (morghensprake), som blev afholdt samme Dag Kl. 12, skulde enhver indfinde sig, han maatte ellers betale en Mult af 1 Pd. Vox eller bevise lovligt Forfald; ved Indtrædelsen maatte enhver forpligte sig til at bede et Fader Vor og et Ave Marie for afdøde Brødre og Søstre og en lignende Bøn for Fader og Moder. Af Gildet fik Vicaren en aarlig Løn af 24 Mk.; da han alene skulde beskjæftige sig med Bøn og Sang og Messe, skulde han ikke være besværet med at indkræve Rente eller andre Pengeindtægter, der angik Gildet eller Alteret, men denne Forpligtelse skulde paahvile Oldermanden.

Det andet Formaal, som Gildet havde, var at overholde Tugt og Orden; derfor var der bestemt Multer for de sædvanlige Gildeforseelser, for Kiv, Fuldskab etc.; 2 Feil synes Gildet navnlig at have villet modarbeide, nemlig Bagtalelse og Tyveri; den der søgte at skade sin Broder paa hans gode Navn og Rygte, maatte bøde 1 Lpd. Vox, og den der blev overbevist om Tyveri, blev udstødt af Gildet, om Tyveriet end var nok saa ringe. Fremdeles vilde man forlyste sig med hinanden ved Drik og anden Adspredelse.

Naar man vilde holde Gildeforsamling, tilsagde Oldermanden nogle Dage forud nogle af Brødrene til at gaa omkring i Byen, smage paa Øllet hos de forskjellige Handlende og vælge det bedste; Aftenen før Gildet skulde Gildets Bud vaske og polere Bægrene, Bordene etc., at Alt kunde være blankt og pudset til næste Dags Fest. Brødrene havde vel Tilladelse til at medbringe Gjæster til disse Gilder, men de maatte dog først indhente Oldermandens eller Skriverens Samtykke, de maatte betale for dem og indestaa for, hvad Uorden (vnsture) de gjorde. Enhver maatte betale sit Øl, enten han var tilstede eller ikke; noget eget Gildehus havde Gildet vistnok ikke; som det synes, samledes man i Oldermandens Hus, hvorfor ogsaa denne havde Magten til at bestemme, hvorlænge Gildet skulde være samlet.

En egentlig dømmende Magt kunde Gildet ikke tiltage sig, allerede af den Grund, at et Medlem af Magistraten var Bisidder i Gildet; om det end derfor synes, at Oldermændene ikke lode sig nøje med at paadømme de almindelige Gilde-

forseelser, der strax skulde forelægges dem til Afgjørelse, og hvis Paadømmelse var uden Appel, idet den, der ikke vilde underkaste sig deres Kjendelse, blev udvist af Gildet, med mindre Brødrene vilde lade Naade gaa for Ret, men ogsaa tiltoge sig Ret til at dømme i Sager, der angik Blodsaar, har denne Myndighed dog ikke længe været Gildet indrømmet, thi ved Skraaens Slutning er — rimeligvis ved en senere Tillægsbestemmelse — denne samme Artikel bleven forandret, idet denne Slags Forseelse sættes i Klasse med Gjerninger, der vare til Skade for Stat og Øvrighed, Sager, med hvilke Gildet ikke skulde befatte sig, men som skulde henvises til Fogden eller Kæmneren, eller hvem ellers Dommen tilkom i saadanne Tilfælde. En ikke ringe Magt var lagt i Oldermændenes Hænder; ei blot idet de skulde paadømme Gildesagerne, men ogsaa idet de havde Ret til af Brødrene at forlange enhversomhelst Hjælp, naar det var til Gildets og vor Frues Bedste; de bleve valgte for 2 Aar og maatte ved Valget forpligte sig til at behandle den ene som den anden uden Persons Anseelse. Dersom nogen vægrede sig ved at modtage Valget, maatte han bøde 1 Td. Øl og endda udtræde af Gildet. Til Hjælp ved Gildets Bestyrelse havde de ved deres Side 8 Stolbødre, desuden en Skriver og et Gildebud. Det var forbudt Oldermændene i deres Hus at opbevare, hvad der hørte til Marie Alteret i Nicolai Kirke, det skulde forvares i Kirken for saaledes at være sikkert; derimod skulde de have Gildebøssen i deres Værge, saaledes at den ene havde Bøssen, den anden Nøglen dertil.

Enhver kunde, naar han ønskede det, udtræde af Gildet; dersom nogen havde forseet sig, saa at han blev dømt til at udstødes, var det en Pligt for Oldermændene og Brødrene at være naadige imod ham, dersom han ønskede at gjøre sin Forseelse god igjen og atter at blive Medlem af Gildet.

Saaledes var dette Gilde dannet som et tro Billede af den Tid, i hvilken det fremstod. Optegnelserne over dets Formue gaa indtil 1558, men uden at man dog derfor tør slutte, at det netop i dette Aar er ophævet. Det laa i Sagens Natur, at et Gilde, der væsentligt havde det Formaal at virke for Medlemmernes Sjælesalighed, maatte tabe sin egentlige Betydning, da Reformationen havde faaet fast Fod i Byen, men derfor behøvede det ikke at opgive sine andre Formaal strax. Gildet forsvinder umærkeligt af Historien i Løbet af den sidste

Halvdel af det 16de Aarhundrede, uden at vi kunne angive et bestemt Aar for dets Ophør. I Jordbogen, begyndt 1436, findes en Bemærkning[60]) om et Hus, der engang havde tilhørt dette Gilde, ved hvilken i en Paranthes er tilføjet: Nu tilhører det Hans Foss og hans Arvinger; denne Paranthes er rimeligvis tilføjet i det Aar, i hvilket Jordbogen er sluttet, vistnok 1593, og heraf tør da sluttes, at Gildet paa den Tid ikke længer har været til. Efter al Rimelighed har det forenet sig med St. Nicolaigilde, da dette 1583 paany dannede sig, idetmindste findes Navnene Nicolai og Mariegilde en Tidlang brugte iflæng, og i en Ansøgning, som Gildet 1808 indgav til Kongen om at erholde hans Confirmation af Gildeartiklerne, kaldes Gildet Mariegilde, men anfører dog Skraaen af 1584 med sine 33 Artikler som sit Grundlag[61]). Bestemt nævnes denne Forbindelse først i Kong Frederik d. 4des Confirmation af 1728, der udtrykkeligt nævner dem som ét, Gildet antog Navnet «det flensborgske Skyttelag» og omtales senere i den kongelige Confirmation af 1768 som «samtlige Interessenter af Skyttelaget i Flensborg», Benævnelser, der synes at antyde, at det efterhaanden i sig har opslugt alle de øvrige Foreninger i Byen; kun med Undtagelse af St. Johannesgilde, der stadig har dannet et for sig bestaaende Skyttelag, og som efter fattig Evne søgte at værne om sin Selvstændighed. Rigtigheden af denne Formening bestyrkes endmere ved den Klage, som 1730 blev indgivet til Magistraten af «det priviligerede Skyttelag i Flensborg» over, at et Medlem af et enkelt Gilde (rimel. St. Johannesgilde) havde kaldt Laget menedersk, en Beskyldning, der burde straffes, «da derved hele Byen fornærmedes, fordi næsten alle Laug hørte til Gildet;» man forlangte, at Vedkommende skulde tage Beskyldningen tilbage og betale Mult baade til Kongens Kasse og til de Fattige; Magistraten fandt Fornærmelsen saa stor, at den dømte Vedkommende i Overensstemmelse med Gildets Andragende.

De to Gilder havde saaledes forenet sig, og, som det synes, vare deres Bestræbelser for i sig at optage alle andre Foreninger i Byen kronede med Held, indtil Kampen første Gang begyndte med St. Johannesgilde, der ikke var villig til at opgive sin Selvstændighed. Det var i Aaret 1682, at Striden begyndte, idet det forenede Gildes to Oldermænd indgave til Amtmand Reventlov en Klage over, at nogle Borgere (Hans Berlinghoff, Daniel Biling o. fl.) egenmægtigt og til

største Skade for Gildet, uden Magistratens Tilladelse, uden nogen kongelig Confirmation og tvertimod Gildets Rettigheder havde oprettet et nyt Gilde. Som Støtte for deres Klage anførte de, at Gildelaget for 100 Aar siden høitideligt var bleven oprettet, og at Brødrene, redelige og gildemæssige Borgere i Byen, «paa deres nøgne Knæ og med oprakte Fingre», foran Altret i Nicolai Kirke havde besvoret Gildeartiklerne, samt at deres Skraa senere var bleven kongelig confirmeret, og at Gildet stod under Magistratens særegne Beskyttelse. Hvorfor Oldermændene henvendte sig til Amtmanden, vides ikke; maaske det var et afmægtigt Forsøg paa at unddrage sig Magistratens overhaandtagende Indflydelse; Amtmanden følte sig smigret ved denne Henvendelse til ham og dømte til Gunst for Gildet, at det nye Gilde skulde gaa fra hinanden, fordi intet nyt Gilde ved egen Magt og uden den overordnede Øvrigheds Tilladelse turde oprettes[82]). Men Straffen for at have forbigaaet Magistraten udeblev ikke. Det nye Gilde indankede Sagen for Byens Øvrighed, og da det her paastod, at det gamle Gilde ikke havde nogen Ret til at forlange, at enhver, der havde Lyst til at skyde, skulde være tvunget til at indtræde i det, samt gjorde opmærksom paa, at det ikke var en ny Forening, men at den alt i en Række af Aar havde bestaaet, og at de 20 Borgere, som havde sluttet sig sammen for at øve sig i Skydning, ikke forlangte at danne et Gilde, men kun en simpel Skydeforening, erklærede Magistraten, at det nye Gilde skulde have Tilladelse til at holde Skydeforsamlinger, og idømte det gamle Gilde en Mult af 10 Rdl., fordi det havde forbigaaet sin retmæssige Øvrighed og henvendt sig til Amtmanden; desuden skulde det gamle Gilde udrede Processens Omkostninger, og endelig tilføjede Magistraten den Trusel, at dersom nogen i Fremtiden atter rørte ved denne Sag, vilde den deraf tage Anledning til at ansøge Hs. Majestæt Kongen om at ophæve det confirmerede Gilde.

Det gamle Gilde var naturligvis ikke tilfreds med denne Kjendelse; den ene Oldermand, Martin Becker, gjorde Indsigelser, men Magistraten viste sig som Gildets Herre, den satte ham i Fængsel for Ulydighed og løslod ham kun paa samtlige Gildebrødres Forbøn (d. 3. Juli 1682). Martin Becker vilde imidlertid endnu ikke give efter, i det følgende Aar (1683) findes en Dom over ham af Magistraten, ved hvilken han tilpligtes at udlevere nogle af

Gildets Ejendele, som han havde tilegnet sig, nemlig to lange Borde, et Tinbæger (ein Willkomm) og en rød Bog, der indeholdt Gildets confirmerede Artikler; rimeligvis blev han samtidigt dermed afsat som Oldermand. Men Sagen blev derved ikke bedre; de to Gilder vedbleve at udskjælde og fortrædige hinanden, saa at Magistraten d. 22de Jan. 1686 maatte befale dem at leve i Fred med hinanden og true dem med, at den der udskjældte eller brugte Ukvemsord om Medlemmer af det andet Gilde, skulde straffes med en Mult af 20 Rdl. Heller ikke dette hjalp, og saaledes maatte da omsider Magistraten gjøre Alvor af sin Trusel og befalede 1698, at Gildet skulde ophæves. — Der blev nu ikke andet tilbage for Gildet end at ty til Kongens Naade; 2 Deputerede bleve afsendte til ham for at bønfalde om Hjælp, og det lykkedes dem at udvirke, at Kongen nedsatte en Commission, der skulde undersøge Forholdet; Resultatet blev, at Kongen 1698 paa ny confirmerede Gildet, men kun paa den Betingelse, at man skulde afholde sig fra alle Excesser; for at forebygge Uorden og Brud paa Helligdagens Ro skulde Skydningen afholdes paa en Hverdag, og for at der ikke ved Umaadelighed i Drik ved Gildefesterne skulde opstaa nye Uroligheder, blev der foreskrevet, at man kun turde nyde Øl og Kringler. I en vis Henseende havde Magistraten altsaa seiret i denne Kamp, i al Fald havde den ladet Gildet føle, hvad det udsatte sig for ved Gjenstridighed; Magistraten undlod heller ikke at bruge sin Seir. I Aaret 1712 opstod der saaledes i Gildet en Strid i Anledning af, at nogle Brødre havde vægret sig ved at bære til Graven en Broders Kone, der var død af Pest; Oldermændene og Skafferne havde derfor udelukket dem af Gildet og forment dem at deltage i de Skydeøvelser, som Brødrene afholdt hver fjortende Dag; de henvendte sig imidlertid til Magistraten, og da denne ophævede Oldermændenes Dom og tilkjendte de Udelukkede Ret til at skyde med de andre (d. 2. Mai 1712), blev Gildet nødsaget til at falde tilføje. Skridt for Skridt gik Gildets Myndighed saaledes tilbage, ja i Aaret 1714 bestemte Gildebrødrene selv, at der ved Skydeøvelserne og ved den aarlige Fugleskydning skulde udvælges 12 Brødre til Dommere, men — ogsaa deres Dom skulde kunne indankes for Magistraten, der da havde Ret til at stadfæste eller kassere den.

Rivaliseringen imellem de to Gilder vedblev imidlertid,

og navnlig opbød det priviligerede Skyttelag Alt for at trænge St. Johannesgildet tilbage. Da saaledes dette havde indbudet Amtmanden til at deltage i sin Skyttefest, sendte Skyttelaget 1733 en Deputation ikke alene til Amtmanden, men ogsaa til Magistraten for i al Underdanighed at indbyde dem til den aarlige Fugleskydning. Amtmanden modtog Indbydelsen, og Magistraten var saa naadig at love, at den ikke blot i det Aar, men ogsaa for Fremtiden, naar Skyttelaget om Morgenen marscherede ud til Skyttehuset, vilde følge efter i deres Chaiser, ja endog lade skyde for sig — en Ære, som Gildet satte megen Pris paa, uagtet netop dette afgav det mest talende Bevis paa, hvor dybt Gildet var sunket, og hvor meget det var afveget fra sin oprindelige Charakter — man var stolt af sin egen Skam, stolt af, at Raadsherrerne saaes agende i deres Karosser efter — eller i Spidsen for Gildebrødrene, og at de, uden at nedlade sig til at røre en Bøsse, brugte Gildebrødrene som deres Tjenere og lode dem skyde for sig — men man maatte jo finde sig i Ydmygelsen for at have en Støtte i Magistraten. Gildet selv var for en Del Skyld i, at det mere og mere tabte sin Betydning, letsindigt synes man at have ringeagtet de Forskrifter og Skikke, som man havde arvet fra Forfædrene, saa at endog 1713 et af Gildets Medlemmer henvendte sig til Magistraten med Begjæring, at det maatte være ham tilladt at udtræde af Gildet, idet han klagede over, at man drak saameget Øl, at Berusning hørte til Dagens Orden, navnlig naar Skaaler, ledsagede af Trompeter og Trommer, bleve udbragte, og over at Banden og Skjændsmaal og alle Slags Uordener forefaldt ved Sammenkomsterne, uden at Oldermændene vare istand til at hindre det, ihvormeget de end gjorde Brug af deres Myndighed til at idømme Vedkommende Multer. Klagen blev vel ikke tagen tilfølge, fordi Gildeeden betragtedes som bindende, men Magistraten tog Leiligheden iagt til at give Gildet en Irettesættelse og en Paamindelse om at vaage over Orden og Ærbarhed.

Under saadanne Forhold vedblev Gildet at bestaa som et Skyttelag og et Forlystelsesselskab; ved hver ny Konges Tronbestigelse[8a]) ansøgte det allerunderdanigst om Tilladelse til at existere, og Ansøgningen blev stadig, efter Anbefaling af Byens Magistrat, allernaadigst bevilget, 1747 af Kong Frederik den 5te, 1768 af Kong Christian den 7de, men med den Tilsætning, at Kongen forbeholdt sig Ret til at forandre Gildets

Indretning, ja endog, dersom han fandt det ønskeligt, ganske at ophæve det; 1808 indgave Gildets 2 Oldermænd et lignende Andragende til Kong Frederik den 6te, og det er i dette Andragende, at Gildet kalder sig «das grosse Schützengelag zu St. Marien», men alligevel henviser til sin Skraa af 1584 og til de tidligere Confirmationer af de foregaaende Konger, et Vidnesbyrd om, at det engang bestaaende Mariegilde er smeltet sammen med Nicolaigilde; af os ubekjendte Grunde — rimeligvis som Følge af Krigsuroligheder i Landet — blev Gildet først confirmeret den 30te Mai 1817.

Men var end Gildets egentlige Betydning gaaet tabt, synes dog Gildebrødrenes Antal at have været i en bestandig Stigning. I Begyndelsen havde man skudt fra et Telt og efter Skydningen samlet sig til Gildefesten i Oldermandens Hus; 1634 havde man bygget et lille Skyttehus, men da dette allerede i Begyndelsen af det følgende Aarhundrede viste sig at være for lille, solgte man det 1725 for 50 Mk. til Nedbrydning og kjøbte for 6 Mk. en Grund paa Mariemark, hvor man opførte et nyt og større Skyttehus, der kostede 1432 Mk. $6^{1}/_{2}$ Sk.; men da ogsaa dette — efter omtrent et Aarhundredes Forløb — viste sig at være for lille, besluttede man at nedrive det og at bygge et større. En stor Mængde af Byens rigeste Borgere lagde en levende Interesse for denne Bygning for Dagen, men iblandt de mange fortjener især Agent Andreas Christiansen at nævnes, idet han ikke alene gav en betydelig Sum Penge til dette Foretagende, men ogsaa for sin Regning lod al Spand- og Haandtjenesten besørge og dernæst beplantede Haven og Pladsen og den dertil førende Vei med udsøgte Træer. 1822 indviedes den nye Bygning, der foruden ved sin smukke Beliggenhed udmærker sig ved Rummelighed og en simpel Smagfuldhed.

Endnu under Kong Christian den 8de blev Gildet (d. 6te October 1843) confirmeret i sin gamle Skikkelse, men paa Grund af en Indstilling fra Byens Magistrat, blev der til Confirmationen føjet den Bemærkning, at den Frihed for borgerlige Byrder og Afgifter, som ifølge gamle Privilegier var tilstaaet Fuglekongen, skulde i Henhold til kongelig Resolution af 21de Juli 1832 kun gjælde om de Byrder og Afgifter, som havde fundet Sted paa den Tid, da Privilegiet var bleven givet — en Indskrænkning, der ikke var ganske ubetydelig, da i Tidens Løb en stor Mængde Byskatter var føjet til de tidligere.

Med den nye Bygning synes imidlertid et nyt Liv at have begyndt at røre sig i Gildet, den gamle Skraa viste sig at være forældet, og allerede i længere Tid havde man næret Ønsket om at faa en ny. 1851, da Oldermændene ansøgte Kong Frederik den 7de om Gildets Confirmation, indsendte man altsaa en ny Skraa, som Gildebrødrene i Forening havde udarbeidet, og som de bade Kongen give sin Sanction. I Ansøgningen fremhævede de, at den gamle Skraa ikke længer svarede til Tidens Fordringer; man havde derfor i den nye Skraa udeladt, hvad der efter de senere Anordninger og efter Tidsforholdene maatte ansees som uholdbart, og i de nye Artikler dels sammentrængt i større Korthed dels bestemtere udviklet, hvad man af den gamle Skraa havde troet at kunne beholde; kun nogle faa nye Artikler havde man tilføjet, fordi man ansaa dem for hensigtsmæssige efter Tid og Forhold.

Den nye Skraa[84]) omfatter 17 Artikler. Efter en Indledning, der i al Korthed indeholder Gildets Historie fra 1584 den 25de Juni, da Magistraten confirmerede dets 33 Artikler, og 1594 den 20de Februar, da Kong Christian den 4de bekræftede dem, samt det kongelige Privilegium af 12te October 1648 om Skyttekongens Frihed for Skat, følge Artiklerne. Enhver selvstændig Borger og Indvaaner i Byen samt deres Sønner kunde blive Medlem i Gildet, naar han havde et godt Navn og Rygte og i en Gildeforsamling blev foreslaaet af en Gildebroder; der blev da afstemt over Vedkommende med Kugler, men for at kunne optages, skulde han have $^2/_3$ af de afgivne Stemmer. Ved Indtrædelsen skulde der betales 6 Rdl. $^2/_5$ Sk. Rigsm., der deltes imellem Gildets Kasse og dets Begravelseskasse; den Nyoptagne maatte med Haandslag love Oldermændene at holde Gildets Love og Oldermændenes Bestemmelser; kun Sønner af Gildebrødre og den, der ægtede en Gildebroders Enke, som vedblev at betale til Gildets Dødekasse, slap med det halve Indtrædelsesgebyr. I Spidsen for Gildet stode 2 Oldermænd; de bleve valgte paa Livstid, de skulde bringe Gildets Beslutninger til Udførelse, repræsentere Gildet for Retten, vaage over, at Gildets Love bleve holdte, paase Orden ved Skydningen, ved Fester og andre Sammenkomster. Enhver var forpligtet til i den Henseende at adlyde dem. Til at besørge det Fornødne ved Gildets Fester og ved Skydningen valgte man hvert Aar, 8 Dage førend Skydningen begyndte, 2 Skaffere, der skulde fungere for det løbende Aar; ønskede

den Valgte sig fritagen, maatte han betale 8 Rdl., og da var han fri for en Række af Aar; den der havde været Skaffer, eller som havde frikjøbt sig, behøvede ikke at modtage nyt Valg, saalænge der var Gildebrødre, som endnu ikke havde været det eller ikke ved Frikjøb havde unddraget sig denne Pligt.

Dersom en Broder ønskede at udtræde af Gildet, skulde han betale 8 Rdl., dersom han havde været Skaffer eller havde frikjøbt sig, men ellers 16 Rdl., med mindre han var 60 Aar gammel, forlod Byen eller kunde bevise Sygdom, Svagelighed eller andre undskyldende Omstændigheder.

Havde en Broder forseet sig imod Gildets Vedtægter, kunde han udstødes, naar Gildebrødrene dømte ham dertil, men havde han begaaet en af de Forseelser, for hvilke denne Gildeskraa fastsatte Udstødelse som Straf, kunde Oldermændene paa egen Haand udstøde ham, og havde de da derom at underrette Brødrene i den nærmest paafølgende Gildeforsamling.

Da Skydeøvelser og selskabelige Sammenkomster vare Gildets Hovedformaal, afholdt man aarlig 7 Skydefester, (nemlig 3 Vorschiessen, Hauptschiessen og 3 Nachschiessen); Udgifterne til disse bleve fordelte imellem Brødrene. Ønskede man at skyde oftere, var det tilladt, men det var da en frivillig Sag, hvo der vilde deltage deri, kun var det en Pligt ogsaa ved saadanne Leiligheder at iagttage Gildets Forskrifter. De 6 omtalte mindre Skydeøvelser bleve afholdte hver anden Mandag før og efter Hovedskydningen, der var ansat til den 4de Mandag efter Pintse. Til Hovedskydningen skulde enhver Broder indfinde sig præcise Kl. 1 Eftermiddag i Skyttehuset; hvo der kom senere, maatte i Mult betale $2^{3}/_{5}$ Sk.; naar Skydningen var endt, og Gevinsterne vare fordelte, maatte Ingen fjerne sig, førend de behørige Skaaler vare udbragte. Dagen efter Hovedskydningen blev der holdt Middagsspisen og Bal, men det beroede paa enhver selv, om han vilde deltage deri; den næste Dag opgjorde man Regnskabet, og ved denne Leilighed skulde alle være tilstede eller give en anden Broder Fuldmagt til at betale for sig. Ved Skydningen vare følgende Regler at iagttage. Den der først kom, efterat Skydningen var begyndt, havde tabt sit Skud for den Omgang; Ingen turde lade sin Bøsse i Stuen, for Spøg eller for at øve sig i at sigte lægge Bøssen an; brugte man Bøsser med Stenlaas, maatte de ikke lades, uden at der var lagt Blaar paa Laasen,

dette turde ikke borttages, og Krudt turde ikke hældes paa Panden, førend man stod paa Skydebanen; ligeledes turde man først her sætte Hætten paa Percussionslaasene — alle Forseelser i denne Retning bleve straffede med Mult. Først skød Fuglekongen, derefter Oldermændene, Skafferne, Gildebrødrene efter deres Alder i Gildet; Skydebanen turde aldrig være tom; den der ikke var færdig, naar hans Formand havde skudt, maatte betale Mult; ingen turde træde ind i Skydebanen og lægge Bøssen an med ubedækket Hoved; enhver Broder skulde medbringe sin egen Bøsse; kun med Oldermændenes Tilladelse turde man bruge en andens; under Skydningen maatte ingen uden Oldermændenes Tilladelse gaa hen til Skiven. Dersom en Bøsse klikkede 3 Gange, var Skuddet tabt; slog en Kugle imod Jorden og derefter traf Skiven, var Skuddet ugyldigt; befandtes to Skud at være lige nære ved Centrum, afgjorde Oldermændene Sagen.

Raadslagninger eller Beslutninger om Gildesager, saavelsom nye Medlemmers Optagelse, kunde ske paa enhver af de 7 Skydedage, før eller efter Skydningen, og ellers paa de Forsamlinger, som Oldermændene ansaa det nødvendigt at sammenkalde. Vilde en Gildebroder gjøre et Forslag, maatte det først anmeldes for Oldermændene; i almindelige Tilfælde gjaldt Stemmeflerhed, men hvor det gjaldt Forandringer i Gildeartiklerne eller andre vigtige Sager, udfordredes absolut Stemmeflerhed af alle Gildebrødrene eller $^2/_3$ af de Tilstedeværende. Ved alle Sammenkomster skulde Oldermændene paase, at der var Ro og Orden; dersom nogen forsaa sig imod Reglerne, kunde han idømmes en Mult paa indtil 3 Rdl. $9^1/_5$ Sk.; dersom nogen tillod sig Haandgribeligheder imod en Gildebroder eller viste sig i høi Grad ulydig imod Oldermændene, kunde disse, foruden at idømme ham den højeste Mult, udstøde ham af Gildet for bestandig eller fjærne ham fra Forsamlingerne, indtil Sagen var afgjort af Brødrene. Baade Oldermændene og Brødrene kunde indanke enhver Sag for Gildets Forsamling, men fandt denne, at en Broders Klage over Oldermændene var fuldkommen ubegrundet, maatte han betale en Mult fra $51^1/_5$ Sk. til 1 Rdl. $57^3/_5$ Sk. Multerne skulde inden 14 Dage efter Dommen være betalte og bleve aarlig uddelte til Fattige eller i andet saadant Øiemed anvendte. Oldermændene skulde holde Regnskab over Indtægt og Udgift, indkræve og anbringe Gildets Capitaler, samt hvert Aar,

Mandag efter Paaske, i en Gildeforsamling aflægge Regnskab. Ved Siden af Gildet bestod en Begravelseskasse med sine særegne Forskrifter, ogsaa over den skulde Oldermændene føre Regnskab.

Saaledes var den nye Skraa, som Gildet fremlagde til kongelig Confirmation, og som Magistraten i Skrivelse af 26de Februar 1853 anbefalede. 1853 confirmerede ikke blot Kong Frederik den 7de Gildet og Skraaen, men lod sig endog selv optage som Gildebroder og bevirkede derved, at en stor Mængde af de i Byen boende Embedsmænd indtraadte som Medlemmer; Gildets Antal og Anseelse forøgedes derved betydeligt, og saaledes syntes en ny og glimrende Periode for Gildet at skulle begynde.

Men førend vi følge Gildet igjennem denne, der ved dets egen Feil blev saa kortvarig, ville vi et Øjeblik dvæle ved en nærmere Betragtning af den omtalte nye Skraa. Sammenligne vi den med den gamle, er det strax paafaldende, i hvor høi en Grad Gildet har forandret sig. Alle andre Formaal ere opgivne, kun det ene, Forlystelse, er bibeholdt; der er ikke længer Tale om nogen bestemt Stand, til hvilken det skulde indskrænke sig, enhver Uberygtet kunde blive Medlem; Gildet stiller sig helt udenfor Magistraten, ingen Raadsherre skulde være Bisidder i Gildet, man sætter ikke mere Pris paa Magistratsmedlemmernes Chaiser, det gamle Optog igjennem Byen er opgivet, Brødrenes Samlingsplads er Skyttehuset; Dommene, som Oldermændene enten alene eller i Forbindelse med Brødrene fælde, angaa kun Ro og Orden i de selskabelige Sammenkomster; det hele er bleven en Slags privat Forening, der under Iagttagelse af Statens Love havde en Ret til selv at begrænse sig og til at bestemme de Betingelser, som enhver, der vilde høre til Foreningen, maatte underkaste sig.

Gildet havde altsaa skilt sig fra Øvrigheden og stillet sig i Forhold til den som enhver anden Privatmand; saalænge det altsaa afholdt sig fra alt, hvad der kunde stride imod Borgerens Lydighed imod og Agtelse for Lov og Ret eller krænke den offentlige Sikkerhed, kunde det vente uanfægtet at bestaa, men netop derfor maatte det berede sig selv sin Undergang, saasnart det overskred de Grænser, som det selv havde sat sig, og vilde optræde som en Magt i Kamp med Øvrigheden, thi da maatte det føle, at det ikke havde større Ret end enhver Privatmand i det borgerlige Samfund, og at den samme

Magt, der havde tilladt det at bestaa, var istand til igjen at tage Tilladelsen tilbage.

Mærkeligt nok er det, at under den Brydning imellem tydske og danske Interesser, som udviklede sig i Byen Flensborg, sluttede St. Nicolaigilde sig til den tydske Strømning med den samme Iver, med hvilken St. Johannesgildet bevarede sin Hengivenhed imod den danske Konge; og det var dette, Gildet aldeles uvedkommende, Moment, der efterat Hertugen af Augustenborgs Forsøg paa at unddrage sig den danske Konges Overherredømme var mislykket, blev Anledningen til Gildets Fald. Efter en længere indre Gjæring brød Kampen løs i Aaret 1860, da ved en Gildeforsamling et Par af Gildebrødrene vægrede sig ved at uddrikke en Skaal for Danmark. Det var som om herved Signalet var givet til en Brydning imellem de forskjellige politiske Interesser; de to Oldermænd, der begge vare deres Konge hengivne, søgte efter Evne at standse Uordenen, men da de hverken ved Multer eller ved Trusler kunde bringe Lidenskaberne til Ro, begave de sig til Kong Frederik den 7de, der just dengang opholdt sig paa Glücksborg Slot; han var Gildets høje Patron, og derfor forelagde de ham Sagen. Kongen forlangte, at en Gildeforsamling skulde sammenkaldes, og at ved Brødrenes Afstemning vedkommende Urostiftere skulde straffes med at udstødes af Gildet — kun paa denne Betingelse kunde han forblive Gildebroder, og kun saaledes vilde han fremdeles beholde Gildet under sin kongelige Beskyttelse. Forsamlingen blev vel sammenkaldt, men det viste sig snart, at de to Medlemmer kun havde været Talsmænd for en større Del af Gildebrødrene; ifølge Skraaen udfordredes der $^2/_3$ af de Tilstedeværendes Stemmer for, at Vedkommende kunde udelukkes, men da man ved Afstemningen ikke naaede dette Antal, traadte Kongen og samtlige Embedsmænd ud af Gildet, og endnu i samme Aar 1860 ophævede Kongen Gildet og befalede, at det skulde indsende sine Confirmationer og sin Skraa til Kassation.

Saaledes ophørte dette gamle Gilde, efterat det havde bestaaet i over 400 Aar; det var en retfærdig Straf, fordi det havde forladt sit Princip og indblandet sig i Ting, der laa udenfor dets egentlige Omraade. Istedetfor at være et blot Forlystelsesgilde, der tilbød sine Medlemmer uskyldig Adspredelse, vilde det indblande Politik i sine Forhandlinger og optræde som en Modstander af Regjeringen; det var da ikke mere

end billigt, at Regjeringen lod Gildet føle, at den havde baade Magt og Villie til at standse alle for Landet skadelige Bestræbelser, uanseet om disse udgik fra enkelte Personer eller fra en større Forening.

Halvgeistlige Gilder.

Kalandet.

Imens Gilderne oprindeligt havde til Hensigt at sikre Borgerne, som hørte til dem, imod Magthaverne, enten nu disse vare deres nærmere eller fjærnere Foresatte, havde Kalanderne omtrent det samme Formaal med Hensyn til Kirkens Tjenere, der ved at slutte sig sammen vilde forøge eller gjenvinde deres Indflydelse og ved at optage nogle enkelte Lægfolk faa disse og igjennem dem de Borgere, der vare udenfor Kalandet, i deres Magt. Det var Forsamlinger, i hvilke de Geistlige bleve enige om, hvad der angik Kirken, og i hvilke de Lægfolk, som hørte til dem, kun havde Ret til at give deres Samtykke til de Geistliges Beslutninger. Da det var ejendommeligt for Kalanderne, at de kun omfattede et begrænset Antal Geistlige og kun havde til Hensigt at virke til egen Fordel indenfor en bestemt Kreds, uden at man vilde tiltage sig Ret til at fatte Beslutninger om større kirkelige Spørgsmaal, saaledes som disse behandledes paa Concilierne og Synoderne, finde vi Kalander spredte over hele Landet; man indskrænkede sig ikke til Byerne, hvor der næsten i hver By fandtes mindst et Kaland, undertiden to — nemlig et større, til hvilket hørte de fornemme Geistlige og Lægfolk, og et mindre, der omfattede de lavere, Vikarer etc. — men ogsaa paa Landet finde vi, at de Geistlige indenfor en vis Kreds dannede saadanne Foreninger. Hensigten med disse Broderskaber var, at Gudstjenesten i deres Kirker og Klostre kunde blive bedre forrettet, idet de havde deres egne Altre, Messeklæder, Monstrantser etc., og desuden at de Mænd og Kvinder, som hørte til dem, ei blot skulde leve sammen i gjensidig Fred og Kjærlighed som Brødre og

Søstre, men ogsaa blive delagtige i Broderskabets Bøn, Vaagen, Fasten, Almisseuddeling og andre gode Gjerninger, samt naar de døde, kunne opnaa, at deres Sjæle udfriedes af Skjærsilden ved Vigilier, Sjælemesser etc. Geistligheden søgte altsaa, hver i sin snævrere Kreds, igjennem disse Kalander at styrke sin Indflydelse, og deri maa vel Grunden søges til, at Kalanderne — idetmindste i Sønderjylland[86]) ikke omtales i den Periode, i hvilken Kirken enten var i Tiltagende eller stod paa sit Høidepunkt, men dukke op allevegne, da Kirkens Magt begyndte at dale, og da man greb til saa mange andre Midler for at fæstne den Grundvold, som begyndte at vakle.

I Sønderjylland fremstode Kalanderne fra Midten af det 14de Aarhundrede; men det var netop det Tidspunkt, paa hvilket Omslaget i Kirkens Stilling skete; Biskop Nicolaus Brun døde 1362, og fra hans Tid sank Kirken bestandig dybere indtil Reformationen[87]). Paa alle Maader mærkede man den truende Fare; Folket begyndte at føle sin Magt og fik efterhaanden Øinene op for den catholske Kirkes Svagheder; Geistligheden maatte derfor se sig om efter nye Midler til at sikre sin Indflydelse, og et af Midlerne blev Kalandet, der optog Lægfolk, men kun i et saa lille Antal, at de blevę uden Betydning, og at det maatte blive anseet som en Ære at høre til de faa Udvalgte, der fik Lov til at erholde et Indblik i Noget af det, der ellers var skjult for Lægfolk. Dette Middel var for saa vidt klogt valgt, som man derved opnaaede, at en vis blind Overtro befordredes, og at en Mængde Gaver til Sjælemesser etc. strømmede ind, men man glemte, at den Nimbus, som hidtil havde omgivet Geistligheden, derved kom i Fare for at svinde bort, idet Lægfolk nu fik Leilighed til at blive bekjendte med mange af de Forargelser, som hidtil havde været skjulte for dem, og til at høre tale om mange kirkelige Forhold, som de hidtil havde betragtet som uangribelige og uomtvistelige. Hvad der derfor i Begyndelsen syntes at skulle blive en Støtte for Geistligheden, blev i Tidens Løb et ligesaa mægtigt Middel til at svække den; det gik her ligesom med Gilderne; da disse kastede sig i Armene paa Øvrigheden for hos den at finde den Kraft, som de ikke længer besadde, ophørte deres Betydning; da Geistligheden søgte Hjælp i Borgerstanden, fordi den følte sig for svag til at staa paa egne Fødder, undergravede den sig selv og beredte sig selv sit Fald.

Paa den anden Side spore vi i Kalanderne en Tilbøjelighed hos Geistligheden til at træde i Opposition til sine kirkelige Foresatte. Exemplet i denne Henseende gav Domcapitlet i Slesvig, da det med Domprovsten i Spidsen modsatte sig Biskop Joh. Scondelevs Enemagt[88]). Det er betegnende, at vi i det flensborgske Kaland først høre tale om et Forhold til den slesvigske Biskop ved den Indulgents, som det fik af Helrik v. d. Wisch († 1488), der som bekjendt med stor Iver antog sig alle geistlige Stiftelser i Sønderjylland, og ved hvilken Biskoppen her, ligesom i Kalandet i Husum, lovede, at alle, der hørte Messe ved Kalandets Alter og bidroge til dets Indtægter, skulde erholde 40 Dages Aflad; vel havde man 1422 i Kalandet taget den Bestemmelse, at dersom en eller anden Biskop blev indbudt og modtog Broderskabet i Kalandet, skulde han paa Grund af sin Værdighed have Lov til at tage en Klerk og 2 Tjenere med sig til Festforsamlingerne, men dels tales her kun i Almindelighed om en eller anden Biskop, ikke om den slesvigske, dels synes man ikke at have havt nogen stor Lyst til at indbyde en saadan, thi igjennem hele den lange Fortegnelse over Brødre i det flensborgske Kaland finde vi først i Aaret 1481 den slesvigske Biskop Helrik indtegnet som Broder. Heraf fremgaaer det, at man i Begyndelsen har søgt at tilsidesætte Kirkens Overhoved, men da det viste sig, at man derved havde bortkastet Geistlighedens naturlige Støtte uden istedetfor at faa en anden i Folket, søgte man, ligesom i Fortvivlelse over Skuffelsen, atter at klamre sig til sit Overhoved for om muligt hos ham at finde Hjælp.

Paa forskjellige Maader har man søgt at forklare Oprindelsen til Navnet Kaland[89]). Allerede i det 5te Aarhundrede har man troet hos Saxerne at finde Spor af disse Broderskaber[90]), om hvilke det i det 8de Aarhundrede bestemt siges, at de Geistlige paa den første Dag i hver Maaned samledes for at raadslaa om Embedssager og for at spise sammen; herfra skulde da Navnet hidrøre og være overført paa disse Forsamlinger[91]), der rigtignok ikke længer holdtes netop paa den første Dag i Maaneden, men kun nogle (2—4) Gange aarlig, og som egentlig havde en ganske anden Charakter end hine geistlige Forsamlinger. Men Navnets Oprindelse har mindre at betyde, især da Kaland meget hyppigt vexler med andre Navne saasom convivium, sodalitas, societas, sodalitium, contubernium, fraternitas, ja endog Gilde. De tidligste Kalander

her i Landet finde vi i Holsten, hvorfra de synes at have banet sig Veien til Sønderjylland; mærkeligt nok ere næsten alle Kalanderne her omtrent fra samme Tid, hvilket hentyder paa, at ligesom de gamle Gilder voxede frem af Folkets almindelige Trang, saaledes have ogsaa Kalanderne havt deres Rod i en almindelige Trang hos de Geistlige til at slutte sig sammen med dem, der maatte antages at have de samme Interesser.

Kalandet eller Hellig-Trefoldighedsgildet i Flensborg hidrører fra 1362[92]). Det blev stiftet til Ære for den hellige Trefoldighed, Jfr. Marie og alle Helgene og synes altsaa ved denne meget omfattende Begyndelse at have villet aabne Adgangen for Enhver, hvilken Helgen han end maatte have valgt sig. Det skulde bestaa af 24 Præster, men dersom der ikke var saa mange i Byen, der vilde slutte sig dertil, turde man optage 8 Lægfolk, men dog med den udtrykkelige Bemærkning «non plures». Medlemsantallet kunde altsaa ikke overstige 24, o: to Gange Apostlenes Tal, et Tal, som man gjerne holdt sig til i Kalanderne (i Kiel var der 24 Præster og 24 Lægfolk o. s. fr.). Forstanderen (senator) skulde naturligvis være en Geistlig, ligeledes hans to Medhjælpere (assessores); to Gange om Aaret skulde alle Brødrene samles for at prise Gud og for ved samme Leilighed at spise med hinanden, — nemlig Søndag efter Christi Himmelfartsdag og Søndag efter Mikkelsdag; begge Gange samledes man Søndagaften for at holde Vigilier for de Afdøde i den Kirke, som Forstanderen dertil maatte anvise Brødrene; Dagen derefter skulde en Broder læse en meget høitidelig Messe, om Foraaret for den hellige Trefoldighed, om Efteraaret for Jfr. Marie; paa den 3die Dag blev der atter læst Messe for de Afdøde. Baade de geistlige og de ikke-geistlige Brødre skulde alle være tilstede ved disse Messer og bede for de levende og døde Brødres Frelse; hvo der uden Forstanderens Tilladelse eller gyldig Grund (Sygdom, Bortreise, Embedsforretn. etc.) udeblev, straffedes med Mult.

Naar Brødrene saaledes samledes disse 2 Gange om Aaret, skulde to af dem — efter Tur — sørge for Spise og Drikke paa de 2 Dage (den 2den og den 3die), nemlig dansk Øl (dersom Nogen foretrak vismarsk Øl, skulde han betale det og anmode Forstanderen og Bisidderne om at besørge det anskaffet) og 5—6 Retter Mad («ikke flere»); til Gjengjeld

for deres Uleilighed skulde de have Ret til paa den første af disse Dage at indbyde 4 Gjæster; ligeledes havde Forstanderen og de 2 Bisiddere Lov til, naar en rimelig Grund forelaa, at indbyde 2—3 Gjæster; dersom nogen overtraadte denne Bestemmelse om Gjæsternes Antal, skulde han betale Mult for hver Indbuden. Til den anden af disse Dage maatte ingen Gjæst indbydes, fordi paa den Dag Statuterne skulde forelæses, og de øvrige nødvendige Sager afgjøres. Ingen maatte enten selv drikke eller overtale nogen anden til at drikke mere, end han kunde taale. Dersom en Broder paa Grund af Forretninger ikke kunde komme til Forsamlingen, skulde han paa en eller anden Maade sende 1 Sk. lybsk (moltscoth) til Spisen og andre Nødvendigheder.

Paa den 3die Dag i Ugen efter Trinitatis skulde hvert Aar enten alle Brødrene eller den fornuftigere Del af dem vælge en Forstander og 2 Bisiddere; vilde den Valgte ikke modtage Valget, kunde han fritages imod en Afgift. I enhver Messe skulde den geistlige Broder i Almindelighed mindes de levende og døde Brødre, eller i ethvert Tilfælde læse Psalmen deus misereatur, Fader Vor og Collecten: Pretende domine famulis; enhver Lægbroder skulde derimod daglig læse et Fader Vor og Ave Marie for de levende og døde Brødre. Naar en Broder døde, skulde alle — under Straf af Mult — indfinde sig til hans Begravelse, til Messen og Vigilierne, naar de bleve tilsagte; paa Begravelsesdagen skulde de geistlige Brødre holde en Døds-Messe, med mindre det var en Helligdag, i hvilket Tilfælde de snarest muligt skulde indhente det Forsømte; Lægbrødrene derimod skulde paa Begravelsesdagen bede 15 Fader Vor og 15 Ave Marie. I et helt Aar skulde den geistlige Broder daglig i sin Messe nævne den Afdøde og læse Ps. de profundis, et Fader Vor og Collecten; ligeledes skulde Lægbroderen i et Aar læse et Fader Vor og et Ave Marie; for den Dødes Sjælefred skulde han give 1 Sk. Sterling til de Fattige, og i den nærmeste Uge faste med Brød og Øl; for alt dette fastsattes ingen Mult, thi enhver skulde gjøre det saaledes, som han kunde forsvare det for sin Gud. Dersom en Kalandsbroder vilde plage sin Medbroder med Gjældsfordringer eller andre saadanne Ubehageligheder, skulde alle Brødrene efter Evne staa ham bi, ja det kunde endog ske, at man i den Anledning ved Lod udtog nogle af Brødrene, som med deres Ed skulde forsvare den Anklagede; iøvrigt maatte ingen Klage

imellem Brødrene bringes for nogen Domstol, førend den 3 Gange var bleven forelagt Forstanderen og Bisidderne til Afgjørelse.

Ved de halvaarlige Forsamlinger skulde enhver give 1 Sk. Sterling til Vox[93]), og Kalandets Betjent have 3 Sk. lybsk for sin Uleilighed. Ingen Comedianter eller Gjøglere turde være tilstede. Dersom den ene Broder fornærmede den anden, afgjorde Forstanderen og Bisidderne efter Skjøn, hvorledes Fornærmelsen skulde gjøres god igjen. Den ene Broder skulde hjælpe den anden med at erhverve og bevare sit Gods. Naar lovlig Anledning gaves, kunde Forstanderen og Bisidderne sammenkalde Brødrene, og dersom noget i Statuterne syntes vanskeligt at forstaa, kunde Forstanderen og Bisidderne i Forbindelse med de ældre og fornuftigere Præster forklare det, men iøvrigt havde Forstanderen Lov til at handle, som han vilde. Skulde nogen gjøre Opstand i Kalandet eller vise sig ubrugelig med Hensyn til dets Formaal, blev han udstødt. Enhver Broder satte sit Segl under disse Statuter til Tegn paa, at han vilde holde dem. Kalandet havde sit eget Segl, stort og langagtigt, forestillende Gudfader siddende og holdende Christus paa Korset i Haanden, med Overskrift: Sec. (secretum) fraternitatis Kalendarum sancte trinitatis in Vlensborch[94]).

Betragte vi nærmere disse Statuter, fremtræder strax den Overvægt, som Geistligheden sikrede sig ligeoverfor Lægfolk; disse toges vel med, men kun forsaavidt de vilde adlyde Geistligheden og lade sig bruge efter dens Ønske; og iblandt de geistlige Brødre havde igjen Forstanderen og Bisidderne en afgjort Overmagt; Valget af Forstander, som denne kunde lade foretage af «de fornuftigere Brødre» istedetfor af hele Kalandet, Afgjørelsen af indbyrdes Klager og Rettigheden til i visse Tilfælde at handle efter Behag, alt dette samlede Magten i hans Haand, som alle maatte lyde; de geistlige Brødre adløde, fordi de havde deres Fordel derved, de ikke geistlige Brødre haabede ved Lydighed og Redebonhed til at opfylde alle Kalandets Fordringer til deres Penge og Gods at erhverve sig Frelse for deres Sjæle — og dermed var Hovedformaalet for Kalandet opnaaet.

Ved Siden af dette Maal staa de andre, at bede med hinanden, i Stilhed at afgjøre al indbyrdes Strid, at understøtte hinanden og endelig at fornøje sig med hverande. Det var nødvendigt at gjøre Lægfolk det indlysende, hvormeget

Messer og Bønner havde at betyde for de Afdødes Sjælefrelse; denne Kilde til Indtægt var altfor righoldig til, at man ikke skulde gjøre Alt for at faa den til at flyde i hele sin Fylde; det blev ogsaa snart en Modesag at følge det Exempel, som blev givet i Kalandet; de udenforstaaende Borgere vilde ikke være ringere end de 8 Udvalgte, der hørte til Kalandet, og skyede derfor intet Offer for at opnaa de samme Goder for deres Afdøde — Overtroen og Efterlignelseslysten bidroge i Forening til, at Forsøget lykkedes, Gods o: Guld strømmede ind i Kalandets Kasse, og i en forbausende Grad stege dets Indtægter.

Med Hensyn til Forpligtelsen at understøtte hinanden — endog med Ed, dersom Nogen udenfor Kalandet anklagede en Kalandsbroder, var det en ikke uvigtig Omstændighed, at Borgerne betragtede det som en udmærket Ære at høre til Kalandet; Optegnelserne vise, at det var Borgemestre, Øvrighedsmedlemmer og andre indflydelsesrige Personer, der optoges, men hvor megen Fordel de geistlige Brødre maatte have af, i enhver Sag at være sikre paa deres Understøttelse, er ikke vanskeligt at indse, især da de flensborgske Borgere ikke kunde drages for nogen geistlig Domstol udenfor Byen, og det saaledes stod i den flensborgske Geistligheds Magt at gjengjelde Lægbrødrenes Tjeneste.

Vende vi os endelig til de selskabelige Sammenkomster, der jo skulde synes alene at være bestemte til Fornøjelse, finde vi igjen her den samme velberegnede Snildhed, med hvilken de Geistlige sikrede sig den afgjørende Indflydelse paa Borgerne. De to Brødre, der skulde berede Maaltidet, havde vel Ret til at indbyde 4 Gjæster, men Forstanderen og Bisidderne havde samme Ret til hver at medtage 2—3 Gjæster efter frit Valg, hvorved disse altid beholdt Overvægten, selv om Lægbrødrene skulde forsøge paa at ville overskride de Grænser, man havde sat dem, og om hvilke de paa synlig Maade mindedes derved, at de spiste ved et særegent Bord og ikke turde deltage i de Geistliges Samtale. Til den 3die Dag maatte — som sagt — Ingen indbydes, — der er altid noget Tillokkende ved det Hemmelighedsfulde; ogsaa denne Tillokkelse forstod man at drage sig til Nytte, idet det rimeligvis her ligesom i Kiel[95]) var Lægbrødrene forbudt at omtale, hvad der paa den Dag blev forhandlet, en Taushedsforpligtelse, hvis Overtrædelse medførte

Fortabelse af Broderskabet og af Delagtighed i dets gode Gjerninger.

I Begyndelsen havde Kalandet ikke nogen bestemt Kirke, i hvilken det holdt sine Messer etc.; hver Gang afgjorde Forstanderen, i hvilken Kirke man vilde samles. Det var først i Aaret 1386, at en Kalandsbroder, Sunte Kulle, lod Helligaandskirken bygge[96]) og gav Kalandsbrødrene Tilladelse til der at afholde deres Forsamlinger, Messer, Vigilier etc. Heller ikke havde man fra Begyndelsen af et bestemt Kalandshus til deri at holde Gildet; i Statuterne nævnes intet saadant, først efterhaanden blev det vel en Nødvendighed at have et eget Kalandshus, thi mere og mere blev Maaltidet en Hovedsag; ifølge Statuterne skulde man have 5—6 Retter, men fra Kalandet i Kiel tør vi slutte, hvormeget der medgik til disse 5—6 Retter, thi i dets Statuter ere Bestemmelserne om Maaltidet næsten udførligere end de, der angik Kalandets øvrige Indretning, og med megen Vidtløftighed var det foreskrevet, at Forstanderen skulde have et Fad alene, de andre Brødre skulde være to om et Fad, mør Steg med Urter og Safran; til anden Ret hørte god Klipfisk vel forsynet med godt Smør; derefter skulde Forstanderen for sin Person have en hel godt stegt Høne, Brødrene maatte nøjes med at være to om en; derefter fulgte god dansk Ost og fersk Smør, og endelig 2 Kager paa hver Talerken. Ved Maaltidet havde i Reglen de Geistlige Sæde ved Bordet efter Rang; Lægfolk spiste ved et eget Bord og maatte iagttage Taushed, imens den hellige Lectie ved Gildets Begyndelse blev læst; ved Præsternes Bord maatte der kun tales om geistlige Ting, kun undtagelsesvis om, hvad der angik Præsternes ydre Stilling; al Bagtalelse og al tom og unyttig Snak var forbudt. Det var saadanne Gilder, om hvilke det hed i Statuterne, at man samledes til eine nüchterne mässige Erqvickung, — man kunde vel snarere fristes til, med Pontoppidan (annal. eccl. II, 345) at sige, at de samledes til einen andächtigen Schmauss, da sie eine Art von Religion und Gottesdienst vorstelleten.

Som det synes, opnaaede man først i Begyndelsen af det 15de Aarh. at faa et eget Kalandshus; i en Fortegnelse over Kalandets Ejendele fra 1419 omtales iblandt andet to Borde, «som nu ere i Kammeret ovenpaa», hvoraf vi vel tør slutte, at den Gave, der uden Aarstal nævnes som givet Kalandet af den slesvigske Kannik Regner Sönckson, nemlig et Hus bag

ved Kapellet, for at Brødrene kunde paa de bestemte Tider samles der og spise med hinanden «og intet andetsteds»[97]), maa hidrøre fra Tiden imellem 1386 (da Kapellet blev bygget) og 1419.

Hvorvidt Kalandet har fraveget sin oprindelige Bestemmelse kun at optage 8 Lægbrødre, er ikke let at afgjøre; af Medlemsfortegnelsen, der gaaer til Aar 1526, kan man intet bestemt slutte, da det tydeligt nok har været Skik at udradere de gamle Navne og at udfylde Pladsen med Navnene paa senere Medlemmer; ligesaalidt kan man slutte noget af de lange Fortegnelser over afdøde Brødre og Søstre, thi disse opregnes uden Aarstal; — men dog er det klart, at der i en vis Henseende skete en Forandring i Kalandets oprindelige Indretning, idet man 1422 fandt sig foranlediget til at gaa ind paa det Andragende, som Lægbrødrene alt i Løbet af flere Aar atter og atter vare fremkomne med, at det maatte være dem tilladt til Maaltiderne at medtage deres Hustruer. Tilladelsen blev vel given, men man knyttede dertil den Forpligtelse, at den Lægbroder, som efter Tur skulde holde Gildet, skulde i Forbindelse med sin Hustru besørge den hele Anretning for egen Regning, en Forpligtelse, som skulde være saa bindende, at dersom en Broder eller Søster døde uden at have holdt Gildet, skulde der af Boets Arvinger betales en Afgift til Kalandet. Det var en ny Byrde, som lagdes paa Lægbrødrene, men Æren og Sjælesaligheden opvejede den langt; Borgemester Berthold Achterup med Hustru gjorde Begyndelsen, og dermed var Sagen i Gang; under Navnet Kalandssøstre, Bred- eller Tøndesøstre optoges de, og de viste deres Taknemlighed ved mange og rige Gaver, som de skjænkede Broderskabet — om de herved efterhaanden opnaaede Tilladelse til ogsaa at være tilstede ved Messer, Vigilier etc., ligesom i Kiel, er ubekjendt. Samme Aar bestemte man, at naar en Biskop indfandt sig ved Gildefesterne som Broder, maatte han medbringe 3 Ledsagere, Riddere og Adelsmænd turde medtage 1 Tjener, men andre Lægbrødre turde ikke medbringe nogen uden Forstanderens Tilladelse.

Der havde saaledes indblandet sig et nyt Element i Broderskabet; Aristokratiet udviklede sig ogsaa her, hvor man mindst skulde vente det; Rige og Fornemme gav man et Fortrin for alle andre, og derved søgte man at udelukke de ringere Stænder, af hvilke man ikke kunde have stor Nytte.

En mægtig Støtte fik denne aristokratiske Tilbøjelighed, da Dronning Margrethe lod sig optage i Kalandet og skjænkede det betydelige Gaver. Kalandet hævede sig saaledes over de andre Gilder i Byen; det blev fornemt at høre til det, og ved at optage Søstrene haabede man ikke alene at vinde Indflydelse paa Borgerne, baade dem, der hørte til Kalandet, og dem, der vare udenfor, men ogsaa at opnaa Pengefordele, et Haab, som Fortegnelsen over Kalandets Ejendele viser ikke blev skuffet; man holdt sig derfor ikke udelukkende til Hustruerne; baade Enker, Mødre, Søstre og Døtre af Lægbrødrene findes optagne, ja endog Kvinder, som ikke synes at have staaet i noget saadant nært Slægtskab til Kalandsbrødrene, bleve optagne.

Men jo mere Betydning Lægbrødrene fik, desto mere blev man nødsaget til at søge at sikre Kalandet sine Rettigheder. Fra Aar 1455 finde vi derfor, at man begyndte at fordre Caution for dem, der indtraadte, ja for Aaret 1495 bemærkes endog, at en vis Claus Guldsmed med sin Hustru, uagtet han havde en geistlig Broder som Cautionist, blev forpligtet til at holde Gildet, førend han blev optagen i Kalandet. I Begyndelsen forlangte man Caution kun af enkelte, som man maaske ikke har betragtet som tilstrækkeligt paalidelige, men senere forlangtes den af alle, med Undtagelse af de 2 Biskopper, Helrik og Detlev; Geistlige og Lægbrødre vare iflæng Cautionister for hinanden; i Reglen var Manden Borgen for sin Hustru, Broderen for sin Søster etc., kun i enkelte Tilfælde havde Mand og Hustru en fælles Cautionist. Den eneste Maade, paa hvilken man kunde undgaa at stille Caution, var forud for 8 Aar at betale Tilskudet til Maaltiderne; de, der havde givet Kalandet betydeligere Gaver, bleve fritagne for den Forpligtelse at besørge Gildet; ringere Gaver fritoge Vedkommende for at overtage enkelte af de Byrder, som ellers paahvilede Brødrene, men i dette sidste Tilfælde maatte der dog stilles Caution.

Efter Gildets voxende Indtægter at dømme var det i en Række af Aar i en meget blomstrende Tilstand; fra Aaret 1437 opregnes en Mængde Gaver, som bleve skjænkede Gildet, og for hvilke Brødrene viste sig taknemlige ved at gjøre Vedkommende delagtige i de gode Gjerninger, der vare eller vilde blive gjorte i Kalandet, eller ved at paatage sig Forpligtelsen til for dem at holde længere Bønner end for andre. Gaverne bestode i Huse eller Dele af Huse i Byen, Penge, der vare

anbragte i Huse, og af hvilke Kalandet nød Renten, eller forskjellige andre Ting, der kunde være til Nytte for Kalandet. Der omtales saaledes 2 Horn, som af Magistraten bleve holdte tilbage som Minder om Kalandet, da dets øvrige Ejendele bleve overgivne til Helligaandshuset, nemlig et større og et mindre; ifølge Cládens Beskrivelse[98]) var det ene saa stort, at det rummede c. en Kande Øl, ved begge Ender var det beslaaet med Sølv, paa Midten var det omgiven af to fingertykke fint udarbeidede Sølvringe og hvilede paa en haandbred Sølvplade; paa den ene Ring var foruden nogle Zirater indgravet: «Dit Horn hort in den Kalant to Flensborch». Det mindre havde ligeledes ved begge Ender Sølvbeslag, om Midten laa en bred Sølvring, Hornet hvilede paa 2 Rovfuglefødder; det bar Indskriften: «Help Gott u. Marie», og Navnet Nicolaus Hackstedt, der for Aaret 1507 anføres som Kalandsbroder. Det store er rimeligvis det, der omtales som en Gave af Biskop Eskil i Ribe (1388)[99]). I Fortegnelsen for 1419 nævnes allerede 2 Horn med Sølvbeslag; der maa altsaa rimeligvis have været 3 Horn, men hvor det ene er bleven af, kan ikke oplyses. — Desuden nævnes der 2 Guldkroner, skjænkede af Dronning Margrethe; oprindeligt vare de vel bestemte for Jfr. Marie, men man søgte snart at gjøre sig dem indbringende ved at udleje dem til Kalandssøstre ved deres Bryllup. Hertil føjes endnu en stor Del Husgeraad og mindre Gjenstande, saasom Borde, Bægre, Stenkrukker, Kar, Fade, Kjedler etc., samt en Del Messeklæder og Bøger, der paa en eller anden Maade vare af Vigtighed for Kalandet, saasom den, der indeholdt Kalandets Statuter og de Privilegier, som Biskop Helrik havde givet Kalandet, opskrevne af den slesvigske Kannik Otto Nigelsen.

Kalandet tiltog saaledes efterhaanden i Velstand, som det blev almindeligt, at kun de rige og velstaaende Borgere bleve Medlemmer deraf; med Velstanden tiltog ogsaa dets Indflydelse, og saaledes se vi da, at det i Nicolai Kirke værende St. Mortensalter ved en Fundats af 1509[100]) blev henlagt under Kalandets Bestyrelse. Det var de tre Kalandsbrødre Johan og Nicolai Rigillus og Michael Nicolai (Præster og Vicarer ved Nicolaikirke), der gave 350 Mk. til dette Alter paa den Betingelse, at Kalandet skulde ansætte en Vicar ved det (det skulde være en af Stifternes Familie, eller dersom ikke nogen saadan fandtes, da en anden Kalandsbroder), og at denne imod at oppebære Renten, til hvis uhindrede Nydelse Kalandet

skulde hjælpe ham, skulde iblandt sine 3 ugentlige Messer holde en for de afdøde Brødre og Søstre i Kalandet; dersom Vicaren vilde reise bort paa længere Tid end 3 Uger om Aaret eller foretage en Pilgrimsreise, skulde han søge Tilladelse hos Kalandets Forstandere, og da skulde disse i Forbindelse med Kalandet indsætte en Kalandsbroder i hans Sted; skulde han vise sig uværdig til at være Vicar, eller overtog han en anden Tjeneste, skulde Kalandet afsætte ham og give Tjenesten til en anden ærlig Kalandsbroder. Hvorvidt Kalandet ligeledes har havt Besættelsesret til de to Helligtrekongers Altre i Marie og Nicolai Kirke og til Marie Rosenkrandsalter i Mariekirke og flere andre, maa vi af Mangel paa bestemte Efterretninger lade være uafgjort; har Kalandet havt nogen Indflydelse i denne Retning, har dets Hovedinteresse vistnok samlet sig om Helligaandskirken, i hvis Nærhed dets Forsamlingshus laa, og hvor det rimeligvis snart fik Leilighed til at udfolde en ny Virksomhed. Alt i Jordebogen af 1436 findes en Antegnelse om et Hus, der laa nærmest nord for Kirken, og som dengang tilhørte Nicolai Hacksted; dette havde han isinde at anvende til Guds Ære. Af Antegnelsen af 1508 sees det, at han virkelig har givet det og dets Omgivelse til Kalandet paa de Betingelser, at de to Boder ud til Gaden, Værelserne og Kamrene skulde af Kalandet udlejes, imod at Kalandet fik Lejen, men af denne skulde det anvende 2 Mk. aarlig til at holde Messe for ham og hans Forfædre; de andre to Boder nærved skulde overlades til Fattige, saaledes at fattige Kalandsbrødre skulde dertil have Fortrin fremfor alle andre.

Hermed nærmede Kalandet sig til Helligaandshuset, der vel var langt ældre, og som her ligesom andetsteds havde den Bestemmelse at optage og forpleje Fattige og Reisende, men hvis Formaal dog synes at have fundet Indgang ogsaa i Kalandet. Vel er det sandt, hvad Cláden fremhæver, at det oprindelig var to forskjellige og af hinanden uafhængige Stiftelser, men Tilnærmelsen begyndte allerede, da Sönke Kulle lod Kapellet bygge og gav Kalandet Tilladelse til at bruge det til sine halvaarlige Forsamlinger, derved hendroges ganske naturligt efterhaanden Kalandets Opmærksomhed paa Helligaandshusets Formaal; senere fik det sit Kalandshus ved Siden af Kapellet og endelig den Ejendom, som Nicolai Hacksted skjænkede det. Naar vi nu af Fundatsen af 1551 se, at Kongen gav alle Kalandets Ejendele til Helligaandshuset og iblandt disse (for-

uden Penge, bebyggede og ubebyggede Pladser, Klenodier af Sølv etc.) finde nævnet en Mængde Gryder, Kander, Fade, Kogeredskaber, Senge, Sengklæder etc., tør man vel heraf slutte, at Kalandet ved Siden af sin oprindelige Bestemmelse efterhaanden har optaget denne at sørge for Fattige og Reisende, som maaske paa en eller anden Maade have staaet i Forbindelse med Kalandet[101]). Heri maa vel Grunden søges til, at Kalendets Gods 1551 blev henlagt til Helligaandshuset.

I omtrent 150 Aar bestod Kalandet i sin Magt og Anseelse, men jo mere Lægfolk fik Leilighed til at se Alt i umiddelbar Nærhed, maatte det gaa sin Undergang imøde. Den første Begyndelse til Kalandets Fald var Bestemmelsen at optage Brødrenes Hustruer, idet man snart forlod denne Regel og tillige optog ei blot deres Døtre og Enker, men ogsaa deres Tjenestepiger; derved var Fristelsen draget ind i Kalandet, saa at hvad der gjaldt om Klostrene, snart ogsaa fandt sin Anvendelse paa Kalandet; og jo mere Usædeligheden greb om sig, desto mere tabte Kalandet naturligvis den Anseelse, som det fra Begyndelsen havde havt. Dertil kom en lille Bestemmelse i Kalandets Statuter, der oprindelig syntes saare uskyldig, men som dog i sig bar Spiren til en almindelig Utilfredshed hos Byens Borgere; det var den, at naar en Kalandsbroder ønskede ved Gildet at drikke vismarsk Øl, skulde han betale det og anmode Forstanderne om at anskaffe det til ham; heraf udviklede sig efterhaanden den Skik, at den geistlige Forstander anlagde Ølkjældere, hvorfra der snart blev drevet en udstrakt Ølhandel til stor Skade for Borgerne. Naturligvis lode disse det ikke mangle paa Klage over dette Indgreb i deres Handel. Føjes nu hertil, at selve Kalandets Betydning hvilede paa den catholske Tillid til Messer, Vigilier etc., var det en Selvfølge, at Reformationen maatte bringe det sit Naadestød, og det er kun at undres paa, at om end der efter 1526 ikke synes at være optaget flere Medlemmer, det dog holdt sig indtil 1551, da Kong Christian d. 3die ophævede det og bortgav dets Gods til de ovennævnte Formaal[102]).

Om det flensborgske Kaland i Tidens Løb er undergaaet nogen væsentlig Forandring, vides ikke; men at Tidens Aand ikke har ladet det være uberørt, tør dog sluttes af, at man hyppigere og hyppigere ned imod det 16de Aarhundrede finder, at Biskopper, Adelige og andre indflydelsesrige Personer bleve indbudne enten til at indtræde i Broderskabet eller til at over-

være Maaltiderne; det gik vel her som andetsteds, man følte Trangen til en Støtte, da Bygningen begyndte at vakle, og man søgte den da hos dem, som man i overmodig Selvtillid havde troet at kunne undvære, Naar vi saaledes i Statuterne for Kalandet paa Pelworm (1490)[103]) finde den Bestemmelse, at Forstanderen i Forbindelse med 4 Bisiddere skulde dømme i alle Sager, der angik Broderskabet, at den, der ei vilde underkaste sig deres Dom, skulde straffes med Mult eller Udstødelse og Overgivelse til Øvrigheden, der da skulde hjælpe Kalandet til sin Ret — samt i Slutningen af Statuterne se, at disse ikke skulde hindre den ordentlige Jurisdiction eller berøre Prælaternes eller de Foresattes Overdom, saa finde vi her aabent udtalt, hvad der for det flensborgske Kalands Vedkommende tør sluttes af Fortegnelsen over dets Medlemmer hen imod Reformationen; det gjorde sig afhængigt af Øvrigheden og undergravede dermed sig selv. Øvrigheden fandt sig berettiget til at disponere over det Gods, som den betragtede som sin Ejendom, da den catholske Kirke ophævedes her i Landet, det geistlige Element var jo dermed forsvundet, kun Lægbrødrene vare blevne tilbage, men disse vare for størstedelen selv Medlemmer af Byens Øvrighed. Forholdet var altsaa efterhaanden vendt om; de der oprindelig vare de lydende, vare blevne de bydende, idet Kalandet indrømmede, at det ikke kunde bestaa uden Øvrighedens Hjælp.

Den eneste Levning af Kalandets geistlige Charakter, som blev tilbage efter dets Ophævelse, har man troet at finde i de senere indrettede Consistorier; men dette beroer vel hovedsagelig paa den tilfældige Omstændighed, at Kong Christian d. 3die i Aaret 1540 henlagde de aarlige Indtægter af Kalandet i Mynsterdorf til den Synode, der under Provstens Forsæde aarlig skulde samles der til Afgjørelse af Religions- og Ægteskabssager og til Befordring af Enighed imellem Præsterne samt til at vaage over Evangeliets rette Forkyndelse[104]). Disse Consistorier havde nemlig en fra det gamle Kaland total forskjellig Indretning. Ligeledes er det en feilagtig Opfattelse, naar Kofod Ancher[105]) søger en Fortsættelse af Kalandet i de Provstemøder, som Provsterne efter Reformationen afholdt med samtlige Herredspræster for at meddele dem, hvad der paa Landemodet var blevet bestemt; thi om end disse saavelsom de andre Forsamlinger, som de Geistlige holdt, endnu i Christian d. 4des Forordning af 1ste Mai 1618 og i Christian

d. 5tes danske Lov benævnes Calenter, havde de dog ingen Lighed med de gamle Kalander; thi at man ved saadanne geistlige Forsamlinger forfaldt til Yppighed i Spise og Drikke, saa at det endog blev nødvendigt at forbyde al Gjæstereren ved Provstemøderne, er ikke noget Bevis for en Forbindelse imellem de nye og de gamle Forsamlinger; man kunde vel finde paa at ville nyde Bordets Glæder, uden at man behøvede at have lært det af de gamle Kalander. Det nye, som fremstod efter Reformationen, er i sit hele Væsen saa forskjelligt fra det gamle, at det tør betragtes som noget selvstændigt, og at altsaa det gamle Kaland, for Flensborgs Vedkommende, maa ansees som aldeles ophørt, da Kirkerne ordnedes med Hensyn til de forskjellige Altres Indtægter 1551. Grundlaget for den catholske Kirkes Indflydelse paa Lægfolk igjennem Overtroen var tilintetgjort, og dermed maatte Kalandet dø bort uden at have endog blot Muligheden til at opstaa af Graven i en ny eller forandret Skikkelse.

St. Gertruds Gilde.

Naar der i den flensborgske Stadsret tales om «det højeste Gilde», eller naar der i Slutningen af St. Gertruds Skraa siges: Saaledes som det er Skik og Brug i andre gode Gilder, synes herved at antydes, at der i Flensborg har været en Del forskjellige Gilder, iblandt hvilke da St. Knudsgilde havde Forrangen. Der findes imidlertid end ikke det mindste Spor af saadanne, hverken af et Hertug Knudsgilde eller af et Kong Eriksgilde, der dog ellers havde en saa stor Udbredelse i Danmark, eller af noget andet Gilde førend i den sidste Halvdel af det 14de Aarh., da vi næst efter det omtalte Kaland træffe det derfra noget forskjellige St. Gertrudsgilde, der i nogle Henseender vel kan kaldes en mat Efterklang af St. Knudsgilde. I Aaret 1379 blev det stiftet og helliget St. Gertrude, hvis Navn det antog. Hun angives at være en Datter af den frankiske Konge Pipin og omtales som en gudsfrygtig, kysk og godgjørende Nonne, der blev optagen iblandt Helgene, og til hvis Ære der paa mange Steder oprettedes Altre og dannedes Gilder[106]).

I Flensborg oprettedes Gildet paa Christi Himmelfartsdag, efter en af ansete og ærbare flensborgske Borgere tagen Beslutning, under Veiledning af Borgemester Peter Jul og flere Raadsherrer, samt en vis Johan Andersson, der strax blev

Gildets Oldermand, og 3 Borgere, der bleve dets Stolbrødre. Ifølge Skraaen skulde den ene Broder paa enhver Maade hjælpe den andeu i al Nød og Trængsel, Dag og Nat, med Raad og Daad; ligeledes skulde Brødre og Søstre antage sig fremmede Fattige, som kom til Byen; dersom en Broder eller Søster døde, skulde alle Medlemmerne af Gildet følge dem til Kirken og bede for deres Sjæle uden Hensyn til, om den Afdøde var rig eller fattig; ved denne Leilighed blev der i Begyndelsen ofret, men 1427 forandredes denne Bestemmelse til, at hver Broder og Søster aarlig paa St. Gertrudsdag skulde give $^1/_2$ Sk. til Gildet. Ved Begravelsen skulde der brænde 4 Lys, som Gildet gav, og den kostbare Klædning (som kaldtes Baarclede) skulde bæres. Naar Gildet samledes, skulde to af Brødrene, som dertil bleve udvalgte, opvarte Medlemmerne; enhver skulde vogte sig for uhæderlig Opførsel og sidde smukt stille, saaledes som det var Skik og Brug i alle gode Gilder. Dette er Hovedindholdet af Gildets Skraa; den eneste Lighed med det gamle St. Knuds Gilde er Forpligtelsen til at hjælpe hinanden[107]), til at iagttage Ro og Orden i Forsamlingerne, samt dets Forhold til Kirken igjennem Sjælemesserne; iøvrigt viser allerede Gildets Stiftelse hen til den overvejende Indflydelse, som Magistraten havde faaet, og som fra første Begyndelse maatte berøve Gildet hele dets oprindelige Gildecharakter. Det er rimeligvis fremgaaet af den naturlige Trang hos Borgerne til at slutte sig sammen, en Trang, som ogsaa levede hos de simplere Borgere, og som disse ikke kunde tilfredsstille hverken i Kalandet eller i St. Knudsgildet, der allerede begyndte at blive fornemt og dermed kostbart. Gjennemse vi nemlig den lange Fortegnelse[108]) over Gildets Medlemmer indtil Aar 1509, finde vi, at det overvejende Antal har været Haandværkere eller Folk, der stode i Klasse med dem; i hele Fortegnelsen findes kun 45 Geistlige (hvoraf flere udenbys), men af hvilken Beskaffenhed disse have været, kan man slutte deraf, at flere af dem have ladet deres Piger optage som Gildesøstre; føjer man hertil, at der iblandt Gildebrødrene nævnes Knægte etc., tør det vel antages, at St. Gertrudsgilde har dannet en Modsætning paa den ene Side til det fine St. Knudsgilde og paa den anden Side til det endnu dengang for Lægfolk tildels lukkede Præstekaland.

At imidlertid Gildet strax fra Begyndelsen af har været meget talrigt og altsaa har tilfredsstillet en almindelig følt

Trang, kan man slutte deraf, at imedens de to af Stifterne findes nævnte i Begyndelsen af Fortegnelsen over Medlemmerne, findes den tredie Stifter, Jacob Remsnyder, først nævnt som Nummer 63, uagtet han omtales som Gildets Stolbroder; hvorvidt man tør antage, at man har begyndt Fortegnelsen med de to Stiftere og endt den med den tredie, og altsaa slutte, at Gildets Medlemmer ved Begyndelsen udgjorde 63, maa vi lade staa hen.

Oprindeligt havde Gildet vistnok flere Gange om Aaret Sammenkomster, forsaavidt som det er rimeligt, at Medlemmer bleve optagne paa saadanne Dage, paa hvilke Gildet var samlet; for Aaret 1428 findes saaledes Medlemmer optagne paa St. Gertrudsdag, Valborgdag, Laurentiidag, Mikkelsdag, Pintse og Fastelavn; for andre Aar nævnes foruden disse St. Hansdag, Paaske, Christi Himmelfartsdag og Jul; Sammenkomsterne synes at være tilfældigt afholdte, 1489 samledes man Onsdag efter Paaske, 1496 anden Søndag efter Paaske og Onsdag efter Jacobidag; først i Aaret 1498 tog man den Bestemmelse, at Gildets Aarsfest skulde holdes paa Vitidag, men dog kun forsaavidt Oldermanden fandt det passende. At Gildet blev bestyret af Oldermand og Stolbrødre, viser Skraaen, men allerede 1498 nævnes i nysanførte Bestemmelse Oldermænd (altsaa flere); Oldermændene og Stolbrødrene synes at have fungeret i en Række af Aar, vi finde saaledes Twy Hesel og Heinrik Prutze anførte som Stolbrødre for 1445 og ligeledes for 1454, ligeledes nævnes en vis Niss Altzing som Oldermand for Aarene 1463 og 1489. Som sædvanligt i Gilderne havde Oldermændene og Stolbrødrene med Økonomien at bestille og navnlig havde Stolbrødrene her som andetsteds Forpligtelsen at opbevare Gildets Documenter og øvrige Ejendele. Det synes ikke, at man havde et bestemt Gildehus; man samledes i en af Forstandernes, rimeligvis Oldermandens, Hjem, hvilket atter tyder paa, at Gildets Medlemmer ikke hørte til de Velhavende, da det uagtet de mange Gaver, som Gildet fik fra forskjellige Sider, dog ikke var istand til at anskaffe sig et særegent Forsamlingshus. Gildets Indtægter have rimeligvis foruden i Brødrenes Tilskud til Maaltidet bestaaet i Indtrædelsespenge og i Multer[109]); hertil kom vel endnu nogle andre aarlige Afgifter, idetmindste maa det vel være nogle saadanne, til hvilke der hentydes, naar der ved enkelte af Medlemmerne tilføjes, at de have betalt Aarspenge (Jahrgeld) fra en bestemt Dag,

eller naar der om nogle siges, at de have betalt for Alt eller ere fuldstændige Brødre. Kun paa denne Maade kan det forstaaes, at Gildet allerede 1407 ved sin Regnskabsaflæggelse i Paasken kunde udlaane 38 Mark lybsk til forskjellige Borgere, som deraf maatte betale Rente, og 1409 opføres i Regnskabet flere andre, der havde laant Penge af Gildet og derfor maattet stille Sikkerhed i deres Huse, thi endnu nævnes der ingen Gaver, som vare skjænkede Gildet, med Undtagelse af, at Asser Nys 1408 gav det et Stykke Jord, hvoraf dog Oldermanden skulde betale ham og hans Kone 8 Mk. aarlig paa Livstid, saa at det først efter deres Død kvit og frit skulde tilfalde Gildet. Efterhaanden tiltog Gildets Velstand, saa at det bestandig kunde udsætte flere Penge paa Rente i en stor Mængde Huse i Byen og holde en Vicar ved St. Gertrude Capel i Mariekirken; man fulgte den Regel at udsætte næsten alle Pengene, kun at beholde en Ubetydelighed i Gildets Bøsse og ikke at bebyrde sig med anden Udgift end til Voxlys ved Begravelserne, en Udgift, som man iøvrigt ikke har været kneben med, idet der skulde være 4 Lys, og disse veje 22 Pd. Først senere synes Gildet at have faaet Gaver, ved hvilke dets Formue end mere forøgedes; fra Begyndelsen af det 16de Aarhundrede nævnes saaledes Gaver i Penge, Oxer, Heste, Flæsk, Messeklæder (deriblandt 2 af Fløil), en Mængde Bøger etc., Gaver, ved hvilke Gildets Formue steg saaledes, at der i den imellem Ramsherred og Mariekirke i Aaret 1735 førte Proces om Vedligeholdelsen af Taarnet ved St. Gertrudekirke kunde af Herredet fremføres, at da Mariekirken ved Reformationen havde tiltaget sig alle St. Gertrudes Ejendele, der udgjorde mindst en Værdi af 1,000 Rdl., burde den paatage sig Taarnets Vedligeholdelse [110]).

Hvorvidt Gildet har havt sin bestemte Kirke, til hvilken det holdt sig, er ikke let at afgjøre. Maaske var der — allerede fra Aar 1290 eller 1300 — i den nordlige Del af Byen en St. Gertrude Kirke, der laa i det saakaldte Ramsherred. Omkring denne Kirke dannede sig en Landsby, der hørte til Slottet, men som dog laa i en saa umiddelbar Nærhed af Flensborg, at der vel fra den Side Intet var til Hinder for, at et Gilde i Byen, til hvilket maaske endog hørte Folk, som boede udenfor den, kunde bruge den ved given Leilighed. Cláden skjælner rigtignok udtrykkelig imellem denne Kirke, Gildet og det St. Gertruds Alter, som ved Reformationen

fandtes i Mariekirke, som om St. Gertrude Kirke Intet havde at gjøre med Gildet; men da han til Støtte for sin Paastand kun anfører, at den hørte til Slottet og altsaa laa udenfor Byens Grænser, turde det vel være Tvivl underkastet, om denne Paastand er rigtig. Dels holdt Gildet sig nemlig ingenlunde strængt til Byens egentlige Borgere, — i Medlemsfortegnelsen findes ikke faa, ved hvilke det udtrykkeligt bemærkes, at de vare fra andre Kjøbstæder eller Landsbyer — dels er det ikke rimeligt, at Gildet skulde antage St. Gertrud som sin Helgen, uden paa en eller anden Maade at slutte sig til den Kirke, der allerede bestod under hendes Navn, og endelig havde Gildet aabenbart fra Begyndelsen af ikke saa store Midler at raade over, at der kunde være Tale om strax at oprette et særegent Alter i Mariekirken med alt det ingenlunde ubetydelige Tilbehør. I Gildets Skraa siges der ganske i Almindelighed, at ved en Broders eller Søsters Begravelse skulde alle Gildets Medlemmer følge til Kirken for der at anraabe Gud om Naade, — der siges ikke som f. Ex. i Kalandet, der i Begyndelsen heller ikke havde sin egen Kirke, den Kirke, som Oldermanden dertil maatte bestemme, — man synes altsaa fra først af at have valgt en bestemt Kirke, og i dette Tilfælde var da ingen naturligere at vælge end den omtalte St. Gertrude Kirke. I Ribe synes St. Gertrude Gilde at have dannet et Sogn, — der siges saaledes: «Dersom Fremmede, der ikke have Slægtninge eller Familie, dø i vort Sogn, skulle Brødre og Søstre indfinde sig med Gildets Lys, vaage hos den Døde om Natten, være tilstede ved Begravelsen og ikke trække sig tilbage, førend Alt er tilendebragt;» — dette synes vel ikke at have været Tilfælde i Flensborg, men omend Gildet ikke kunde behandle St. Gertrudekirke som sin Sognekirke, kunde der dog efter de daværende Forhold ikke være noget i Vejen for, at Gildebrødrene anvendte den i enkelte Tilfælde, saa meget mere som der til Kirken hørte en Kirkegaard, der allerede meget tidligt blev brugt af Flensborg By til der at begrave Uformuende og Fattige.

For denne Mening synes ogsaa den Omstændighed at tale, at der i Fortegnelsen over Gildets Velgjørere nævnes en flensborgsk Borger Jens Lorup, der havde ladet «Kirken» reparere og ved sin Død 1504 efterlod Gildet 20 Florener og 2 Par Oxer; at der ved denne Kirke ikke kan tænkes paa den store Mariekirke, er indlysende, hvorimod Tanken ganske

naturligt henledes paa den lille Gertrudekirke, der netop paa den Tid har været næsten aldeles forfalden; Gaven, som han efterlod Gildet, viser, at hans Interesse tilhørte baade dette og Kirken. Ligeledes omtales 1507 en Borger Laurentius Levens, der havde vist Gildet mange Velgjerninger, og om hvem der siges, at han havde ladet opsætte Stole og Bænke i Choret, en Ytring, der heller ikke lettelig finder sin Anvendelse paa Mariekirken, hvor der kun var et enkelt Alter, der bar Gertrudes Navn, men om hvis Forbindelse med Gildet alle nærmere Oplysninger mangle. Endelig fortælles der, at en Amtmandsfrue, Heilwig eller Hedevig paa Flensborg Slot havde vist sig som en stor Velynder af Gildet og 1509 givet det to kostbare Messeklæder, samt — for Sjælemesser for hendes Mand og hendes Fader — 100 Mk.; hendes Forkjærlighed for Gildet tør vel antages at tyde paa en Forbindelse imellem dette og St. Gertrudekirke, der endnu dengang hørte til Borgen.

Forholdet synes altsaa at have været dette, at Gildet sluttede sig til den paa Hjørnet af Borgvejen (den senere Slotsgang) beliggende St. Gertrudekirke og der en Tidlang holdt sine Vigilier. I Krigsuroligheder i Begyndelsen af det 15de Aarhundrede (maaske som Cläden mener 1404) er rimeligvis Kirken bleven ødelagt i den Grad, at den maatte betragtes som en Grushob. I adskillige Aar laa den saaledes hen; derfor nævnes den ikke i den flensborgske Jordbog af 1436, og paa denne Tid er det vel sandsynligt, at Gildet, der imidlertid havde været i stærk Tiltagende baade med Hensyn til Medlemmer og Indtægter, har oprettet et særegent Alter i Mariekirke.

Vel paastaaer Cläden, at Kirken ikke mere blev opbygget, og anfører som Bevis herfor, at den ikke nævnes i Jordbogen hverken 1436 eller 1508; men at den ikke nævnes 1436, er allerede forklaret; hvorfor den ikke omtales 1508, er ikke muligt at angive, maaske har den ikke endnu været færdig, men at den er bleven opbygget igjen, udviser Frederik den 2dens Donationsbrev af 1566, den 29de September, ved hvilket han giver Kirken, Kirkegaarden etc. til Byen. — Det er saaledes at antage, at den i Begyndelsen af det 16de Aarhundrede er bleven gjenopbygget af ovennævnte Jens Lorup († 1504); for at hjælpe paa Bygningen solgte St. Gertrude Kirke en Skov til Mariekirken for 50 Mk., hvorfor den skulde

have Kalk og Sten[111]); senere solgte den atter en Skov i Harrislev til Mariekirken for 50 Mk. (det var den ene af disse Skove, der, som ovenfor er bemærket, som Pant skulde være kommen i Gildets Eje[112]) — og der vilde da heri være et nyt Bevis for, at Gildet stod i nær Forbindelse med Kirken). Det gik imidlertid kun langsomt med Bygningen; først 1507 blev Choret forsynet med Bænke og Stole, saa at det vel er rimeligt, at Kirken ikke har været færdig 1508 og derfor er udeladt af Jordbogen.

Der hviler et Slør over dette Forhold imellem St. Gertrudegilde og St. Gertrudekirke, som det nu er umuligt at løfte. Gildet havde sit Alter i Mariekirke, ved hvilket det holdt en Vicar, — men om der under Gertrudekirkens Forfald har vedblevet at være en Præst ved denne[113]), og om Udtrykkene i Fortegnelsen over Gildets Ejendomme fra Slutningen af det 15de Aarhundrede: unse prester, sacerdos sancte Gertrudis & beate Gertrutis virginis og vicarius ejusdem capellæ[114]) betegne den samme Person eller to forskjellige (ved Kirken og ved Alteret). er umuligt med Bestemthed at afgjøre; dog synes Regnskabsopgjørelsen[115]) for Aaret 1463 nærmest at antyde, at det var to forskjellige Personer.

Kirken vedblev at høre til Slottet, indtil Frederik den 2den indledede Underhandlinger med Flensborg By om et Laan paa 20,000 Rdl.; for at faa det, skjænkede han 1566 Kirken, Kirkegaarden og et derved liggende gammelt Hus til Byen[116]). Baade Gildet og Kirken havde imidlertid tabt deres Betydning; Ramsherred var indlemmet i Byen og henlagt under Mariekirken, hvorfor Kirkeværgen 1571 lod Kirken nedbryde[117]); kun Taarnet blev tilbage i Forbindelse med Kirkegaarden, der fremdeles blev brugt som Fattigkirkegaard; Taarnets Vedligeholdelse blev paalagt Ramsherred, men da Beboerne her følte sig besværede af denne Byrde, henvendte de sig 1735 med et Andragende til Kongen om, at denne Forpligtelse maatte blive paalagt Mariekirken, da denne ved Reformationen havde tilegnet sig alle St. Gertrudes Ejendomme; Andragendet blev afslaaet, og først efter gjentagne Besværinger blev det tilladt at nedbryde Taarnet og at henflytte den i Taarnet hængende Klokke til Nørreport, hvor den endnu findes. Ved samme Leilighed blev det bestemt, at den danske Præst skulde forrette Tjenesten ved de Fattiges Begravelse paa St.

Gertrude-Kirkegaard og for hvert Lig have 8 Sk. af Fattigpengene[118]), «naar han sang over Liget».

Ved Reformationen hørte Gildet rimeligvis op af sig selv; med Aaret 1523 slutte Regnskaberne; dets Ejendomme tilfaldt Mariekirke, og dermed forsvandt og opløstes vistnok Gildet. Vel findes der Regnskaber over St. Gertruds Capel i St. Mariekirke indtil 1555[119]), men da disse kun angaa Capellet og ere blevne aflagte for Raadet i Byen, synes det klart, at Gildet dengang ikke mere har været til.

St. Laurentii Gilde.

Allerede meget tidligt maa der have været et Gilde af dette Navn i Flensborg. I Flensborgs Klosterarchiv findes nemlig en gammel Gildebog, som oprindelig har hørt til Mariekirkens Archiv, og som indeholder en Fortegnelse over dette Gildes Medlemmer fra Aaret 1377 indtil 1518. Gildebogens Begyndelse: «Dette er Navnene paa dem, der ere Brødre i St. Laurentii Gilde, og som ville tjene Gildet, saaledes som det fra gammel Tid har været Skik, og bestandig 4 og 4 Brødre»[120]), viser, at Gildet har været ældre end det Aar, i hvilket Fortegnelsen begynder. Det er at beklage, at Bogen ikke indeholder nogen Gildeskraa; vi ere derved ude af Stand til at danne os et klart Billede af Gildets Indretning, Hensigt etc., og maa indskrænke os til det lidet, som vi kunne slutte os til igjennem Fortegnelsen over Brødrene og over Gildets Formue.

Hensigten har aabenbart været at yde hinanden gjensidig Hjælp, og rimeligvis have 4 og 4 af Brødrene i denne Henseende havt en særegen Forpligtelse imod hinanden; Fortegnelsen er nemlig i Overensstemmelse med Overskriften oprindelig affattet i smaa Afdelinger paa 4 Navne, men da man søgte at vedligeholde disse Afdelinger ved at udradere de afdøde Medlemmers Navne og i deres Sted at indskrive de nye Navne, hvorved der naturligvis snart maatte opstaa Forvirring og Utydelighed, opgav man denne Methode og begyndte at hensætte Navnene, hvor der var Plads aaben; den hele Fortegnelse er derved bleven en saa forvirret Blanding af Navne, at det er umuligt at finde Orden i den.

Gildet bestod næsten udelukkende af Mænd; kun nogle ganske enkelte Søstre findes nævnte, mest vedkommende Brødres Hustruer, men dog ogsaa deres Døtre og andre ugifte

Fruentimmer[121]). Man synes ikke at have holdt sig til selve Byen, men ogsaa at have udvidet Broderskabet til andre Egne af Landet; der findes saaledes, foruden en stor Del Brødre fra Als, Brødre fra Aabenraa (Oppenroo), Harislev, Medelby, Sundeved, Sanderup o. fl. ja endog fra Svendborg; ved flere af Brødrenes Navne er tilføjet: «boende i St. Johannes Sogn», ved andre er bemærket: «her i Byen;» i Gildet synes Borgemester Fedder Bruun at have havt megen Anseelse, men hans Hus laa i den nordlige Del af Byen, og endelig findes den største Del af Gildets Formue at være anbragt i Huse i Ramsherred. Af alt dette formoder jeg, at Gildet væsentligt har omfattet den nordlige Del af Byen, maaske endog hovedsagelig Ramsherred, hvor den fattigere Befolkning boede, en Formodning, som maaske finder sin Bestyrkelse deri, at Gildet, ifølge Jordbog af 1436, ejede et Hus i St. Marie Sogn[122]), og at det havde sit Alter i Mariekirke.

Deraf kan det vel forklares, at vi i den lange Fortegnelse over Medlemmer kun finde saa faa Navne af de mere bekjendte og ansete flensborgske Familier; det er væsentlig kun Familierne Actrup, Krogh, Sivers, Juel, Plate og Bruun, der anføres, samt at, med Undtagelse af nogle enkelte Haandværkere, hvis Haandtering er føjet til Navnene, næsten alle andre Medlemmer blot ere anførte ved Navn uden nogen nærmere Betegnelse end hist og her deres Bopæl (f. Ex. nærmest ved Helligaandshuset, i den og den Skomagers Hus o. s. v.); paafaldende er det ogsaa, at der i den lange Fortegnelse kun nævnes 21 Geistlige som Medlemmer af Gildet — vel viser Raderingen atter her, at der har været flere end 21, men i al Fald har deres Antal dog forholdsvis været ringe, uagtet man søgte at drage dem til sig ved at tilstaa dem Fritagelse for at betjene Gildet; atter heri ligger maaske et Bevis paa, at Gildet hovedsagelig kun bestod af simple Folk; da Gildet blev stiftet, har Geistligheden vel næppe bekymret sig meget om at have med den Klasse Mennesker at gjøre, og senere da Geistlighedens Magt begyndte at tage af, og den saa sig nødsaget til at søge en Støtte hvorsomhelst, har maaske Gildet ikke bekymret sig om at faa de hellige Mænd til Brødre. Gildet var helliget St. Laurentius; det var en from Præst, som levede paa den romerske Biskop Sixtus's Tid, i Midten af det 3die Aarhundrede, — da Sixtus skulde lide Martyrdøden, befalede han Laurentius omhyggeligt at vaage over Kirkens Skatte; da Lau-

rentius som Følge heraf blev grebet og opfordret til at udlevere Skattene til Keiseren, udbad han sig 3 Dages Frist, og disse benyttede han til at samle en stor Mængde Fattige, Halte, Blinde, Krøblinge etc., til hvem han uddelte alle Kirkens Ejendomme; efter de 3 Dages Forløb førte han disse Fattige frem for Keiserens Sendebud og erklærede, at Skattene fandtes hos dem, og at de der bragte de bedste Renter, nemlig Himlens Fred; han blev derfor overgivet til Bødlerne, som lagde ham paa en gloende Rist, paa hvilken han med glad Frimodighed anbefalede sin Sjæl til Frelseren og opgav Aanden (Aar 252 eller 254).

Gildet bestyredes i Begyndelsen af én, senere af flere Oldermænd; disse synes at være valgte for en længere Aarrække (i Reglen 6 Aar); Oldermanden skulde aflægge Regnskab over Gildets Ejendomme i Nærværelse af 8 Brødre, der maaske have været et Slags Stolbrødre[123]); senere synes Byens Raadmænd og samtlige Gildets Brødre at have været tilstede ved Regnskabsaflæggelsen. Det var som andetsteds Skik, at Pengene bleve satte paa Rente i Gaarde og Huse i Byen; men hvorfra Gildet havde sine Indtægter, vides ikke; at der blev betalt Indtrædelsespenge, antydes ved nogle af Navnene i Medlemsfortegnelsen, og at der desuden har været andre Afgifter til Gildet, sees deraf, at nogle af Brødrene maatte stille Caution. Gildet havde sit eget Gildehus og sit eget Alter i Mariekirken, ved hvilket det underholdt en Vicar; det havde sit eget Gildebud, der for en aarlig Betaling af 3 Sk. skulde sammenkalde Brødrene og Søstrene, men om deres Sammenkomster findes ingen Efterretninger — kun vide vi, at ogsaa her gjaldt den almindelige Forpligtelse for alle at møde ved Begravelser, men om den Udgift, som i Aaret 1515[124]) opføres i Regnskaberne, 18 Penn. til Brød, da man holdt Begravelse, og som toges af den overskydende Rente, der blev givet Præsten, var bestemt til at uddeles til de Fattige eller til at bespise Gildebrødrene med, kan ikke med Bestemthed afgjøres.

Gildets Formue synes ikke at have været betydelig; 1496 optog man en Fortegnelse over den; Gildet ejede dengang, foruden nogle Smaasummer, der brugtes til løbende Udgifter, en Kapital af 183 Mk., der var udsat i større Summer i nogle faa Huse, for at man saaledes bedre kunde holde Orden derpaa. Denne Sum har vistnok i en Række af Aar holdt sig temmelig uforandret, thi da man 1510 igjen opgjorde Gildets Status,

befandtes det atter at eje 183 Mk., men — maaske netop som Følge af, at Kapitalen var udlaant i større Summer — Regnskaberne vise, at det ofte var besværligt nok at faa Renterne hos Vedkommende. Ved Reformationen tilfaldt Gildets Ejendomme rimeligvis Mariekirken, ved samme Tid har Gildet opløst sig; Fortegnelsen over dets Ejendomme gaaer indtil 1515, men over Medlemmerne fortsættes den indtil 1518.

Ligesaa lidt som vi vide om dette Gilde, ligesaa ubekjendt er os et andet Gilde der nævnes som St. Erasmi Gilde. St. Erasmus, der var[125]) Biskop i Antiochia, blev under Diocletian grebet og kastet paa Baalet efterat være omviklet med Svovl, Olie og andre brændbare Stoffer, men Flammerne vilde ikke fortære ham; da han derefter blev kastet i Fængsel, blev han udfriet af en Engel, men maatte dog tilsidst lide Martyrdøden. Allerede i Jordbogen af 1436 omtales et St. Erasmi Alter i Vor Fruekirke, som ejede sit eget Hus i Byen[126]), men Gildet, der var indviet til denne Helgen, synes først at være oprettet 1515. Paa den Tid, da O. H. Møller skrev sin «histor. Nachricht von der K. zu St. Johannis» (1762), existerede endnu Gildets Skraa, men da denne nu maa ansees som tabt, ere vi indskrænkede til det lidet, som kan udledes af Skraaens Begyndelse og Slutning, som han har anført. Ifølge denne var Gildet oprettet, fordi man var overbevist om, at Gud helst hørte de Bønner, som bleve bedte af rette broderlige Folk og af en broderlig Forsamling; Hensigten var altsaa at afholde Bønner og Messer for hinanden og saaledes bidrage til hinandens Sjælefrelse; i den Anledning lod Gildet afholde Sjælemesser for Levende og Døde hver Torsdag, Lørdag og Søndag. Gildet havde sit Alter i St. Johanneskirke, ved hvilket det underholdt en Vicar, men hvorvidt det stod i nogen Forbindelse med det nævnte Alter i Mariekirken er ubestemmeligt. Gildet bestod endnu 1531, men kort efter er det rimeligvis opløst, da det ifølge sin Hensigt og sit fuldstændigt catholske Grundlag ikke lettelig kan tænkes at have bestaaet længe, efterat Reformationen var indført.

Dragergildet eller Vor Frue Lag.

Endnu et Gilde dannede sig i Slutningen af det 14de Aarhundrede, som det synes, med samme Formaal og af samme Charakter som baade St. Laurentii og St. Gertrude Gilde, kun at i Dragergildet alle de forskjellige Stænder i Byen synes at

være mere forenede end i de to andre; hele Gildets Sammensætning findes næsten udpræget i dets første Stiftere. 1399 forenede sig nemlig en Geistlig, 2 Raadsherrer og 2 Borgere om at stifte nævnte Gilde til Ære for Jfr. Marie; til dem sluttede sig en stor Mængde af Geistlige og af Byens Borgere, og navnlig er det paafaldende, at der forholdsvis nævnes et meget stort Antal Kvinder, der som Søstre optoges i Gildet. Det er underligt nok at se denne Sammenblanding af Raadsherrer med deres Koner, Geistlige, Borgere, navnlig Dragere, med deres Koner og Døtre, Skomagere og andre lavere stillede Personer[127]), samt enestaaende Fruentimmer, iblandt hvilke findes ikke faa Tjenestepiger, baade Borgeres og Geistliges; da disse sidste just ikke havde det bedste Rygte, fristes man til at antage, enten at Tonen i Gildet ikke har været overdreven god, eller at man med Broder- og Søsternavnet har villet dække Syndernes Mangfoldighed.

Atter maa det her beklages, at Gildets egentlige Skraa er tabt; i Gildebogen — eller som den i Almindelighed kaldes St. Cathrinen Bock (efter det Alter, til hvilket Gildet sluttede sig) er nemlig det andet Blad, der aabenbart har indeholdt Artiklerne, udskaaret; Bogen indeholder saaledes kun Begyndelsen af Artiklerne, nogle faa Bestemmelser og Fortegnelsen over Gildets Ejendom og Medlemmer indtil 1468[128]). Hvad der dels berettes os i denne, dels ved Slutninger kan uddrages af Fortegnelsen, indskrænker sig til Følgende.

Da et af Hovedformaalene aabenbart har været det at fornøje sig med hinanden ved et godt Lag, var det første, som man foretog sig efterat have valgt Oldermand og nogle Bisiddere (der ligesom i Kalandet benævnedes senator og assessores) at kjøbe en Pokal, der at dømme dels efter Prisen dels efter den Forpligtelse, som Sælgeren — en flensborgsk Borger Tydeman Grubbe, paatog sig, og til hvilken de 6 nævnte Stiftere vare hidkaldte som Vidner, nemlig at han og hans Arvinger vilde sikre de daværende og efterfølgende Oldermænd og Bisiddere en i enhver Henseende fri og uhindret Brug af Pokalen ved Gildets Drikkelag — maa have været af en særegen Værdi. Dernæst bestemte man, at Brødrene og Søstrene skulde samles 6 Gange om Aaret «til at drikke», nemlig paa Gildets Hovedfest, Pintsen, ved hvilken Leilighed man holdt ved i 4 Dage, og endda senere tilføjede den 5te

Dag som Betalingsdag; de 5 andre Gange indskrænkede man sig derimod til 2 Dage ved hver Samling.

Gildet havde ikke noget Gildehus, man samledes snart hist snart her, rimeligvis hos Oldermanden; i Begyndelsen havde man kun en Oldermand, men fra Midten af det 15de Aarhundrede fik man flere Oldermænd. Sine Indtægter havde Gildet hovedsagelig igjennem Indtrædelsespenge og aarlige Indskud, men omend disse i Reglen beløb sig til 2 Sk. for hver, beregnede fra den Samlingsdag, paa hvilken Vedkommende blev optaget, og som kunde betales forud for en længere Aarrække, bleve de dog for enkelte Medlemmer ansatte højere; da en Del Fruentimmer og iblandt dem navnlig de Geistliges Tjenestepiger ere ansatte til et saadant højere Beløb (6 Sk.), er man vel berettiget til at antage, at man har forsøgt dette Middel for at holde dem borte, som man ikke gjerne saa i sin Midte, men som man — af Hensyn til Broder- og Søsternavnet ikke ansaa sig berettiget til at udelukke. Ligeledes synes man at have villet sikre Gildet sine Indtægter derved, at man for dem, der maaske ikke vare synderlig vederhæftige, fordrede Caution, en Forholdsregel, der ikke har været ganske overflødig, da det af Fortegnelsen viser sig, at adskillige ikke have betalt, hvad de skulde, uden at dog denne Forsømmelighed havde nogen Udstødelse eller nogen lignende Straf til sin umiddelbare Følge.

Efter Skik og Brug bleve Gildets Penge udlaante paa Pant og paa Rente, eller dersom Pantet ikke skulde vise sig at være godt nok, forlangte man en Borgers Caution. Det var Oldermanden og Stolbrødrene, som skulde vaage over, at Gildet ikke led noget Tab ved saadanne Pengeudlaan; det kan derfor ikke undre os, at de anvendte al mulig Forsigtighed, saa at de endog ikke blot fordrede Caution for den aarlige Rente, men ogsaa for hele den Sum, som var udlaant. Gildets Formue voxede efterhaanden ikke ubetydeligt; en Forestilling om dens Tilvæxt kan man danne sig deraf, at den i Regnskabet for 1444 beløb sig til 210 Mk. (deri dog indbefattet, hvad der tilhørte St. Katharine Alter), men i Løbet af Aaret steg den til 220 Mk., uagtet man i dette Aar havde anskaffet en Messebog, der havde kostet ikke mindre end 28 Mk.; i Aaret 1449 udgjorde den 240 Mk., og saaledes steg den, indtil den 1466 naaede 456 Mk. Omend Halvdelen af denne Formue tilhørte St. Katharine Alter, maa det dog vække For-

undring, at Gildet har kunnet samle saa mange Penge; det lader formode, at Medlemsantallet har været meget betydeligt, thi der nævnes kun en eneste extraordinær Gave, som er bleven Gildet tildelt, nemlig en Ko, som blev udlejet for 1 Sk. aarlig, og som i det Tilfælde, «hvilket Gud forbyde», at den skulde dø, skulde erstattes med 6 Sk. Ifølge Jordbogen 1436[129]) ejede Gildet et Hus i St. Nicolai Sogn, desuden havde det en Grund i den nordlige Del af Byen, som det enten havde kjøbt eller overtaget som Pant for udlaante Penge. Men Gildet havde ogsaa store Udgifter; til Alterets Opbyggelse, til dets Udstyrelse og Vedligeholdelse og til Præstens Underhold medgik ikke ubetydelige Summer; desuden var det her Skik, at Gildekassen betalte Omkostningerne ved Drikkelagene; først i Aaret 1463 traadte Stolbrødrene sammen med de 6 ældste Brødre i Gildet og bestemte efter lang Raadslagning, at for Fremtiden skulde enhver, der var i Gildet, og som drak med (det var altsaa ikke nogen Pligt at være med), selv betale sit Øl den 5te Dag inden Solnedgang eller bøde 1 Pd. Vox; det er tydeligt, hvor vanskelig man ansaa en saadan Forandring, thi Forslaget blev forelagt det samlede Gilde, og der bemærkes udtrykkeligt, at det — først efter en længere Forhandling blev antaget af alle Brødrene og Søstrene. Øllet har altsaa medført en saa betydelig Udgift, at Gildet maatte ønske sig befriet fra den; det var ikke sjældent, at der brugtes 4 Tdr. Øl ved en Gildeforsamling; allerede 1413 blev det nødvendigt at anskaffe nye Bægre, da de gamle ved den stadige Brug vare ødelagte.

Ved Dødsfald have Brødrene og Søstrene rimeligvis havt de sædvanlige Gildeforpligtelser, idetmindste nævnes oftere i Regnskaberne Medlemmernes Ligskud. Gildet synes først at have holdt sig til Jfr. Marie Alter i Mariekirken, det gav sit Bidrag til Vox til Lys paa dette Alter og underholdt den Lampe, der hang foran Mariebilledet; senere byggede de et særegent Alter for St. Katharina, til hvilket de holdt sig, og hvis Indtægt blev forenet med Gildets.

St. Katharina omtales som en lærd Jomfru i Alexandria, der ved sine glimrende Aandsevner bragte mange hedenske Philosopher til at antage Christendommen. Hun blev derfor forfulgt og af den romerske Keiser dømt til at radbrækkes; men da hun var bundet til Hjulet, antændtes dette af et Lyn, og da Hjulet var opbrændt, slukkedes Flammen af en stærk

Regn, uden at hun selv havde lidt nogen Skade; hun blev derfor halshugget og døde saaledes som Martyr. Hvor stor hendes Anseelse var hos de Christne, kan man slutte deraf, at Dominicanermunkene i Begyndelsen af 14de Aarhundrede i Ribe byggede en Kirke til hendes Ære, uagtet der i Domkirken var et meget rigt Kapel og et Alter, indviet til hende[130]). Dette Kapel og Alter i Ribe havde sin Hovedindtægt igjennem Aflad; hvo som besøgte det paa St. Kathrinedag, Søndagen derefter, Marie Magdalenedag, Lætare og Qvasimodogeniti Søndag, fik 200 Dages Indulgents, hvo som daglig ved dette Alter bad et Paternoster og et Ave Marie, fik 100 Dages Indulgents. Noget lignende har været Tilfælde med St. Kathrinealter i Flensborg, idetmindste omtales der i Regnskaberne, at der er udbetalt 8 Sk. sterl. for et authentisk Brev fra Biskoppen i Sipont[131]), Nicolaus, som kunde anvendes til Gildets Fordel, og ligeledes 6 Sk. lybsk for det Brev, som Biskop Johannes i Slesvig gav Gildet. Vel siges der ikke, at der ved disse Breve var tillagt Altret nogen Indulgentsret, men det kan ikke let forklares, hvorledes Gildet og Altret kunde samle sig en saa betydelig Formue, dersom ikke Altrets Anseelse paa en eller anden Maade i den Retning har været forøget. Naar dette Alter er bleven bygget, angives ikke, men da den Biskop Johannes, som nævnes, ikke kan være nogen anden end Johannes Scondelef (Biskop fra 1372 til 1421), og da der 1413 nævnes en Præst ved det, maa Tiden vel ansættes til Begyndelsen af det 15de Aarhundrede. Det udførlige Regnskab over Udgifterne til det giver os et Begreb om, hvorledes det var udstyret. Det var opført af Sten og prydet med et Maleri foroven; paa Altret stod et Kors, ovenover Altret var ophængt en Fugl som Sindbillede paa den Helligaand; bag Altret var et stort Vindue. Da det var færdigt, bleve det og alle dertil hørende Klædninger indviede; til Altret hørte en Kalk, en Pixide (der var malet), en Chorkaabe (boldyke), der efter Prisen at dømme var meget elegant, en Messesærk (mysse schrud), de fornødne Lys med alt Tilbehør, en Æske til at opbevare Lysene i, en Messebog, der fra Begyndelsen vel var meget simpel, men som 1444 erstattedes af en finere og kostbarere; fremdeles nævnes Ligklæder, Ligbaarer etc. Altret havde sin egen Præst, der af dette og af Gildet fik Løn for at holde Messer, Vigilier etc.

Gildets senere Skjæbne er os ubekjendt; Fortegnelsen over

dets Medlemmer slutter med Aaret 1468, men da St. Kathrine Alter med dets Formue og med de Kapitaler, som vare udlaante i Huse i Byen, endnu omtales i Jordbogen af 1508, og selve Altret nævnes iblandt dem, der ved Forordningen af 1551 bleve tillagte Mariekirken, tør det vel antages, at Altret og Gildet, der vare saa nøje forenede, have vedligeholdt sig, indtil Reformationen gjorde en Ende paa dem begge.

Vor Frues Kjøbmandsgilde.

Ved Overgangen fra det 14de til det 15de Aarhundrede dannede sig et Gilde, der vel synes at skylde sin første Begyndelse et Tilfælde, men som dog ved den store Mængde Medlemmer, som det efterhaanden omfattede, og ved den store Anseelse, som det fik, beviste, hvor stor Tilbøjeligheden paa den Tid var til at slutte sig sammen i Broderskaber og til ved gjensidig Hjælp at styrke sig ligeoverfor de andre Samfundsklasser i Byen og vel ogsaa ligeoverfor Hansestædernes Tilegnelse af al Handelen; det var Vor Frues Kjøbmandsgilde. Som Navnet allerede viser, bestod det væsentlig af Byens Kjøbmænd, de anseteste og rigeste Borgere, Adelige og Geistlige og dannede saaledes en absolut Modsætning til en Del af de tidligere omtalte Gilder, der fornemlig bestode af den simplere og fattigere Befolkning. Bestemt kan man ikke angive, i hvilket Aar det blev oprettet; kun saameget vide vi, at det er ældre end 1404, thi som den første i Fortegnelsen over afdøde Brødre af Kjøbmandsgildet nævnes Hertug Ghert (Gerhard d. 6te), der døde 1404; da han i Historien omtales som en stor Velynder af Flensborg, er det naturligt, at han strax fra Begyndelsen blev optaget som Medlem af dette Gilde, men da Gildet selv ikke med et Ord nævnes i det Gavebrev, som han udstedte St. Laurentii Dag 1398[132]), og ved hvilket han skjænkede Byen Rudeskov med alt Tilbehør, tør det vel antages, at Gildet er stiftet imellem Aarene 1398 og 1404.

Ifølge Gildebogen[133]) vare paa en Fastelavn nogle Kjøbmænd og Skippere samlede ved et Drikkelag. Da de gjorde Regningen op, var der 6 Sk. lybsk tilovers. Efter en lang Raadslagning om, hvorledes disse skulde anvendes, foreslog Præsten Hagedora, at man for dem skulde lade støbe et Voxlys, som skulde brænde foran Mariebilledet i Vor Fruekirke. Forslaget blev antaget, og samtidigt besluttede man at grundlægge et Alter, paa hvilket dette Mariebillede blev henflyttet, og at danne et

Gilde. Præsten Hagedora, Herman v. Ummeren, Rüthzer fra Quena og Herman fra Quena, Claus Radentyne og Mathias v. d. Lucht stillede sig i Spidsen for Foretagendet, og da strax en stor Mængde af Byens mest ansete Borgere sluttede sig til dem, valgte man nogle Oldermænd og affattede en Gildeskraa[134]).

I denne Skraa var det bestemt, at den, der valgtes til Oldermand, skulde være pligtig til at modtage Valget eller bøde 2 Tdr. Øl. Da Gildet «myt der gnade unser leven vruwen», ved Indskrivningspenge og «myt rechter copenschop» strax viste sig at være i Besiddelse af 60 Mk., besluttede man, at Oldermanden skulde fordele disse Penge samt Alt, hvad Gildet i Fremtiden maatte komme i Besiddelse af, imellem Brødrene; disse skulde da optage Gildets Penge i deres Handel, men for at de ikke skulde sammenblande dem med deres egne private Penge, skulde de sætte et Kors («som er Vor Frues Mærke») ved det, som de kjøbte for Gildets Penge; dersom nogen Broder vægrede sig ved at optage Pengene i sin Handel, skulde han bøde ½ Pd. Vox (vejet paa Besemer); Pengene var han forpligtet til at beholde og til at handle med saalænge, indtil Oldermændene forlangte dem tilbage; hvert Aar skulde Regnskabet opgjøres, og Gevinsten indbetales til Gildets Kasse. Dersom Oldermanden behøvede paalidelige Svende til at gaa Gildets Ærende, var enhver Broder pligtig til paa Opfordring at overlade ham saadanne, med mindre han vilde betale en Mult af 2 Pd. Vox. Oldermændene vare valgte for 2 Aar, hvert Aar gik den ene af; de kunde først efter 2 Aars Forløb gjenvælges; under Straf af Mult vare de pligtige til at overholde Gildets Skraa og til at arbeide for Gildets Bedste.

Da Gildet tillige havde til Hensigt at forskaffe sine Medlemmer Forlystelse og Adspredelse, optog man Brødrenes Koner og Døtre i Gildet; ligeledes tillod man, at velansete Borgere bleve, naar de forud vare anmeldte for Oldermændene eller for Skriveren og prøvede af disse, medtagne til Gildefesterne, men de maatte betale for at deltage i Spisningen og Drikkelaget: 2 Sk. engelsk for at være tilstede fra Middag, til Aftensmaaltidet begyndte, og 2 Sk. engelsk for at deltage i Gildet fra Aftensmaaltidet, indtil Gildet brød op. Naar der skulde holdes Drikkelag i Forbindelse med Dans etc., bleve Brødrene og Søstrene tilsagte af Oldermændene; de vare da pligtige til at komme, medmindre de havde lovligt Forfald; gik Nogen

bort midt under Gildet paa Grund af Forretninger, skulde han melde det for Oldermændene og betale sit Øl. Ved Gildet maatte man ikke foretage noget Kjøb eller Salg, heller ikke deltage i Væddemaal eller Spil, den Ene maatte ikke forføre den Anden til at drikke mere, end han kunde taale; den som spildte Øl paa en Anden, eller som drak saa meget, at han kastede op, enten inde i Stuen eller ude i Gaarden, maatte betale en Mult paa indtil 1 Td. Øl; kom en Broder i Kiv med en anden, skulde det strax meldes for Oldermændene, der havde at tilvejebringe Enighed igjen; saa stor var Oldermændenes Myndighed, at den, der ikke vilde adlyde dem, havde forbrudt sit Broderskab, medmindre Oldermændene vilde benaade ham. Ved Gildesamlingerne maatte ingen bære Vaaben; enten skulde disse afleveres til Oldermændene og Skjænkerne, eller Tjenerne skulde blive udenfor med dem; ingen Broder turde tage Plads paa Bænkene, med mindre han vilde deltage i Udgiften til Øl, Spise etc.

Naar Regnskabet blev opgjort, skulde enhver betale, enten samme Dag eller den følgende Dag; samtidig dermed skulde den, der havde forseet sig imod Gildeskraaen, og som ønskede at affinde sig med Broderskabet, betale den ham idømte Mult, hvorimod den, der ikke vilde affinde sig, men ønskede at udtræde af Gildet, blev udslettet af Fortegnelsen over Brødrene. Naar Gildet var tilende, og alle havde begivet sig hjem om Aftenen, skulde Skjænkerne blive tilbage, gjemme Øllet, afvadske og aftørre Bægrene, for at de kunde være rene, til de næste Gang skulde bruges; naar Oldermændene havde givet Befaling til, at man skulde sige hinanden god Nat og begive sig hjem, maatte den, der desuagtet blev siddende uden Oldermændenes Tilladelse, bøde en Td. Øl. Ligesom Brødrene skulde iagttage Orden ved Gildeforsamlingerne, saaledes skulde de forholde sig rolige i hele deres gjensidige Forhold; der var fastsat Multer i Øl og Vox for den, der med væbnet Haand slog eller truede eller saarede en Broder; ligeledes for den, der talede ærerørige Ord imod ham. For at blive optaget i Gildet, maatte Vedkommende anmeldes af en Broder for Oldermændene, der da havde at afgjøre, om han var værdig til at optages eller ikke. Den ene Oldermand skulde have Kisten, i hvilken Gildets Ejendele opbevaredes, den anden skulde have Nøglen dertil.

Saadanne vare de almindelige Bestemmelser for dette

mærkværdige og betydningsfulde Gilde; at det kun var beregnet paa at bestaa af de fornemste og rigeste Borgere, viser ikke blot den lange Fortegnelse over Brødrene, men ogsaa de høje Multer, som vare fastsatte for Forseelser imod Gildet, og Bestemmelsen, at ingen kunde blive optaget uden Prøvelse af de 2 Oldermænd. Væsentlig var det Kjøbmænd og Skippere, som her forenede sig, men for at omgive sig med saamegen Glans som muligt, aabnede man ogsaa Gildet for Geistligheden og Adelen[185]).

Formaalet var dels ved Handel at forøge de fælles Indtægter og — hvad der ganske naturligt dermed stod i Forbindelse — at forøge Speculationslysten, idet det meget snart maatte blive en Æressag, hvo der kunde bringe mest ud af de Penge, som af Oldermændene vare fordelte imellem Brødrene; — dels at knytte Kjøbmænd og Skippere sammen, saa at de ligeoverfor de andre Borgere følte sig som en samlet Stand, der havde fælles Interesser, som den maatte vaage over og paa alle Maader haandhæve; — hertil kom endnu det Formaal at tilvejebringe Fred og Ro imellem de rigeste Familier i Byen, uden hvilket Kjøbmandsstanden vel følte, at den aldrig kunde bringe det til noget stort, især paa en Tid, da den ene høitstaaende Familie laa — endog i blodig Strid med den anden, og endelig vilde man, hvad der altid har hørt til et Gildes nødvendige Indretning, forlyste sig med hinanden.

Allerede strax fra Begyndelsen havde Gildet 2 Oldermænd; disse tiltoge sig en ikke ringe Magt og hørte vel i Reglen til de fremragende Personligheder i Byens Magistrat; der nævnes ingen Stolbrødre, saa at Oldermændene rimeligvis — hvad der ogsaa synes at fremgaa af Skraaen, have i sig optaget hele den dømmende Magt, der ellers var delt imellem dem og Stolbrødrene; derimod nævnes en Skriver, en Del Skjænkere, der besørgede Gildets Betjening, og endelig et ubegrænset Antal Bude, som Oldermændene efter Behag kunde forlange af Brødrene. Det er mærkeligt, at det sædvanlige Forhold, i hvilket Gilderne ellers strax stillede sig til Kirken, her synes at være noget aldeles underordnet; som et Slags Anhang til den egentlige Skraa findes nogle Artikler om Messen ved Vor Frue Alter, og om hvad der skulde iagttages med Hensyn til Sjælens Salighed, men da disse indledes med de Ord: «Hvo som ei vil holde disse Bestemmelser, kan

frit sige nei, thi her er ingen tvungen», synes det, som om man ikke har lagt nogen stor Vægt paa dem; i ethvert Tilfælde har Delagtighed i Gildet ikke været betinget af deres Overholdelse. Den der altsaa havde Lyst til at paalægge sig disse Forpligtelser og derved sikre sig sin Salighed, maatte love den hellige Jomfru Troskab, dernæst skulde han paa sine Knæ bede til Gud og til Jomfru Marie et pater noster og et ave Maria, dernæst en lignende Bøn for de afdøde Brødres og Søstres Sjæle, samt for sin Fader og Moder, for alle christelige Sjæle og for sig selv, at Gud vilde styrke alle til at føre et godt Levnet; dermed var han delagtig i Broderskabets Salighedsforsikring, og ogsaa ham skulde Velsignelsen blive til Del igjennem de 3 Messer, som hver Uge bleve afholdte til Jomfru Maries Ære.

Det er saameget mere forunderligt, at Forholdet til Kirken ikke er bleven knyttet inderligere i selve Skraaen, som Fortegnelsen over Medlemmerne ikke blot begynder med 11 geistlige Brødre, men ogsaa senere indeholder en Mængde Geistlige, der sluttede sig til Gildet, men det synes, som om Gildet ikke for Intet har kaldt sig Kjøbmandsgilde, Handelen med Alt, hvad dermed stod i Forbindelse, var Hovedsagen, og i Sammenligning med den maatte alt andet træde i Skygge, ja endog Gildemaaltiderne synes efterhaanden at have tabt deres Tillokkelse, thi 1514 blev man nødsaget til at bestemme, at enhver Broder og Søster skulde mindst én Dag indfinde sig i Gildelaget, men i ethvert Tilfælde skulde alle betale for én Dags Øl, hvad enten de kom eller ikke; som den almindelige Forsamlingsdag, paa hvilken Regnskabet blev aflagt, og de fornødne Valg af Forstandere bleve foretagne, fastsatte man Fastelavn.

Det er naturligt, at et Gilde med et saadant Formaal maatte finde en stor Udbredelse i en By som Flensborg; Medlemsfortegnelsen, der gaaer indtil 1531, omfatter derfor ikke mindre end c. 1058 Brødre og Søstre, iblandt hvilke der kun findes enkelte udenbys Geistlige og Verslige; ligeledes findes iblandt dem kun meget faa Haandværkere, men derimod desto flere Amtmænd, Borgemestre, Kjøbmænd, Skippere og adelige Personer med deres Koner og kvindelige Paarørende. Ligeledes laa det i Sagens Natur, at et saadant Gilde maatte samle sig en betydelig Formue, idetmindste havde det gjort en god Begyndelse ved i en meget kort Tid at bringe de

omtalte 6 Sk. op til 60 Mk., men da der ikke findes nogen Fortegnelse over dets Ejendom, kunne vi kun igjennem Jordbogen danne os en Forestilling om, hvad det besad i faste Ejendomme. Ifølge Jordbogen af 1436 ejede det, foruden et Hus i St. Nicolai Sogn, 2 Huse tæt ved St. Mariekirke[136]), af hvilke det ene vistnok er det senere Compagnihus; men hvor disse og andre Gildets Ejendomme ere blevne af, derom savne vi alle Oplysninger; tænkeligt er det, at Bestemmelsen om det Kors, der i Kjøbmændenes Bøger skulde skrives ved Siden af de Kapitaler, som tilhørte Gildet, efterhaanden er gaaet iglemme, og at saaledes disse lidt efter lidt ere smeltede sammen med vedkommende Kjøbmænds private Ejendom; kunde der vindes paa dem, maatte der ogsaa kunne tabes paa dem, og dermed var egentlig al Kontrol bleven umuliggjort, naar først den oprindelige Interesse havde begyndt at tabe sig; dette var saa meget lettere muligt, som det aabenbart ikke var Gildets Hensigt at erhverve sig Grundejendomme, thi af Huset i St. Nicolai Sogn havde man kun en aarlig Indtægt af 8 Sk., og af de to Huse i Marie Sogn blev vistnok det ene brugt som Gildehus, det andet som Bolig for Gildets Præst.

Et særegent Alter havde Gildet ikke oprettet; det sluttede sig — mærkeligt nok — til Margarethe Alter i Mariekirke, ved hvilket det havde sin egen Præst[137]), som det vel underholdt, men uden, som det synes, i nogen Henseende at have beriget Alteret; — da Altrene i Nicolai- og Mariekirken ved kongelig Resolution af 1551 bleve fordelte tilligemed deres Indtægter, havde Margarethe Alter kun en aarlig Rente af 22 Mk. 8 Sk.

Da der omtrent fra samme Tid (1431) findes et Kjøbmandsgilde i Aalborg[138]), vil det ikke være uden Interesse at give en kort Fremstilling af dets Indretning og derefter anstille en Sammenligning; det vil da vise sig, hvormeget Flensborg var behersket af en Handelsaand, der næsten ikke har tilladt nogen anden Interesse at gjøre sig gjældende. — Ligesom i Flensborg bestod Gildet i Aalborg af de rigeste og fornemste Borgere, Geistlige og Adelige, — Haandværkerne vare aldeles udelukkede. Her var et langt talrigere Bestyrelsespersonale, thi foruden Oldermanden (hvortil altid Borgemesteren blev valgt) var der 2 Skaffere, som skulde vaage over Gildets Rettigheder, bestyre Pengevæsnet, holde Gildehuset i Orden,

paase, at ingen uværdig Person optoges, og at ingen Uberettiget kom ind i Gildehuset etc.; dernæst havde Skriveren, der var ét med Byskriveren, at ordne Regnskaberne, udpante etc., hvorfor han oppebar forskjellige Indtægter af Gildet; Kjældersvenden skulde tilsige Brødrene og besørge andre løbende Forretninger; Aftenen før hvert Drikkelag blev der iblandt Brødrene valgt Skjænkere, som skulde udskjænke Øllet, og som for at besørge dette punktligt ikke turde deltage i Dansen; endelig blev der forud for den store Gildefest ved Fastelavnstid for et Aar valgt 8 Smagebrødre, som i Forbindelse med de 2 Skaffere, 14 Dage før Gildet, skulde gaa omkring i Byen og smage paa Øllet; det bedste, som de fandt, blev forseglet og henlagt til Brug for Gildet. — Vi finde saaledes her et langt fuldstændigere Personale end i Flensborg, hvor der kun var Oldermænd, en Skriver, Skjænkere og tjenende Kjøbmandssvende, men man havde ogsaa i Aalborg langt mere end i Flensborg Opmærksomheden henvendt paa at forlyste sig med hinanden; imedens der saaledes i Flensborg intet siges om, hvorofte Gildet skulde samles, (ja det synes endog næsten, at man har indskrænket sig til det ene Gildelag i Fastelavnstiden), havde man i Aalborg 5 aarlige Forsamlinger, der hver Gang varede flere Dage, og ved hvilke man drak godt (ifølge Regnskaberne drak 96 Gildebrødre — 1553 — i 8 Dage 96 Tdr. Øl), men tillige hengav sig til al anden Slags Lystighed; ved Fastelavnsgildet vare to Brødre udklædte som Vinter og Sommer; ved Valborgdagsgildet valgte man en Maigreve, der blev bekranset og smykket med det nye Løv; ved Pintsegildet holdt man Fugleskydning etc.; det var tilladt at spille, vædde etc., men hvad der blev tabt, tilfaldt Gildekassen. Sine Indtægter havde Gildet dels igjennem Indtrædelsespenge dels igjennem Multer og dels igjennem de Kramboder, der bleve opførte paa Gildehusets Grund, desuden udlejede man Gildehuset til de Adelige, der her holdt deres store Brylluper; Indtægterne anvendtes dels til at kjøbe Huse og Grunde for, dels til at forsørge de Fattige med Klæder og Sko. Under Straf af Mult vare Brødrene pligtige til at deltage i de afdøde Brødres Begravelse, til at overholde god Orden og Tugt indbyrdes, til at adlyde Oldermændene og, naar der opstod Trætte, at lade sig dømme af Borgemester, Raad, Skaffere og de andre Gildebrødre. Gildet havde sit eget Kapel i Budolfi Kirke, som det forsynede med alt Tilbehør, og ved hvilket det lønnede

en Vicar. Det eneste, der mindede om, at det var et Kjøbmandsgilde, var, at Kjøbmandsvarer bleve udskibede og oplagte i Gildehuset, og at man, naar en Ladning Salt, Vin, Klæde eller andet Kjøbmandsgods kom til Byen, samledes under Oldermandens Tilsyn for at besørge Salget, fastsætte Prisen etc.

Det er mærkeligt nok at finde 2 Gilder omtrent fra samme Tid og bestaaende af de samme Klasser af Mennesker og dog i Principet saa grundforskjellige. Imedens der i Gildet i Aalborg er Livsfriskhed og Tilbøjelighed ikke blot til at samle Penge, men ogsaa til at bruge dem til Gavn og Glæde for sig sig selv og andre, finde vi i dette flensborgske Gilde den samme Stagnation, som tidligere er omtalt i Knudsgildet, det er her kun den ene Tanke, der bærer Gildet, den at samle Penge, uden at man egentlig dermed forbandt noget bestemt Øjemed; dertil sluttede sig en hovmodig Havesyge, der udslukkede enhver Medfølelse for trængende Medborgere; imedens i det aalborgske Gilde Kjøbmandsskabet stilledes tilsidst, næsten som en Biting i Sammenligning med det øvrige, stilles det i det flensborgske Gilde i Spidsen, thi det var her Grundlaget, paa hvilket alt det øvrige hvilede.

Det var en ganske naturlig Følge af dette Princip, der havde gjort sig gjældende, at Kjøbmandsgildet i Flensborg fik et Slags Appendix i det i Aaret 1446 oprettede St. Nicolaigilde, der snart udviklede sig til hovedsagelig at være et Forlystelsessamfund, og som snart omfattede hele Magistraten og de rigeste Borgere i Byen. Det var, som om dette Gilde skulde udfylde Manglerne ved Kjøbmandsgildet, og da Medlemmerne i dem begge omtrent vare de samme, laa det nær — hvad der maa være skeet i Slutningen af det 15de Aarh. — at de to Gilder paa en Maade forenede sig. Naar denne Forening er skeet, kan ikke med Bestemthed angives, men i Aaret 1514 maa den allerede have været bragt tilveje, thi i dette Aar tog man i Kjøbmandsgildet den Bestemmelse, at St. Nicolai Lag samtidig med Kjøbmandsgildet skulde holde Samling ved Fastelavns Tid, aflægge Regnskab og vælge Oldermænd; begge Gilderne vedbleve vel at bestaa ved Siden af hinanden, men de suplerede forsaavidt hinanden, som Kjøbmandsgildet mere og mere gik over til at blive et Kjøbmandscompagni, der kun havde Handelen for Øje, imedens Nicolaigildet fyldestgjorde de egentlige Gildebestemmelser (Dans, Skydning, Begravelse, gjensidig Hjælp etc.).

Man begyndte derfor efterhaanden at forlade det gamle Princip, ikke at sætte Penge i Grundejendomme; fra Aarene 1545, 47, 57 have vi nogle Obligationer, som forskjellige Borgere i Byen have udstedt til Kjøbmandsgildet for Penge, der vare anbragte i deres Huse; det var kun Smaasummer paa 10, 15 eller 20 Mk., man var altsaa forsigtig og vilde ikke vove for meget, men, som det sømmede sig gode Kjøbmænd, man lod sig ikke nøje med lave Renter, Vedkommende maatte i aarlige Renter betale 1 Sk. af hver Mark, som de laante. Allerede tidligere vare Gildets Skriverforretninger gaaede over til Byskriveren — ligesom i det aalborgske Gilde — saa at ved den kgl. Resol. af 1551 den aarlige Rente af St. Margarethe Alter tilfaldt denne; da det desuden laa i Sagens Natur, at Borgemesteren og de øvrige Raadsherrer hørte til de vigtigste Kjøbmænd i Byen, kan det ikke undre os, at Kjøbmandsgildet lidt efter lidt opnaaede store Rettigheder, der sikrede Kjøbmandsstanden ligeoverfor de andre Stænder i Byen. I Aaret 1581 kjøbte saaledes Kjøbmændene og Skipperne med Magistratens Samtykke en Plads, dels for at de selv der kunde oplægge deres Varer, dels for at udleje Oplagsplads til de Fremmede, der paa Grund af de af Compagniet for deres Varer fastsatte Priser ikke strax vilde eller kunde sælge disse[139]). Af to Grunde var det blevet nødvendigt at foretage dette Kjøb. I Aaret 1566 havde Kjøbmandslauget udvirket en kgl. Bestemmelse, ifølge hvilken ingen Fremmed turde ved Skibsbroen handle eller drive Kjøbmandsskab med nogen Fremmed, men alene med Byens Borgere; Salget skulde ske ved en Overenskomst imellem Sælgeren og nogle dertil udnævnte Borgere i Forbindelse med Forstanderen for Broen; kunde en saadan Overenskomst ikke tilvejebringes, fordi Sælgeren fordrede mere, end hvad hine ansaa for passende, stod det ham frit for inden 9 Dage at forlade Havnen med sine Varer eller at oplægge dem i Byen og saaledes forsøge at faa dem solgte; dog turde han heller ikke da sælge dem til Fremmede, men kun til Byens Borgere, og skulde han endda være pligtig til at bruge de ovennævnte Borgere som Mellemmænd samt til kun at sælge i meget store Partier (idetmindste ½ Læst eller ½ Skpd.), for at ikke Byens Kjøbmænd skulde lide derunder. Overtraadte Nogen dette Forbud, bleve Varerne confiskerede og fordelte imellem Kongen og Byen[140]). Den anden Grund til, at Kjøbmandslauget maatte have et saadant større Oplagssted,

var den Strid, som den flensborgske Kjøbmandsstand allerede i længere Tid havde havt med Kjøbmændene i Husum. Efterhaanden som den flensborgske Handel udvidede sig paa Norge, Sverrig, Danmark og Østersøen, endog i den Grad, at Flensborg i det 16de Aarhundrede havde en Handelsflaade paa c. 200 Skibe, søgte man ogsaa at sikre sig Handelen med Holland ved at bruge Husum som Transitsted. En Tidlang gik det godt, men da Husum Kjøbmænd ganske naturligt begyndte at ville forskaffe sig de østersøiske Produkter ved at lade deres Skibe gaa til Flensborg og derfra transportere Varerne over Land til Husum, gjorde de flensborgske Kjøbmænd Ophævelser over dette Indgreb i deres Handelsprivilegier og lukkede Havnen for de husumske Skibe. Følgen heraf blev, at Husum gjorde Gjengjæld ved at forbyde Flensborgerne Brugen af deres Havn, og saaledes bleve disse nødsagede til selv at forsøge at anlægge en Havn ved Okholm; Forsøget blev vel gjort, men dels var der store Vanskeligheder ved strax at maatte transportere de til Okholm ankomne Varer til Flensborg for der at bringe dem under Tag, dels viste det sig, at Udgifterne vare for store; de maatte derfor overlade det halvt fuldendte Værk til Kongen og finde sig i at betale Told for at bruge denne Havn og endda betragte det som en overordentlig stor Naadesbevisning, om Kongen ved Ansættelse af Tolden vilde gjøre en Smule Forskjel paa flensborgske og udenlandske Skibe.

Mere og mere udviklede Kjøbmandsstanden sig til at blive et Slags sluttet Laug; ikke enhver turde nedsætte sig som Kjøbmand i Byen; allerede fra den sidste Halvdel af det 16de Aarhundrede gjaldt den Bestemmelse, at for at drive Kjøbmandshandel skulde Vedkommende i det mindste i et Aar have tjent som Kjøbmandsdreng. Det var den samme Tilbøjelighed til at danne et afsluttet Laug, i hvis Rettigheder ingen Uvedkommende turde gribe ind, der fremkaldte den Klage, som Kjøbmændene 1582 indgave til Magistraten over, at Folk fra Landet dreve Kjøbmandshandel med Borgerne directe, og ligeledes 1584 over, at omløbende Kræmmere forhandlede deres Varer i Byen[141]); begge Dele bleve forbudte, Alt, hvad der forhandledes, skulde gaa igjennem Kjøbmændenes Hænder; ja det gik endog saa vidt, at man 1584 udvidede denne Bestemmelse til Salget af Korn, Træ, Hø, Faar, Lam, Høns etc. Da det flensborgske Kjøbmandslaug paa den Maade havde sikret sig, maatte det naturligvis snart tiltage i Velstand,

det kan saaledes tjene som Bevis paa dets Rigdom, at da Kong Christian den 4de 1619 forlangte, at den flensborgske Kjøbmandsstand skulde indskyde 3,000 Rdl. i det i Kjøbenhavn oprettede ostindiske Compagni, ikke blot disse Penge med Lethed bleve betalte, naturligvis under Forbehold af Andel i Udbyttet, men man var endog villig til, da det viste sig, at Udbyttet udeblev, og der stilledes Fordringer paa nye Indskud under Løfte om et større Udbytte, at opofre de 3,000 Rdl. til Comgagniet hellere end fremdeles at deltage i et saa usikkert Foretagende; som et andet Bevis paa Byens Velstand kan det anføres, at en Kjøbmand Didrich Kløcker i Midten af det 17de Aarh. kunde have en Fordring paa den svenske Dronning paa over 17,000 Rdl., en paa den Tid meget betydelig Sum.

Men med den stigende Velstand synes ogsaa Hovmodet at være voxet, og næppe findes der noget Lag eller Gilde, i hvilket vi fra første Begyndelse kunne forfølge den aristocratiske Overlegenhed saaledes som i dette. Fra først af havde Kjøbmænd og Skippere forenet sig til fælles Ve og Vel, deres Interesser vare saa nøje knyttede til hinanden, at Forbindelsen maatte synes aldeles naturlig og derfor uopløselig, men jo rigere Kjøbmandsstanden blev, desto mere begyndte den at se ned paa Skipperne, som paa et Slags Tjenere, der stode i dens Brød; dette havde tilfølge, at Skipperne udsondrede sig fra Compagniet og dannede et særegent Lag.

Naar dette Skipperlag er bleven oprettet, kan ikke med Bestemthed angives, thi vel have vi en «Skipperlagets Skraa» fra 25de Februar 1654, men da der i Begyndelsen bemærkes, at Laget havde bestaaet længe før, og at Skraaen var optegnet, efter hvad man kunde huske af den gamle Skraa, er det tydeligt, at denne Udsondring er skeet en rum Tid, førend den nuværende Skraa blev affattet. Da Skraaen saavidt vides — intetsteds findes trykt, vil det ikke være uden Interesse her at meddele dens Indhold[143]).

Laget havde faaet Skraaen af Borgemester og Raad, for at ved den den almindelige Søfart kunde blive fremmet; den indeholdt, hvad man kunde erindre af den gamle Skraa, der i Tidens Løb var gaaet tabt. Det var ingenlunde Lagets Hensigt at ville gjøre nogetsomhelst Indgreb i Øvrighedens Myndighed, tvertimod skulde i alle Henseender den kongelige Søret overholdes. I Spidsen for Laget stode 4 Oldermænd og

2 Skaffere, en Over- og en Underskaffer; hvert Aar gik Overskafferen af, og Underskafferen rykkede op i hans Plads, hvorefter en ny Underskaffer blev valgt. Alle Stridssager, der angik Laget, bleve indsendte til Borgemester og Raad, men herfra henvistes de til Oldermændenes Afgjørelse; paa en bestemt Dag indstævnede disse da Parterne for sig i Compagnihuset og søgte at tilvejebringe Forlig imellem dem; lykkedes dette ikke, blev Sagen sendt tilbage til Magistraten, som da paadømte den. Laget var et tvunget Lag, thi alle ærlige Borgere i Flensborg skulde tilholdes at indtræde deri; hvo som vægrede sig, skulde ikke kunne faa Pas af Øvrigheden. Strax efter Helligtrekongersdag skulde den ældste Skaffer sammenkalde alle Lagsbrødrene, for at man kunde tage Bestemmelse, om man skulde holde Gilde (Gelag); besluttede man sig dertil, blev det Skaffernes Pligt at besørge Alt, hvad dertil var fornødent; Brødrene kunde vælge, om de vilde have Rostockerøl eller flensborgsk Øl; Gildet blev holdt paa Compagnisalen, og enhver Gildebroder var forpligtet til at indfinde sig til den Tid, som Oldermanden maatte fastsætte; hvo som udeblev uden at have anmeldt en gyldig Grund, maatte betale en Mult af 8 Sk., der blev delt imellem Lagkassen og de Fattige. Gildet holdtes i 2 Dage; Mændene med deres Koner og Børn deltoge deri; paa den første Gildedag kunde man ikke indføre Fremmede, derimod havde enhver Skipper Ret til paa den anden Dag at indbyde indtil 3 af sine Redere og gode Venner, imod at han betalte for dem; paa den tredie Dag samledes Mændene alene, der blev da holdt Regnskab over Udgifterne, som enhver maatte betale sin Del af; som en ganske særegen Begunstigelse var det Laget tilladt at bruge Byens Musikanter «som ved det fineste Bryllup», men dog kun paa den Betingelse, at man i Alt, hvad der angik Gildelaget, underkastede sig den almindelige Politianordning. Traktementet bestod foruden i Øl, i Kringler, Tvebakker -- og mærkeligt nok — for Mændene Nødder og Kager, men for Fruentimmerne Æbler. Ved Gildet var al Kiv og Uenighed forbudt under Straf af 1 Rdl. og Vedkommendes Udstødelse af Laget, indtil de havde forliget sig med hinanden; ligeledes var det under Mult af 8 Sk. forbudt at drikke for meget, at ryge, spille, vædde eller doble, ingen Skjældsord turde bruges, og ingen Misbrug af Guds Navn til Banden og Sværgen turde finde Sted; hvo som overtraadte dette Bud, maatte hver Gang betale

2 Sk., som tilfaldt de Fattige. Saasnart Bægeret (kaldet Willkomm) var sat paa Bordet, bankede Skafferen i Bordet (klopfet an) og formanede Alle til Fred og Enighed samt til paa en passende Maade at deltage i Glæden; naar dernæst alle havde taget Plads ved Bordet, hvor de vilde, opfordrede den yngste Skaffer enhver til at aflevere sin Kniv, eller hvilke andre skarpe Instrumenter han maatte have hos sig; dersom Nogen vægrede sig derved, maatte han betale 1 Rdl. til Laget, og dersom Vægringen hidrørte fra den onde Hensigt at stifte Skade, blev Vedkommende strax udstødt af Laget. Agtede nogen af Lagsbrødrene paa den anden Dag at indføre fremmede Gjæster, maatte det forud anmeldes for Oldermanden og Skafferne, den Fremmede blev da — nach altem Gebrauch — modtaget af den ene Skaffer med en Willkomm, som han skulde tømme; drak han den ikke ud, maatte han bøde 4 Sk. til de Fattige. Hvo der spildte mere Øl paa Bordet, end at han kunde dække det med Haanden, skulde give 1 Sk. til de Fattige. Naar Aftenen begyndte at rykke frem, skulde Skafferen banke i Bordet og formane Brødrene til at bruge Tiden og til at tractere deres Gjæster med Kringler, Tvebakker etc. og til ret at være lystige endnu i nogle Timer; naar han atter bankede, hvilket skete Klokken 9 eller 10, skulde Gildet hæves, medmindre Oldermændene tillode, at man endnu en kort Tid forblev samlet.

Foruden dette Formaal at forlyste sig med hinanden, havde man ogsaa det Formaal at hjælpe hinanden. Naar en Broder led Skibbrud og var trængende, skulde Laget give ham Halvdelen af den Sum, der indkom igjennem Multer etc., og som var bestemt til de Fattige; naar en Broder blev syg, skulde Brødrene flittigt besøge ham; døde han, skulde de Brødre, som dertil bleve opfordrede af Skafferne, bære ham til Graven, iførte deres bedste Klæder; de skulde selv møde, ingen turde i sit Sted sende sin Kok eller sin Skibsdreng; efter Begravelsen skulde Brødrene vende tilbage til den Afdødes Hus for at bevidne de Efterlevende deres Deltagelse, de bleve ellers idømte en Mult af 1 Mk., som deltes imellem Laget og de Fattige. Til Brug ved Begravelserne havde Laget sine egne sorte Tæpper, Faner og Lys, som kunde udlejes til Fremmede for 16 Sk., 10 Sk. og 12 Sk. Sine vigtigste Indtægter havde Laget fra Ballastbjerget, en Sandbakke paa den østlige Side af Havnen; hverken fremmede eller flensborgske Skippere turde — under Straf af 5 Mk. til Magistraten og 5 Mk. til Laget

— tage Ballast andetsteds end ved denne Sandbakke; hver Gang en Skipper indtog Ballast i et nyt Skib, skulde han til Laget betale 12 Sk., men var Skibet brugt, kun 18 Penninge, dersom det var et flensborgsk Skib, men var det et fremmed Skib, blev der betalt 2 Sk. pr. Skibslast; imod at have denne Ingtægt maatte Laget aarlig betale til Hospitalet en Afgift af 12 Mk. og for egen Regning besørge de aarlige Reparationer af Ballastbroen, dog fik det hvert Aar af Hospitalet et stort Træ til at udbedre den Skade, som Drivis havde tilføjet Broen; kun naar store Reparationer vare nødvendige, kunde Laget gjøre Fordring paa Hjælp hos Skibsrederne. Skraaen ender med det Løfte, som Magistraten havde givet Laget, at ville hjælpe Brødrene til, at disse Artikler bleve overholdte.

Laget synes i al Ro og Stilhed at have arbeidet for at fyldestgjøre de to Formaal, som ere nævnede i denne Skraa; man forlystede sig sammen og man hjalp hinanden, saa godt man kunde. Vi høre ikke meget til det, uagtet det vedblev at bestaa, og denne rolige Fremgang vidner ikke lidt om, at den flensborgske Skipperstand forstod at hævde den Agtelse, som den engang havde erhvervet sig i Ind- og Udlandet. Først i Aaret 1725 høre vi fra Laget, men paa en saadan Maade, at vi atter her spore Standens Uegennyttighed; d. 3die Marts indgave Lagets 3 Oldermænd et Andragende til Magistraten om at faa Tilladelse til at anlægge en Kran; da 3 Kjøbmænd gjorde Udvei til de 8,000 Rdl., som Anlæget vilde koste, og Oldermændendene havde udarbeidet en bestemt Taxt for de Skibe, der vilde bruge den, blev Andragendet bevilget af Magistraten. 1726 blev den færdig, men da Kranens Indtægter i samme Aar bleve henlagte til Vaisenhuset, tør det antages, at Skipperlaget har gjort dette Skridt uden anden Hensigt end den at kunne faa Skibene reparerede i Hjemmet. Efterhaanden synes Forpligtelsen med Hensyn til gjensidig Hjælp og med Hensyn til Ballastbroen at være gaaet i Glemme, men iøvrigt bestaaer Laget endnu med sine 4 Oldermænd med det Formaal at følge hinanden til Graven og at forlyste sig sammen; man samles saaledes én Gang aarlig til Dans i 2 Dage, af hvilke den første er forbeholdt Lagsbrødrene med Koner og voxne Døtre, den anden Forældrene med deres Børn.

Saaledes havde Skipperne trukket sig ud af Kjøbmandsgildet, som vel netop paa den Tid havde tabt en Del af sin tidligere Storhed; det 17de Aarhundrede synes nemlig at have

været en haard Prøvelsestid for Flensborg, og navnlig maatte det gaa ud over Kjøbmandsstanden. Vedvarende Krigsuroligheder, Gjennemmarscher snart af Venner og snart af Fjender og de dermed forbundne Contributioner baade i Penge, Varer og Levnetsmidler havde allerede i Begyndelsen af Aarhundredet medtaget Byen saa stærkt, at Kong Christian den 4de maatte nedsætte en Kommission til under Amtmand Kai Ahlefelds Forsæde at fremkomme med Forslag til at hjælpe Byen nogenlunde paa Fode igjen; Følgen blev, at Kongen 1630 fritog Byen i 3 Aar for alle overordentlige Skatter og for Indkvartering, tillod, at der for at standse den Handel, som en stor Mængde af Landbefolkningen havde begyndt med Borgerne, til stor Skade for Kjøbmændene, maatte indrettes bestemte Markedsdage, til hvilke al saadan Handel med Kvæg og Landprodukter udelukkende blev henlagt, og befalede, at de Havne, som man paa forskjellige Steder i Flensborg Fjord (f. Ex. ved Stenbjerg, Gelting etc.) havde anlagt, skulde lukkes, og at alle Skibe skulde bringe deres Varer til Flensborg, for at de derfra kunde blive forhandlede, og endelig at Indvaanerne i Bredsted, som havde begyndt at hente deres Varer umiddelbart fra Lybek, skulde ophøre med denne Trafik, der stred imod god gammel Skik og Brug, og derimod udelukkende hente dem i Flensborg. Samtidig med Krigen rasede Pesten i Byen; af begge Grunde forlod en Mængde af de rigeste Familier Flensborg for at bosætte sig andetsteds, al Kjøbmandsforretning standsede, da Skibsfarten næsten var gjort umulig, en fuldstændig Modløshed havde grebet alle Byens Borgere, saa at Magistraten endog i flere Aar ingen Samling holdt. Først efter Midten af det 17de Aarhundrede begyndte man at aande friere og kunde igjen tage fat paa at oprette de Tab, som man havde lidt, men da den store Vandflod d. 10de Januar 1694 hjemsøgte Byen, lammedes atter Virksomheden for en lang Tid. En Sten, der sidder indmuret i Compagnihuset med Indskrift: die Høhe des Wassers an der Compagnie Ao. 1694 d. 10de Jan., viser os, hvilken forfærdelig Ødelæggelse denne Ulykke maa have medført; Vandet steg til en Høide af c. 6 Fod og oversvømmede saaledes en stor Del af Byen; ikke blot en Mængde Huse blev ødelagt, men ogsaa store Masser af Kjøbmandsvarer, Skibe etc. bleve mere eller mindre tilintetgjorte.

Det er rimeligt, at denne Tilstand maatte have Indflydelse paa Kjøbmandslaugets Stilling; det synes næsten at have været

omtrent opløst, omend ikke absolut ophævet; idetmindste mangler ethvert Spor af dets Tilværelse i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede, ja den Forening, som de fornemste Borgere i Byen 1711 dannede for at følge hinanden til Graven, vilde vel næppe have dannet sig, dersom Laget vedblivende havde bestaaet; og ligeledes synes et Andragende, som Kjøbmændene indgave til Magistraten, om at det maaatte være dem tilladt at oprette et Societet, at vise, at man i al Fald ikke har været istand til at hævde de gamle erhvervede Privilegier. Det var i Aaret 1734, at Kjøbmændene indsendte til Kongen en Petition om at confirmere en Del Artikler, som skulde gjælde for et Kjøbmandssocietet, som de havde isinde med forventet Tilladelse af Magistraten at oprette[144]). Ifølge disse Artikler skulde det forbydes Haandværkerne at drive Handel og denne Rettighed kun tilstaaes dem, der ordentligt havde lært Kjøbmandsvæsenet, eller som af Societetet maatte blive erklærede for skikkede dertil. Haandværkerne skulde forpligtes til at forskrive deres Materiale igjennem Societetet; dette skulde bestyres af 2 Oldermænd, der vare valgte paa Livstid, og som skulde have Magt til — ved at tilkalde de Mænd, som de selv maatte anse som bedst skikkede dertil — at confiskere Varer, idømme Multer etc. Kongen sendte dette Andragende til den flensborgske Magistrats Erklæring, men uagtet denne — mærkeligt nok — fraraadede Confirmationen, dels fordi man frygtede for, at Magistratens Myndighed derved skulde blive indskrænket, dels fordi ikke alle Kjøbmændene vare enige i Hensigtsmæssigheden af en saadan Institution, blev dog en noget lignende Forening oprettet, omend ikke med den paatænkte Myndighed, idet der dannedes et Commerzcollegium, der havde at paase Alt, hvad der kunde fremme Byens Handel. Meget formaaede dette Collegium vel ikke at udrette, især da den kongelige Handelsanordning af 4de Aug. 1742 havde ophævet Frihandelen paa Danmark og Norge, hvorved en stor Mængde Kjøbmænd bleve ødelagte, og atter en sørgelig Tid begyndte for den handlende Stand, idet man ikke turde indføre andre Varer til Danmark og Norge end saadanne, som kunde henregnes til Slesvigs og Holstens egne Producter eller Fabricater; men dog udvirkede den, efter fra Aaret 1742 at have gjort flere forgjæves Forsøg paa at faa Byens gamle Privilegier tilbage, omsider ved at sende en

Deputation (1749) til Kongen, at der indrømmedes Byen nogle Lettelser med Hensyn til Handelon.

Det var under dette Comerzcollegies Auspicier, at Handelen atter i Slutningen af forrige Aarhundrede fik et nyt betydeligt Opsving, idet man paa ny optog Farten paa Vestindien, Norge, Island, Grønland etc., saa at Byen ved Aarhundredets Slutning havde en Handelsflaade paa over 250 Skibe, et Antal, der vistnok senere er aftaget, idet Handelsflaaden ved Midten af dette Aarhundrede kun udgjorde c. 120 Skibe, men uden at det dog derfor tør siges, at Byens Handel i nogen væsentlig Grad er forringet under Bestyrelsen af den nuværende Handelsforening, der med sine 3 Directeurer og 15 Tilforordnede er at betragte som en indtil vor Tid bevaret Aflægger af det gamle, engang saa betydelige flensborgske Kjøbmandsgilde.

Hellig Legems Gilde.

Imedens Handelen var Hovedformaalet for Kjøbmandsgildet, blev Hensynet til en ordentlig, høitidelig Begravelse Formaalet for det Gilde, som 1432 blev stiftet under Navnet Hellig Legems Gilde, et Formaal, som maaske herfra har fortsat sig ned indtil vore Dage igjennem de saakaldte Begravelsesselskaber.

I alle Gilderne havde man optaget Forpligtelsen for Brødrene til at følge hinanden til Jorden og til at deltage i Begravelseshøitidelighederne, men først i dette Gilde traadte disse Forpligtelser frem i Forgrunden og gave det saaledes sin egentlige Charakter. Ifølge Gildets Skraa[145]) havde man allerede ved Fastelavnstid 1431 stiftet et Broderskab til Ære for det hellige Legeme og derved forpligtet sig til, til dettes Ære, at holde til evig Tid et Lys brændende foran dette Alter, der var et af de betydeligste i Mariekirken. Da dette Broderskab havde bestaaet i et Aar, besluttede man at udvide det til et Skolelag. Dette Navn hidrørte fra den Bestemmelse, at naar en Broder eller Søster af Laget døde, skulde Skolemesteren med sine Disciple og Præsterne med deres Følge ledsage Liget til Graven i en høitidelig Procession, i hvilken alle Brødre og Søstre skulde deltage under Mult af en Marks Vægt af Vox; den samme Ære skulde Laget vise Disciplene, dersom en af dem døde. Som en Slags Erstatning for denne Forpligtelse, der saaledes paahvilede dem, der hørte til Skolen, altid at være rede til at deltage i Begravelsesprocessionerne, vare disse

fritagne for at betale Indskrivningspenge, hvorimod alle andre Brødre og Søstre — og disse burde altid være uberygtede og agtværdige Mennesker[146]) — skulde i Indgangsgebyr betale 1 Marks Vægt af Vox eller dettes Værdi i Penge.

Gildet blev oprindelig bestyret af 2 Oldermænd samt nogle Stolbrødre; senere — saaledes som Regnskaberne fra 1533—59 udvise — af 1 Oldermand, der aarlig blev valgt. Oldermands- (eller Stolbroder-) Værdigheden synes at have været arvelig i visse Familier, idetmindste finde vi den i en lang Aarrække i Familien Hermansen, idet regelmæssigt Sønnen har afløst Faderen, naar denne af en eller anden Grund har trukket sig tilbage. Oldermanden var vel i Almindelighed forpligtet til at modtage Valget, men kunde dog under særegne Omstændigheder fritages derfor; 1482 bad saaledes Herman Schrøder sig fritaget, men Sagen maatte først forelægges Borgemester, Raad og Gildet, inden han opnaaede Fritagelsen. Det var i det hele taget en mærkelig nøje Forbindelse, der bestod imellem Magistraten og Gildet; hvorvidt denne har strakt sig, er uklart, men at den ikke har været ganske ringe, fremgaaer deraf, at Regnskaberne bleve aflagte ikke blot undertiden paa Raadhuset, men endog i Reglen for Magistraten i Forbindelse med Gildets Medlemmer; ligeledes finde vi, at en Bestemmelse, der 1457 blev taget om nogle Penge, der skulde anvendes dels til en aarlig Sjælemesse for Giverens og hans Hustrues Sjæle Fredag før Midfaste dels til Gildets Bedste, er undertegnet af Oldermændene paa Consulernes Befaling.

Et eget Gildehus havde man ikke, man samledes hos en af Brødrene eller — senere — paa Raadhuset; sine Indtægter havde Gildet, foruden igjennem Indskrivningspenge og Multer, i en ikke ubetydelig Mængde Gaver, som Brødrene lige fra Gildets Begyndelse skjænkede det. Pengene blive udsatte i Huse i smaa Summer, saa at man endog nøjedes med at faa $^1/_4$ af et Hus i Pant. Gildet hørte til de rigeste i Byen; i Aaret 1452 ejede det allerede en Kapital paa 375 Mk., og hurtigt tiltog den, saa at man snart var istand til at bestemme en Del af de Renter, der indkom aarlig af dets Kapital, til forskjellige Øjemed; det er saaledes ikke sjældent i Regnskaberne at finde en Rente udsat for Sjælemesser for bestemt nævnte Brødre eller Søstre; ligeledes fastsattes der ikke ubetydelige aarlige Summer til Vedligeholdelse af Lamper, der brændte foran Hellig-Legems Alter i Mariekirke, og til dette Alters

Betjening[147]). Ved dette Alter havde Gildet sin egen Vicar som man i Aaret 1515 tillagde en aarlig Indtægt af 24 Mk. og 12 Sk. til Vin, for at han saaledes desto bedre skulde besørge Gudstjenesten, desuden tilfaldt der ham adskillige bestemte Indtægter for Memorier etc.; i Aaret 1457 fastsatte f. Ex. Jes Tamsen, at der af den Rente (20 Sk.), der aarlig indkom af de 20 Mk., som han havde givet Gildet, og for hvilke 1/4 af hans Hus stod i Pant, skulde 1 Mk. anvendes til en Begængelse for ham og hans Hustru Kirstine, de øvrige 4 Sk. skulde tilfalde Gildet; 1522 bestemtes der, at 2 Mk. af, hvad der aarlig blev tilovers ved Regnskabsaflæggelsen, skulde anvendes til en Memorie for afdøde Brødre og Søstre etc., men efterhaanden synes alle disse Vicarens Extraindtægter at være samlede i en Hovedsum, som Oldermanden betalte ham[148]); — atter ved disse Bestemmelser viser det sig, hvor stor Magistratens Indflydelse i Gildet har været, idet der ved flere af dem er tilføjet den Bemærkning, at Bestemmelsen er indført i Byraadets Bøger.

Efter gammel Vane forenede man med dette Formaal, at besørge en hæderlig Begravelse for hinanden, det andet, ved fælles Sammenkomster at adsprede og forlyste sig. Man samledes i den Anledning til en aarlig Hovedfest ved Fastelavnstide; det var tilladt at medtage Gjæster, naar det var hæderlige og retskafne Mennesker, og naar man anmeldte dem for Oldermanden; som sædvanlig var der ansat Multer for Bagtalelse, for Slag, Saar, Udskjældelse, Drukkenskab, for at spilde Øl, bære Vaaben og al anden Uorden; en for dette Gilde ejendommelig Bestemmelse var den, at naar en Broder yppede Kiv i Gildet og ikke vilde lade sig tale tilrette eller styre af Oldermændene, skulde disse i Forbindelse med 4 Brødre kaste ham ud; de Brødre, som Oldermændene, som de bedst skikkede til denne Forretning, opfordrede dertil, vare pligtige til at staa op, tage Vedkommende ved Haanden og bringe ham ud af Døren; som et Tillæg til denne Straf føjedes endnu, at Synderen skulde bøde 1 Td. Øl til Gildet.

Det er naturligt, at der i et Gilde, der havde et saadant Hovedformaal, maatte være en stor Mængde geistlige Medlemmer; iblandt de første i Medlemsfortegnelsen anførte Brødre er der saaledes 6 Geistlige, imens de 9 ere Lægfolk, og dette Forhold fortsætter sig igjennem hele Fortegnelsen; ligeledes er det naturligt, at Skolemestrene (rectores scholarum eller Messe-

küstere) ved de 2 Skoler — i Marie og i Nicolai Sogn — vare Medlemmer; heller ikke kan det undre os, at Kvindekjønnet var stærkere repæsenteret i dette end i noget andet Gilde; det gjaldt jo om at faa en hæderlig Begravelse med saamegen udvortes Pomp som muligt, et Forfængelighedshensyn, der maatte drage mange til Gildet.

Gildet er vel nærmest at betragte som et Slags Suplement til de andre Gilder, thi dette Hovedformaal maatte lige meget tiltale Alle, Høje og Lave, Rige og Fattige, Geistlige og Lægfolk, og derfor gjenfinde vi Navnene paa Helliglegemsgildets Medlemmer tildels i alle de andre Gilder. Hvorlænge Gildet har bestaaet, er umuligt at angive; Fortegnelsen over Regnskaberne gaaer indtil 1559, altsaa en Del Aar udover 1551 (den kgl. Forordn. om Fordelingen af Altrenes Indtægter), men at Gildet endnu ikke paa den Tid er bleven ophævet, vise Slutningsordene efter Bemærkningen om, at der som sædvanligt var betalt 32 Mk. til Hr. Nicolaus: »og blev atter til Oldermand valgt Asmus Jacobsen« — der var altsaa endnu ikke Tale om nogen Ophævelse, — men med denne Ytring slutte alle Beretninger om Gildets senere Skjæbne. Af Gildets Navn tør man ikke drage den Slutning, at det er ophørt ved Reformationens Indførelse; thi allerede af Indledningen til Skraaen se vi, at Navnet var aldeles tilfældigt; paa andre Steder nævnes lignende Gilder, men med ganske andre Navne, f. Ex. i Ribe fandtes et Gilde med samme Formaal, men under Navnet St. Nicolai- eller Peblingegilde[149]), imedens vi paa den anden Side finde paa Lolland et Helliglegemsgilde (fra 1388) med et aldeles almindeligt Gildepræg, i Aalborg et Kjøbmandsgilde af dette Navn etc. — Omend Gildet i Tidens Løb — uvist naar — er ophørt, beholdt man dog den Skik, at Skolemesteren med sine Skolebørn indfandt sig ved Begravelserne og sang for Betaling; det var en Indtægt for de fattige Børn, idet de for deres Uleilighed oprindelig fik Spise og Drikke, men senere erholdt Penge, der en Tidlang bleve delte imellem Læreren og Børnene, (iblandt disse da dels efter deres Flid og dels efter deres Trang); senere bortfaldt denne Deling, idet Betalingen for Sang ved Begravelser blev en Indtægt for vedkommende Lærer, en Indtægt, hvis Størrelse rettede sig efter den større eller mindre udvortes Pragt, med hvilken man ønskede at omgive Begravelsen. Derfra hidrører Forskjellen imellem, om et Lig bliver begravet »med fuld Skole« eller »med halv

Skole«[150]), en Betegnelse, der endnu — længe efterat den Skik er ophørt, at Børnene synge ved Begravelser — har vedligeholdt sig som Udtryk for den større eller mindre Pomp, med hvilken man vil bringe den Afdøde til Jorden.

Haandværkslaug.

Forskjellige fra de hidtil nævnte Gilder ere Laugene, idet de forlade det mere almindelige Formaal, som hine havde, og sammenslutte sig ei blot om en bestemt Klasse af Borgere, men ogsaa om et for denne enkelte Klasse aldeles ejendommeligt Formaal. Kjøbmandsgildet havde givet Exemplet, idet det samlede Kjøbmandsstanden til Udvidelse og Bestyrkelse af Kjøbmandsprivilegierne ligeoverfor de andre Borgerklasser; Exemplet fandt snart Efterfølgere. Det laa ganske nær for Haandværkerne at stille sig i et Slags Selvstændighedsforhold ligeoverfor Kjøbmændene og at lade disse føle, at ogsaa de havde Rettigheder, som de agtede at vaage over, og at de indenfor deres Kreds vilde gjøre Fordring paa at betragtes som agtværdige Borgere ligesaavel som Kjøbmændene. Hertil kom Erkjendelsen af, at hvad den Enkelte næppe kunde opnaa, blev let for de mange i Forening, og at det maatte styrke dem, at de, der havde fælles Formaal og fælles Interesser, sluttede sig sammen. Det er altsaa det samme aristocratiske Moment, som vi have fundet navnlig i Kjøbmandsgildet, der her træder os imøde i hele sin Grelhed; Haandværkeren vilde ikke ubetinget staa tilbage for Kjøbmanden, og den ene Haandværksklasse vilde ikke vige Pladsen for den anden, det er dette Grundlag, paa hvilket Laugene hvile, og derfor maatte Bestemmelserne i de forskjellige Laugsskraaer — med nogle faa Modificationer — blive omtrent de samme.

Skomagerlauget gjorde Begyndelsen; snart fulgte de andre efter — Bundtmagere, Bagere, Malere, Snedkere, Guldsmede etc.; Gildecharakteren bevarede de derved, at de indenfor Laugets Grænser havde et Slags Jurisdiction, havde gjensidige Forpligtelser i Liv og i Død, søgte paa visse bestemte Dage

at samles til Gjæstebud, havde deres faste Forstandere, og endelig derved, at de sluttede sig sammen om et Alter i en af Byens Kirker og saaledes søgte at sikre Laugsbrødrene og Laugssøstrene Saligheden; — men Laug bleve de derved, at det var en Betingelse for at være Broder eller Søster i Lauget, at Vedkommende ubetinget skulde dele de andres Interesser og bestemt afslutte sig fra alle dem, der havde et andet Formaal for Øje[151]). Charakteristisk for Laugene er det Afhængighedsforhold, i hvilket de staa til Byens Øvrighed; denne lovede dem sin høje Beskyttelse i Alt, hvad der kunde fremme deres borgerlige Ve og Vel, men den fordrede til Gjengjeld at have Haand i Hanke med alle Laugenes Foretagender, og udtalte gjentagne Gange, at den ventede, at vedkommende Laugsbrødre paa alle Maader vilde vise sig taknemlige og ydmygt underdanige.

I Aaret 1437 d. 24 Juli var den flensborgske Magistrat saa naadig at bekræfte Skomagerlaugets Skraa og samme Aar den 15 Novbr. at give Bundtmagerne en lignende Indretning[152]); da disse — naturligvis med Undtagelse af, hvad der fulgte af de forskjellige Haandværk — næsten ordlydende ere ens, vil det, for at lære dem begge at kjende, være tilstrækkeligt at give en Fremstilling af Skomagerskraaen.

Hele Laugets Bestyrelse laa i Oldermændenes Hænder; der nævnes ingen Stolbrødre, men maaske kan man betragte Oldermændene her som svarende til Stolbrødrene i Gilderne, thi over Oldermændene stod den af Raadsherrerne, som blev valgt til at vogte over Lauget. I Afgjørelsen af alle Sager, som angik Rets- eller Stridsspørgsmaal, og som ifølge Skraaen skulde forelægges Lauget, førend de — om det var fornødent — forelagdes Magistraten, havde alle Brødrene Ret til at deltage i Forbindelse med Oldermændene og Patronen; som en Erstatning for Patronens Bestyrelse af Lauget skulde Magistraten to Gange aarlig (Valborgdag og Mikkelsdag) have 9 Sk. engelsk udbetalt af Laugskassen, og denne Sum skulde tilvejebringes derved, at paa disse 2 Dage hver Laugsbroder betalte 1 Sk. lybsk eller, dersom det var nødvendigt, mere; for denne Betaling skulde Skomagerne tillige have Tilladelse til om Lørdagen at staa paa Søndertorv med deres Varer, dersom det lystede dem paa denne Maade at afhænde dem; desuden skulde Lauget have den Rettighed, at Ingen turde i Byen falbyde Sko, som vare forarbeidede andetsteds; dersom Nogen vovede at

gjøre Indgreb i denne Ret, skulde Patronen og Oldermændene konfiskere Varerne og give dem til de Fattige; dersom en Skomager fra en anden By kom til Flensborg og vilde modarbeide Lauget, maatte ingen Laugsbroder — under en Mult af 2 Tdr. Øl — hjælpe ham hverken med Penge eller med Læder, Redskaber etc.

For at Enigheden ikke skulde forstyrres, var det bestemt, at Ingen maatte bagtale Oldermændene eller Lauget; ingen Laugsbroder maatte leje en Bolig, i hvilken en anden Broder boede, førend han i 2 Laugsbrødres Nærværelse havde spurgt Vedkommende, om han vilde blive boende eller ikke. Da man vilde sikre sig, at kun de bleve optagne i Lauget, der kunde ansees værdige til denne Ære, forlangte man, at alle Brødre og Søstre skulde aflevere deres Døbesedler (echte breue) forsynede med Segl, og desuden skulde den Svend, der fra en anden By kom til Flensborg og ønskede at arbeide her som Skomager, først tjene her i 2 Aar, dernæst fremlægge foruden sin Daabsseddel (at han var ægte født) Bevis for, at han fra sin Ungdom havde opført sig ordentligt og kunde ansees som Lauget værdig; derefter skulde hans Forlangende om at optages forelægges i 3 Forsamlinger, og naar det her var bleven bevilget, og han havde stillet Sikkerhed for inden 15 Dage at ville betale et Optagelsesgilde, skulde Oldermændene gaa med ham til Byens Raad og anmode dette om at give ham Borgerskab, da han efter deres Mening og efter sine fremlagte Beviser maatte ansees værdig til at overtage det hæderlige Skomagerhaandværk. I samme Anledning blev det paalagt enhver Broder af Lauget, som havde isinde at gifte sig, klogeligen at se sig for, at han valgte en Enke eller en Jomfru, som uden Indsigelse kunde ansees værdig til at optages i Lauget; dersom Nogen forsyndede sig herimod, saa at hans Kone blev ham utro eller kom i Vanrygte, uden at han tog Forholdsregler i den Anledning, men stadigt vedblev at indføre hende i Lauget, skulde baade Manden og Konen udelukkes af Lauget, indtil de havde retfærdiggjort sig. — Laugets Medlemmer skulde have Fortrin for alle Udenforstaaende; dersom en Skomagers Søn vilde gifte sig med en Skomagers Datter eller Enke (ene schomakerschen), skulde han give 2 Tdr. Øl og dermed være Laugsbroder, men dersom en Fremmed vilde gifte sig med en Skomagers Datter eller Enke, eller dersom en Skomagers Søn vilde ægte en Pige, der ikke hørte til Lauget, kostede det ham

en halv Gildekost, og endda maatte den Fremmede fremlægge de nødvendige Beviser for ægte Fødsel; den samme Regel gjaldt for Skomagersvende og Drenge, der giftede sig ind i en Skomagerfamilie.

Ingen Skomager turde fæste en Svend, førend denne havde affundet sig med sin forrige Mester, og ingen Mester maatte holde flere end 2 Svende og 1 Dreng, fordi den Fattige behøvede Medhjælp ligesaavel som den Rige. Naar en Dreng blev antaget, skulde der holdes halv Kost, den anden halve Kost skulde han betale, naar han havde udlært. Naar Svenden vilde være sin egen Mand i Lauget, skulde han betale 8 Sk. lybsk til Vin og Vox til Hjælp til Sjælemessen ved St. Jacobs Alter, men for at opnaa denne Lykke, maatte han først godtgjøre, at han foruden sine Klæder ejede 15 Mk. og var uden Gjæld. Der var 3 Fæsteterminer for Svendene (Jul, Paaske og Mikkelsdag); ingen Svend turde fæstes for Dag- eller Ugeløn, men skulde have en beskeden Løn for det hele $^1/_2$ Aar og dermed lade sig nøje; dersom den akkorderede Løn ikke blev betalt i rette Tid, kunde Svenden klage over sin Mester hos Oldermændene; disse betalte ham da Lønnen, men tvang derefter Mesteren til at betale den dobbelte Sum til Lauget. Vovede en Svend at løbe bort fra sin Mester, skulde han aldrig mere kunne tjene i Flensborg og aldrig nogensinde kunne blive Mester i Byen; samme Straf ventede den Svend, der lod sig lokke fra sin Mester for at tjene en anden, ja om han end ikke kom saa vidt, at han forlod ham, men blot arbeidede med Uvillie, fordi han havde Lyst til at være hos den anden, skulde han lide den samme Straf; den Mester, som forsøgte at lokke ham til sig, maatte bøde 2 Tdr. Øl. Naar en Laugsmester forlod Byen med Hustru, Børn og Gods for at bosætte sig andetsteds og først efter Aar og Dag vendte tilbage igjen, skulde han betragtes som ny og være pligtig til atter at gjøre sit Indskud for at optages.

Det gjaldt om at haandhæve Laugets Anseelse, og derfor skulde Oldermændene vaage over, at der ikke blev forfærdiget eller solgt andet Skomagerarbeide, end hvad der var godt og forsvarligt; de havde derfor Ret til at konfiskere slet Arbeide og til at idømme Vedkommende en Mult af 1 Td. Øl; af samme Grund var det Laugsbrødrene forbudt ved Dørene eller paa Markedet at undersælge hinanden. Ingen maatte imellem Valborgdag og Jacobidag kjøbe Bark udenfor Byen, men skulde

smukt vente, indtil Barkvognene kom indenfor Byens Port; for at den Rige ikke skulde have noget Fortrin for den Fattige, maatte Ingen paa egen Haand kjøbe Smørelse eller Sværte, det blev i store Partier kjøbt af Oldermændene, som derpaa fordelte det imellem Laugsbrødrene, under Straf af Mult vare da disse pligtige til inden 14 Dage at betale, hvad de havde faaet; heller ikke maatte Nogen ved Forkjøb sikre sig Læder hos Garverne (knokenhöveren), for at ikke den Fattige skulde komme i Forlegenhed, naar hans Læder var sluppet op, thi Ingen maatte forsøge paa selv at garve sit Læder.

Sin Gildecharakter har Lauget, idet det paalagde sig Forpligtelsen med Hensyn til de Døde, bevarede et Slags Jurisdiction indenfor Laugets Grænser og paa bestemte Dage samledes for at holde Gilde. Dersom en Broder eller Søster døde, skulde alle uden Vægring følge Liget til Kirken og til Graven og i Sjælemessen ofre en lille lybsk Penning; døde en Broder og efterlod sig en Enke, var det hende tilladt i 3 fulde Aar at fortsætte Haandværket, dersom hun troede at have Fordel deraf. Alle Stridsspørgsmaal skulde forelægges Lauget, førend de forebragtes Øvrigheden; Anklageren skulde derfor indstævne den Anklagede for Patronen, Oldermændene og det samlede Laug, og disse skulde da dømme dem imellem efter Skjæl og Billighed og søge at faa Sagen bilagt med det Gode; var Klageren ikke tilfreds med Laugets Afgjørelse, kunde han føre Sagen videre til Øvrigheden, men dersom denne dømte i samme Retning, som Lauget havde dømt, maatte han til Laugskassen bøde 2 Tdr. flensborgsk Øl. Dersom en Broder eller Søster af Ondskab oprippede en gammel Strid, som i Fortiden var afgjort af Lauget efter Lov og Ret eller i Mindelighed, og atter bragte den for Lauget, skulde Patronen og Oldermændene have Ret til at bestemme, hvorledes han skulde straffes, uden at de vare bundne til nogensomhelst Bestemmelse i Laugsskraaen. Dersom en Broder blev en anden Broder Penge skyldig, uden at han vilde betale i det første Gildemøde, skulde han paa den nærmest paafølgende Mandag medbringe en Broder fra det Sogn, i hvilket han boede, og udbede sig en 2den, 3die eller 4de Termin, men var Gjælden ikke betalt inden det næste Gildemøde, havde han forbrudt 1 Td. Øl; nægtede den Anklagede, at han var ham Noget skyldig, skulde der udvælges 4 Brødre af Lauget, og i Forbindelse med dem skulde han — selv femte — frigjøre sig; — opgav en Broder sit Bo (also

dat he wert laghsocht), skulde han bøde 3 Tdr. Øl og udelukkes af Lauget, indtil han betalte, medmindre Oldermændene og Brødrene vilde lade Naade gaa for Ret. Alle Multer, Penge til Vox eller anden Gjæld enten til Lauget eller til Gudstjenesten ved St. Jacobs Alter kunde udpantes efter Brødrenes Bestemmelse. Ved Siden af dette Formaal at hjælpe hinanden og at holde Orden og Tugt i Lauget stod det andet, at forlyste sig med hinanden. 3 Gange om Aaret (Valborgdag, Jacobsdag og Mikkelsdag) samledes man til den saakaldte morgenspracke for, efterat have afgjort de alvorligere Laugssager, at drikke og forlyste sig med hinanden. Enhver skulde indfinde sig; hvo som ikke kom, inden 3 Klager vare afgjorte, maatte erlægge en Mult til Vin (rimel. til Alterbrug) og til Vox. Det er en Selvfølge, at der var fastsat Mult (i Reglen 1 Td. flsb. Øl) for ved disse Sammenkomster med Forsæt eller i Drukkenskab at sige noget Krænkende eller Usømmeligt om en Broder eller Søster, for at overspilde dem med Øl, for at nøde dem til at drikke for meget, for at beruse sig, for at kjøbslaa eller vædde med en anden eller gjøre sig skyldig i anden Uorden. Foruden disse bestemte Sammenkomster var det fastsat, at enhver Broder og Søster hvert Aar skulde holde sine Fastelavnsløjer sammen med de andre Medlemmer af Lauget, den eneste gyldige Undskyldning i denne Henseende var Sygdom, enhver anden Undskyldning skulde bedømmes af Laugsbrødrene, om den kunde gjælde eller ikke; dersom Nogen — uden gyldig Grund — vovede at holde Fastelavn i et andet Selskab, skulde han bøde 1 Td. Øl og desuden betale til Laugskassen ligesaameget som de Brødre og Søstre, der havde været «retskafne» nok til at holde Fastelavn i Lauget[157]). Foruden ved disse bestemte Leiligheder samledes man, saa ofte som Oldermændene eller Patronen ansaa det nødvendigt; maaske er det i Modsætning til disse mere tilfældige Sammenkomster, at hine fastsatte aarlige Samlinger kaldes de grote morgenspracke.

Laugets Indtægter bestode foruden i Multer, der deltes imellem St. Jacobs Alter og Laugskassen (til Øl), og de Indskud, som enhver nyoptagen Laugsbroder maatte betale, desuden i det Indtrædelsesgebyr, som Søstrene (vruwen edder juncfruwen) maatte erlægge til Vox (3 Sk. lybsk). Det er ovenfor omtalt, at Svende og Drenge i visse Tilfælde maatte betale et Gilde; man skjelnede imellem fuldt Gilde og halvt Gilde; det fulde Gilde (de vulle köste) bestod i 6 gode Retter foruden Ost og

Smør samt 6 Tdr. flensborgsk Øl, det halve Gilde (de halbe köste) bestod i 3 gode Retter, Ost, Smør og 3 Tdr. Øl; man nøjedes altsaa ikke just med lidt, thi halvt Gilde var den simpleste Maade, paa hvilken Brødrene lode sig affinde.

Oldermændene maatte, førend de tiltraadte deres Forretning, sværge ved St. Jacob, at de vilde dømme de Fattige og de Rige lige retfærdigt; en Gang aarlig skulde de aflægge Regnskab for det samlede Laug; naar de ansaa det gavnligt for Lauget, kunde de — endog med meget kort Frist — sammenkalde Brødrene, som da, under Straf af en Mult paa 1 Td. Øl, vare pligtige til at indfinde sig, med mindre de havde en Undskyldning, som Oldermændene vilde antage for gyldig. Saa ofte man samledes for at afgjøre Laugssager, bleve Brødrene mindede om, at man skulde tage ligesaameget Hensyn til de Fattiges som til de Riges Ve og Vel; derfor gjaldt i saadanne Forsamlinger de fleste Stemmer; hvo der hørte til Minoriteten og ikke vilde bøje sig for Majoriteten, skulde tvinges dertil og oven i Kjøbet bøde 2 Tdr. Øl.

Magistraten confirmerede disse Artikler og lovede paa alle Maader at hjælpe Lauget til deres Overholdelse, men til Gjengjæld ventede den, at Lauget vilde vise sig taknemlig ved altid at være lydig og underdanig og rede til at staa Øvrigheden bi i alle paakommende Tilfælde; som et Vidnesbyrd om sin særdeles Velvillie lod Magistraten disse Artikler indskrive i den flensborgske Stadbog og overgav Lauget en egen Bog, hvori de ordret vare afskrevne, for at det kunde bevare den som Laugets Ejendom, og for at saaledes Brødrene og Søstrene til enhver Tid kunde kjende deres Rettigheder og deres Laugsfriheder[154]).

Skomagerlauget sluttede sig til St. Jacobs Alter og Kapel i Mariekirken; dette Alter synes imidlertid at være ældre end denne Laugsskraa, thi i Jordbogen 1436 omtales det allerede som ejende et Hus; rimeligvis har der tidligere bestaaet et St. Jacobslaug, som har grundlagt dette Alter, og som senere har udviklet sig til at blive et afsluttet Skomagerlaug; foruden dette Hus ejede St. Jacobs Kapel en aarlig Rente af 29 Mk. 6 Sk. lybsk; Alteret med dets Ejendomme tilfaldt 1551 Mariekirken, men Lauget vedblev at bestaa med sine Rettigheder indtil vore Dage, — kun med Undtagelse af de Forandringer, som Tiden medførte. — Hvorledes Forholdet har været imellem St. Jacobsgilde og Skomagerlauget, er ikke muligt at afgjøre,

thi paa flere Steder i Skraaen skjælnes der bestemt imellem dem, imedens paa andre Steder disse Benævnelser ere sammenblandede.

Da Exemplet var givet af Skomagerne og Bundtmagerne, fulgte Bagerne snart efter. I Aaret 1452 confirmerede Magistraten deres Laugsskraa[155]), der vel i de fleste Punkter er omtrent af samme Indhold som Skomagerskraaen, men dog i enkelte Henseender afviger fra den. Det var en fra Fortiden nedarvet Anskuelse, at Bagerne vare halve Bedragere, og derfor var det rimeligt, at man, ved at give dem en Laugsskraa, søgte saa vidt muligt at tvinge dem til Ærlighed. Som det synes, havde Bagerne allerede tidligere bestræbt sig for at hævde deres Stilling ligeoverfor denne almindelige Mening ved at forene sig i et Laug med en særegen Lov; i Skraaens første Artikel hedder det saaledes: «Den, som vil være Medbroder, skal holde det, saaledes som vi have forefundet det», og i Indledningen siges der: «Kjære Venner, vi have forefundet en Lov (enen willekore) fra de Ældste og Viseste i vort Bagerlaug, den vi agte at holde, at forbedre og ikke at krænke»; men hvor naar et saadant gammelt Laug har dannet sig, er ubestemmeligt; Rivesell angiver Aar 1441, ved en senere Skraa er anført 1436, men begge Angivelser mangle enhver Hjemmel; vi maa altsaa lade os nøje med at ansætte Lauget til nogle faa Aar før Midten af det 15de Aarhundrede, thi efter den Protektionsmyndighed, som Magistraten tiltog sig i Laugssager, er det ikke rimeligt, at et Bagerlaug med en Skraa skulde have bestaaet ret længe, førend det blev confirmeret af Øvrigheden. Det er her det samme Formaal som i Skomagerlauget: gjensidig Hjælp, en Slags Jurisdiction, Forlystelse og visse Forpligtelser med Hensyn til de afdøde Brødre. Hvo, der vilde optages, maatte først tjene som Svend hos en Laugsbroder i 2 Aar; i det sidste af disse 2 Aar skulde han 3 Gange forlange Optagelse og fremlægge Bevis for at være ægte født; som Mesterstykke skulde han bage 3 Slags Brød og fremlægge dem for Oldermanden til Prøve; den næstpaafølgende Søndag skulde han tage et Lys i Haanden og ved St. Anna, Laugets Helgen, sværge, at ville være Broderskabet tro ved Møllen, paa Markedet og ved Stranden, og ved den Leilighed skulde han beværte med Vin, stille 2 Ikkelaugsbrødre som Borgen for, at

han inden 6 Uger vilde holde Gilde i Lauget, og betale 11 Sk. til Brødhuset. Bagerne turde nemlig ikke sælge Brød fra deres egne Huse, men kun fra en Bygning, som Magistraten havde ladet opføre til fælles Brug for alle Byens Bagere, og for hvilken Lauget aarlig maatte betale Magistraten 24 Sk. engelsk; fra denne Bygning blev Brødet solgt alle Hverdage; vovede Nogen at sælge Brød paa Aposteldage, Mariedag, Helgendage, Mortensdag, Nyaarsdag, Helligtrekongersdag eller almindelige Søndage, maatte han til Lauget bøde 1 Td. Øl, som skulde udpantes inden 8 Dages Forløb.

Ligesom i Skomagerlauget skulde man ogsaa her iagttage visse Regler med Hensyn til Kjøb og Salg, for at Lauget kunde sikre baade Fattige og Rige; Korn maatte kun kjøbes paa Byens Grund; var der kun tilført et mindre Kvantum Korn til Torvs, kunde 3—4 Bagere forene sig om at kjøbe det, men kom der større Partier, skulde Oldermændene kjøbe det og fordele det imellem Laugsbrødrene. I Brødhuset maatte den Ene ikke give mere Brød for 1 Sk. end den Anden, Ingen maatte lokke Kjøbere til sig fra den Anden; dersom Nogen vovede at bage Brød til Salgs, uden at han var Laugsbroder, og uden at han havde faaet Tilladelse dertil af Lauget, skulde Oldermændene med Magistratens og Kæmnerens Tilladelse og Hjælp konfiskere Brødet; paa samme Maade skulde den behandles, som andetstedsfra bragte Brød ind til Byen for at sælge det.

Naar en Mester vilde antage en Læredreng, skulde han raadføre sig med 2 Laugsbrødre om ham; dersom han blev antaget, skulde han inden 6 Uger betale 24 Sk., som tilfaldt Alteret; vilde en Svend være Laugsbroder, maatte han til Alteret give 3 Mk.; med Hensyn til Udgiften for at optages i Lauget skulde en Bagers Barn ikke have noget Fortrin for en Fremmed. Al indbyrdes Uenighed og alle Laugssager skulde forelægges Oldermændene, førend de bleve bragte frem for Byens Øvrighed; tillod Nogen sig at skade paa en eller anden Maade sin Laugsbroders eller Søsters gode Navn og Rygte, maatte han uden Naade bøde 1 Td. Øl og 3 Markspund Vox; en lignende Straf var fastsat for den, der fæstede sin Medbroders Svend 4 Uger før Tiden.

Lauget havde 2 bestemte aarlige Sammenkomster, nemlig Søndag efter Valborgdag og Søndag efter Mikkelsdag; paa disse Dage bleve Laugets Anliggender afgjorte, og efter endt Arbeide

holdt man Gilde; Dagen efter samledes alle Brødre og Søstre til Vigilie og Sjælemesse; hvo som udeblev, straffedes med ½ Pd. Vox; iøvrigt samledes man, saa ofte som Oldermændene ansaa det for ønskeligt, ogsaa ved saadanne Samlinger spiste og drak man, og hvo som ikke indfandt sig, maatte foruden 1 Markspund Vox betale for Øl og Spise ligesom de Tilstedeværende. Ved alle saadanne Sammenkomster var alt Væddemaal og Spil strængt forbudt, ligeledes Drukkenskab, Uorden, Kiv og Uenighed under Straf af de almindelige Gildemulter. Foruden disse egentlige Laugsforsamlinger var det en Pligt for enhver Laugsbroder at holde Pintse og Fastelavn i Lauget og ikke andetsteds. Dermed var den Skik ophævet, som man tidligere havde havt, at Byens Bagere visse Gange om Aaret samledes til Gilde hos hinanden paa Omgang; istedet herfor blev man enig om, at enhver aarlig skulde give 24 Sk. lybsk til St. Anna Alter.

Naar en Laugsbroder døde, havde Enken Lov til i et Aar at fortsætte Bageriet, men ønskede hun at vedblive længere, maatte hun forskaffe sig Laugets Tilladelse; til Begravelsen bleve alle Laugsbrødrene tilsagte, det var en Pligt for dem alle at indfinde sig, og skulde da ved denne Leilighed hvert Par Broder og Søster give 3 Penninge, hver Svend 3 Skjærv; denne Afgift skulde den yngste Laugsbroder indsamle.

Bagerlauget sluttede sig til St. Anna Alter i St. Nicolai Kirke[156]), som angives at være grundlagt af Byens Bagere, og ved hvilket Lauget underholdt en Vicar. Foruden de nævnte Indtægter havde det sin Hovedindtægt fra den Afgift, som ifølge Skraaen paahvilede alle Laugsbrødrene, nemlig 1 Penning af hvert Maal Hvede, som blev forbagt; denne Afgift skulde betales hver Lørdag, og det var en Forpligtelse, som paahvilede alle, at 2 Bagermestre hver Ugedag — et halvt Aar ad Gangen — skulde gaa fra Hus til Hus og indsamle Pengene. Alteret samlede paa denne Maade en ikke ubetydelig Formue, der tildels blev anbragt i Huse i Byen, og hvoraf det i Aaret 1551 havde en aarlig Rente af 25 Mk. 12 Sk., der tilfaldt Nicolai Kirke.

Saaledes havde man vel søgt at sikre Laugets Rettigheder, men Bagerne havde ikke været saa forsigtige som Skomagerne, at optage et Medlem af Magistraten som et Slags Patron for Lauget; Følgen heraf blev, at de i Magistraten fandt en Dommer istedetfor en Beskytter, og saaledes vare de prisgivne

Øvrighedens Godtbefindende, da de gamle Klager over Brødet atter vaagnede op. Næppe halvandet Aarhundrede stod Lauget i denne Skikkelse ved Magt; d. 13. Juli 1595 udstedte Magistraten sin Befaling, at for Fremtiden skulde Bageriet i Byen være frit; der havde, hedder det i denne Befaling, allerede længe været ført Klage over Bagerne, baade af høje Standspersoner, af gjennemreisende ærlige Folk og af Byens egne Borgere, navnlig af de Fattige; da alle Advarsler ikke havde frugtet, og det havde vist sig umuligt med det Gode at bringe Bagerne til at bage ligesaa stort og godt Brød her som i Nabostæderne, men det tvertimod var blevet jo længer jo værre, havde Magistraten besluttet at give alle og enhver Lov til at bage, naar Vedkommende meldte sig hos Øvrigheden om Tilladelse og godtgjorde at han tilbørligt havde lært Bageriet; samtidigt dermed gav Magistraten en bestemt Taxt for Brødet, i hvilken Brødets Vægt og Pris blev fastsat efter Forholdet til Kornpriserne; dersom Nogen vovede at forsømme denne Taxt, skulde den Borger, som Magistraten havde udvalgt til at føre Tilsynet med Bagerne, konfiskere Vedkommendes Brød og give det til de Fattige i Hospitalet.

Saaledes vare Bagerne prisgivne; det gjaldt nu om at vinde det Tabte tilbage. Efter flere forgjæves Anstrængelser i denne Retning lykkedes det dem omsider 1605 atter at faa Lauget sluttet og at erholde en ny Skraa[157]). Denne bestod af 29 Artikler og viser tydeligt, at man var bleven klog af Skade. Der hentydes først til en gammel Skraa, som man i længst forsvundne Dage havde havt[158]), samt til det gamle Laug, der var gaaet istaa[159]). En af Raadsherrerne skulde være Bisidder i Lauget; efter Indbydelse skulde han være tilstede ved alle Laugets Forsamlinger (Ambtskosten, Morgenspracke u. andern Versamml.); tilligemed Oldermændene og Mestrene skulde han vogte over Laugets Rettigheder, paase, at der holdtes Orden etc. Der valgtes 2 Oldermænd, som skulde fungere for Livstid. I Byen skulde der være 8 Hvedebrøds- eller faste Bagere og desuden 1 Frimester, som Magistraten havde Ret til at ansætte; den yngste Laugsbroder maatte være Laugets Tjener, besørge Tilsigelser etc. En Gang aarlig (14 Dage efter Mikkelsdag) skulde Laugsbrødrene samles og medtage deres Koner og Enker til Gilde; der maatte kun bydes 4 Retter (2 Skinker, en Ret færsk Kjød, 2 Stege, Smør og Ost), blev der budet flere Retter, maatte Vedkom-

mende betale en Mult, der tilfaldt Fogden og Kæmneren; til Gildet turde man kun indbyde Bisidderen og den kongelige Foged; Spil, Væddemaal, Skjældsord etc. vare ved disse Sammenkomster forbudte under Straf af en Td. Øl til Lauget. Dagen efter Gildet samledes man om Morgenen Kl. 8—9 til den saakaldte Morgenspracke, til hvilken ligeledes Bisidderen blev indbudt; Skraaen blev da forelæst, Laugssager etc. bleve paadømte og afgjorte, og hele Laugets Indretning blev ordnet. Al Tvedragt imellem Laugsbrødrene skulde forelægges Oldermændene og Lauget, der — som en Slags Forligsmægler skulde søge med det Gode at stifte Fred og Enighed; lykkedes det ikke, eller var der Tale om Blodsaar eller Æressager, overlodes Afgjørelsen til Fogden og Kæmneren.

Enhver der vilde være Laugsbroder, maatte gjøre et Mesterstykke, der blev bedømt af Oldermændene og Magistraten. Ingen, der var uægte født, turde antages som Læredreng af nogen Mester. Amtet kunde arves fra Fader til Søn, men ved enhver Forandring forlangtes et Gilde (Amtskost) og en Afgift til Laugskassen; den billigste Maade, paa hvilken man kunde blive Laugsbroder, var, at en Bagers Søn giftede sig med en Bagers Datter. Naar en Broder eller Søster døde, skulde alle Laugsbrødrene følge til Graven. Laugets Indtægter bleve brugte dels til at hjælpe forarmede Laugsbrødre; dels kjøbte Bisidderen og Oldermændene Korn for dem, som da blev solgt til Bagerne. Endelig indførte man et almindeligt Tilsyn for at fjerne alle berettigede Klager; hver fjortende Dag skulde Oldermændene efterse Bagernes Maal, Brød etc., om alt var godt og havde den i Taxten fastsatte Vægt. Amtskassen (Laden) blev opbevaret i Bisidderens Hus, men Oldermændene havde Nøglerne.

Straffen havde hjulpet, Bagerne vare blevne lydige og hørige, de havde givet Magistraten fuldstændig Indflydelse paa Alt, om det saa var Laugskassen, var den i Øvrighedens Værge; man søgte vel at bevare Skinnet ved at indbyde Bisidderen til Laugsforsamlingerne, men en Indbydelse, der var en foreskreven Pligt, havde ikke meget at sige; Lauget var og blev en ydmyg Slave ligeoverfor Magistraten, hvis Befaling og Villie det maatte følge, dersom det ikke paany vilde bringe Elendighed over sig selv.

De 4 forenede Laug.

I Løbet af det 15de Aarhundrede dannede sig endnu et meget betydeligt Laug, som omfattede Malerne, Guldsmedene, Snedkerne og Glarmestrene. Vel antydes der i dets Skraa, at der før dette havde dannet sig flere forskjellige Laug i Byen, men da der i de Skraaer, som i det 17de Aarh. bleve affattede for de forskjellige Laug, ikke hentydes til andre gamle Skraaer end til Skomagernes, Bundtmagernes, Bagernes og disse fire forenede Laug, maa det antages, at hvad der i denne Skraa siges om andre bestaaende Laug, maa henføres til de 3 ovenfor omtalte. Hvornaar disse fire Laug have forenet sig, kan ikke med Bestemthed angives; deres Skraa er fra Aar 1497, men allerede nogle Aar tidligere nævnes de som bestaaende, og vi maa derfor indskrænke os til at hensætte deres Forening til Slutningen af det 15de Aarhundrede. Ifølge en Skrivelse af 1490 [160]) erklærede nemlig Claus Smyter, der var Guardian i Klosteret i Flensborg, i sit eget og i sine Klosterbrødres Navn, at de to Gange om Aaret vilde i Klosteret holde Vigilier og Messer for de afdøde Brødre og Søstre af det Laug, som de 4 nævnte Haandværkere havde dannet; det skulde være til Tak for et smukt Maleri, som dette Broderskab havde ladet ophænge i Klosteret; man valgte dertil den anden Dag efter St. Lucædag og St. Loyensdag ved Midsommerstid, og bestemte, at Laugsbrødrene intet andet Vederlag skulde give for disse Vigilier end blot bringe et Offer; — dersom det nogensinde skulde ske, at en Guardian eller Klosterbroder ikke vilde holde saadanne Vigilier og Messer, skulde Broderskabet have Ret til at tage Billedet tilbage og ophænge det, hvor det fandt for godt. Heraf synes det at fremgaa, at dette Broderskab allerede i nogen Tid havde bestaaet, ligesom ogsaa at man har henvendt Tanken paa Klostret, fordi man ikke endnu havde et særegent Alter at holde sig til. Da Lauget her kun nævnes som de fire Haandværkeres Broderskab, men i en Skriv. af 1495 fra General-Vicarens Kommissarius Anthonius Raeffelt (dateret: in conventu nostro Flensburgensi 1495 in octava sct Laurencii) nævnes som St. Lucæ og St. Loyens Broderskab, har det rimeligvis i de mellemliggende Aar valgt disse til sine Helgener. I denne Skrivelse tilstaaes der Broderskabet Delagtighed i alle Minoriternes aandelige Goder, i Messerne, Bønnerne, Fasten, gode Gjerninger etc. paa Grund af den over-

ordentlige Kjærlighed og de mange rige Gaver, som Broderskabet havde skjænket Munkene. Broderskabet havde altsaa givet nye Beviser paa sin Velvillie imod Klostret, thi for det nævnte Billede havde det allerede faaet Godtgjørelse af Klostrets Guardian; det maa da være vedbleven at skjænke det ikke ubetydelige Gaver for at kunne opnaa et saa stort Gode som det, at Kommissarius i Klostrets Navn endog optog Broderskabet i Klosterbroderskabet.

Først i Aaret 1497 fik Broderskabet sin Skraa. Den begyndte med at indvie Lauget til ikke mindre end den hellige Treenighed, Jesu korsfæstede Menneskehed, Jomfru Maria, deres hellige Kapellan og Evangelist St. Lucas, deres hellige Biskop St. Loyen og alle Helgener. Med Samtykke af Byens Borgermester og 10 Raadmænd havde Malerne, Guldsmedene, Snedkerne og Glarmesterne i Byen Flensborg dannet et Broderskab og Laug med følgende Bestemmelser. Til Gjengjæld for at Magistraten tog Lauget i sin høje Beskyttelse og lovede at hjælpe det, saa ofte det var nødvendigt, samt udnævnte en af Raadsherrerne til at være Bisidder i Lauget, ligesom i de andre Laug[161]), skulde Lauget aarlig betale Magistraten en rhinsk Gylden. Foruden af denne Bisidder blev Lauget bestyret af to Oldermænd, der valgtes af alle fire Laug, og som skulde fungere, saalænge som Laugsbrødrene ansaa det for gavnligt. Ved Siden af dem stode 2 Skaffere, der i Forbindelse med en af Svendene skulde forvare Bøsserne, i hvilke man nedlagde Multer etc., og til hvilke hver af disse tre havde en særegen Nøgle; desuden skulde Skafferne forestaa Gildet (de koste) og indsamle Tidspengene o: en aarlig Afgift, som blev indsamlet to Gange aarlig (ved Paaske og ved Mikkelsdag), og som for Mesteren udgjorde 6 Penninge, for Svenden 2 Penninge; ligeledss skulde de i Forbindelse med Oldermændene paase, at Bøderne — det være sig i Vox, Penge eller Rentepenge, Vinduespenge eller anden Afgift — bleve ordentlig betalte (Vinduespenge var en Afgift, som aarlig blev erlagt paa Valborgdag og paa St. Lucæ Dag, hver Gang med 12 Sk.); dersom Nogen vægrede sig med Uvillie ved at betale, hvad han var Lauget skyldig, skulde de tilkalde de to yngste Laugsbrødre og foretage en Udpantning hos ham; skulde det ske, at han modsatte sig en saadan Udpantning, skulde han til Lauget betale en Tønde Øl og til St. Lucas to Pd. Vox og indstævnes hos Magistraten. Den anden Hovedforpligtelse, som

Skafferne havde, var at besørge de to aarlige Gilder med Alt, hvad dertil hørte af Øl etc.; den ene Skaffer skulde besørge Midsommergildet Søndag efter St. Hansdag, den anden Gildet Søndag efter St. Lucæ Dag; Dagen efter dette skulde alle Brødrene og Søstrene begive sig til Klosteret for der at overvære Vigilierne og Messerne og derefter ofre; kun de, der vare bortreiste, vare undskyldte; alle andre, der udebleve, skulde bøde 1 Pd. Vox. Gildet blev holdt paa Omgang mellem Brødrene; den der skulde holde det, blev 8 Dage forud tilsagt af Skafferne. Skafferne skulde fungere i 2 Aar, hvert Aar afgik den ene, og der blev da i hans Sted valgt en anden; den Valgte var pligtig at modtage Valget, med mindre han vilde betale den betydelige Mulkt af 2 Tdr. Øl og 4 Pd. Vox. Den Yngste i Lauget var pligtig at besørge Tilsigelser, at skjænke ved Gilderne og at forrette, hvad der ellers var at gjøre. Optagelse i Lauget var forbundet med en Del Udgifter; i Reglen maatte Vedkommende betale til Magistraten 1 rhinsk Gylden, til Lauget 2 Gylden, som tilfaldt Altret (gades denste mede to sterkende) og desuden et Gilde for alle Brødre og Søstre i Lauget; den billigste Maade var, naar en Laugsmesters Søn giftede sig med en Laugsmesters Datter, thi da bortfaldt alle Afgifter med Undtagelse af den ene Gylden til Magistraten; ja endog Læredrengene maatte betale, naar de traadte i Lære hos en Laugsmester, 1 Td. Øl og 1 Pd. Vox til St. Lucæ og St. Loyen, medmindre det var en Laugsmesters Søn, thi da forlangtes der kun et Pd. Vox; det er en Selvfølge, at enhver, der ønskede at optages, maatte fremlægge Beviser paa at være ægte født og Lauget værdig.

Ingen kunde blive Mester i Lauget uden at gjøre Mesterstykke; Guldsmeden skulde forfærdige en Ring af Guld med en Kapsel, to emaillerede Smykker (byworpe) og en emailleret eller sortmalet Hægte (breszen); Snedkeren skulde levere en Plade til en Skjænk, sammensat af 5 Stykker, samt et Panel; Malerne og Glarmestrene skulde udføre det Arbeide, som Oldermændene bestemte for dem, efter hvad der var Skik i andre Byer. Mesterstykket turde ikke forarbeides i Vedkommendes Hjem, men udelukkende i Oldermandens Hus; naar Arbeidet var færdigt, skulde Oldermanden bedømme det; dersom han erklærede det for godt, skulde den nye Mester beværte Dommerne med 1 Tønde Øl, en Skinke, en Steg samt Smør og Ost.

Det gjaldt om at holde Orden i Lauget; derfor var der

fastsat en Mængde forskjellige Multer til Magistraten, Lauget og Altret for mindre Uorden, ja i visse Tilfælde kunde Straffen endog voxe til Udelukkelse af Lauget for et Aar eller for længere Tid; grovere Forbrydelser, som ikke laa indenfor Laugets Omraade, bleve henviste til Magistratens Afgjørelse. Ingen Læredreng turde løbe bort fra sin Mester, og ingen Mester maatte tage ham i Lære uden hans første Mesters Tilladelse. Den ene Mester maatte ikke fravende den anden sin Svend; Mesteren blev straffet, og Svenden, som lod sig forlokke, skulde vende tilbage til sin forrige Mester og bede ham om Tilgivelse eller miste sin Laugsret; ligesaalidt turde nogen tilliste sig det Arbeide, der var lovet en anden; denne Forseelse var saa stor, eller Fristelsen dertil var saa stor, at Straffen ikke kunde være mindre end 1 Gylden til Magistraten, 2 Tdr. Øl til Lauget og 4 Pd. Vox til St. Lucas og desuden Udelukkelse af Lauget paa et Aar. Som det synes, havde det ene Laug Tilbøjelighed til at gribe ind i det andet; navnlig gjaldt dette om Malerne og Snedkerne; det var derhos bestemt, at den Snedkersvend, der gik i Tjeneste hos en Maler for hos ham at arbeide i Træ, skulde udslettes af Snedkerlauget og ikke have Tilladelse til at bosætte sig i Flensborg. Alle Laugsstridighederne skulle først forelægges Oldermanden, for at Sagen, om mulig, kunde bilægges i Mindelighed; dersom nogen undlod det og strax indstævnede Sagen for Magistraten, skulde han, naar han her tabte Sagen, betale 2 Gylden til Magistraten og 2 Gylden til Lauget. Naar nogen af Lauget døde, det være ung eller gammel, Mand eller Kvinde, Svend eller Pige, skulde alle Brødre og Søstre, Mestre og Svende følge ham til Graven.

Det er ikke uden Interesse at bemærke, hvilken forøget Indflydelse Magistraten her har faaet paa Laugene; det var ikke nok, at en Raadmand var Bisidder, ogsaa af Multerne fik Magistraten Broderparten, og hvert Øieblik møde vi Bestemmelsen om, at en Sag, der angik Lauget, blev henvist til Magistratens Afgjørelse.

Endnu en Tidlang bevaredes det gode Forhold mellem Lauget og Klosteret, men det var dog ikke istand til at modstaa Tidens Indvirkning; Grunden er os ubekjendt, hvorfor de fjernede sig fra hinanden — maaske var det Klosterherrerne, der bleve kjede af Tjenesten, saa at Broderskabet igjen har kunnet bortlage det smukke Billede, eller maaske har Broderskabet ønsket at faa frie Hænder, da det begyndte at indse,

at det paa anden Maade kunde anvende de rige Gaver, som det tidligere havde skjænket Klosteret; eller maaske har det stolet paa det Løfte, som de havde faaet om Delagtighed i Minoriternes aandelige Velsignelse og gode Gaver — Grunden maa vi lade ubestemt, men hvilken den end har været — det varede ikke fuldt 2 Aar, førend Broderskabet udsondrede sig sig fra Klosteret og oprettede sin egen Vicarie i Mariekirken. I Aaret 1498 den 12te Decbr. stadfæstede Henrik Mynden, Domherre i Slesvig, Oprettelsen af et nyt Alter med tilhørende Vicarie i Mariekirken; Broderskabets 2 Oldermænd i Forbindelse med de 4 Ældste af de 4 Laug havde indfundet sig hos ham med Bøn om, at det nye Alter, som de havde oprettet til Moder Mariæ Ære, maatte blive forenet med en Vicarie, til hvilken Jacob Taem havde givet 100 Mk., Haye Gutsson 100 Mk. og de 4 Laug 100 Mk., samt at det maatte blive det nævnte Broderskab forundt at besætte Vicariepladsen. Deres Bøn blev bevilget, saaledes at Vicaren hver Tirsdag og Torsdag skulde holde en Messe for Stifterne; Altret og Vicaren blev taget under Biskoppens særlige Beskyttelse, og Ban blev lyst over den, der i Fremtiden maatte forsøge paa at unddrage det den Rente og Indtægt, som tilkom det; Presentationsretten blev indrømmet Laugene; dersom Vicaren ikke gjorde sin Pligt, kunde Oldermændene først klage til ham selv — nyttede det ikke, kunde de vende sig til Biskoppen med deres Klage, men dersom heller ikke det nyttede, kunde de afsætte ham og under Forbehold af Biskoppens Sanction indsætte en anden. Hvilket Navn dette Alter har havt, er ikke ganske klart. I Fortegnelsen over Altrene i Mariekirken 1551 findes oftere Mariealtre nævnte; efter ovennævnte Stadfæstelsesbrev af 1498 ligger det nærmest at antage, at det blev kaldet Marie Alter, men da der tillige i Fortegnelsen findes opført, at St, Lucæ og Loyen Alter, der i Jordebøgerne ogsaa kaldes Guldsmedenes Alter, ja endog paa enkelte Steder benævnes St. Lucæ Alter i Unser lieben Frauen Alter, og baade St. Lucæ & Loyens Alter og det 1498 nyoprettede Alter angives at have ligget paa den nordre Side i Mariekirken, tør det vel antages, at man paa det oprindelige Mariealter har overført de Helgeners Navne, til hvis Ære Lauget var stiftet, hvortil muligvis Forflyttelsen af det nævnte Maleri fra Klosteret til Alteret, som maaske har havt Hentydning til de to Helgener, kan have bidraget. Altret blev først nogle Aar senere indviet, rimeligvis

i Aaret 1505, fra dette Aar findes nemlig et Indulgentsbrev[163]) fra den slesvigske Biskop Pogebusch, som blev givet i Anledning af dets Indvielse, og hvorved det — foruden de mange i Skraaen fastsatte Multer og den ovennævnte Kapital af 300 Mk. — fik en ny og vigtig Indtægtskilde, idet der tilstodes 40 Dages Indulgents til dem, der gave noget til Altret og bade 5 Fader Vor; — men om denne Kilde ikke har flydt saa rigeligt, som man havde ventet, eller om Laugsbrødrene have været saa omhyggelige i at overholde deres Skraa, at der ikke var Anledning til at idømme Multer, eller hvilken Grunden har været, Altret synes ikke at have hørt til de meget velstaaende; ved Altrets Kapitalopgjørelse 1551 befandtes det kun at have en aarlig Rente af 13 Mk., en Indtægt, der var saa ringe, at man fristes til at tro, hvad der berettes ved Opgjørelsen, at Guldsmedene havde forholdt Altret en Del af dets Indtægter, en Skik, som ikke synes at have været saa ganske sjelden, at man med al sin tilsyneladende Hellighed dog ikke har kunnet modstaa Fristelsen til at knibe, hvad man kunde, fra Gudstjenesten og anvende det til Øl eller andre Laugsudgifter.

Som ovenfor er sagt, var Patronatsretten over Vicarien ved Altret indrømmet Lauget; denne Indrømmelse gav Anledning til en Strid, der viser, hvor stor Geistlighedens Indflydelse var endnu i Begyndelsen af det 16de Aarhundrede. I Anledning af den Sum (300 Mk.), som var skjænket til Altret, paastod Vicaren Jacob Taem, at den ene af Giverne, Haye Gutsson, havde givet sine 100 Mk. paa den Betingelse, at Jacob Taem skulde kunne vælge sin Søstersøn eller anden Slægtning til sin Efterfølger. Gildet vilde ikke lade sig sin Ret berøve og indstævnede derfor, den 3die Februar 1518, Haye Gutsson for Byens Notarius, hvor denne erklærede, at der ikke var knyttet nogen saadan Betingelse til Gaven, og at han kun havde forlangt, at Vicaren hver Uge skulde holde en Messe for hans og hans Hustrues Sjæle, for hvilket Arbeide denne skulde oppebære Renten. Da Jacob Taem altsaa ikke paa den Maade kunde naa sit Maal, fremlagde han en Skrivelse, skrevet og forseglet af Laugsbrødrene, som tilstod ham denne Ret. Da man havde en Mistanke om, at det var et falskt Brev, samlede Oldermanden, d. 15 Marts 1518, i sit Hus alle Laugsbrødrene og opfordrede dem til paa Ære og Samvittighed at erklære, om de enten samlede eller enkeltvis havde

udstedt et saadant Brev; da de alle benægtede det, besluttede man at føre Sagen videre[164]). Man henvendte sig altsaa til Biskoppen med Anmodning om at undersøge Sagen; denne stævnede Vicaren og Lauget for sig i Flensborg, og uagtet Lauget med sin Ed godtgjorde, at ingen af Laugsbrødrene havde underskrevet Brevet, og at Seglet ikke var Laugets, da det intet Segl havde, blev Vicaren dog ikke draget til Ansvar for sit Bedrageri; Brevet blev kasseret, men han blev i sin Tjeneste indtil sin Død; efter hans Død gav Lauget Vicariet til en anden, men fandt sig dog foranlediget til at affinde sig med Søstersønnen, idet man betalte ham 40 Mk., der toges af Altrets Indtægter, imod at han for denne Erstatning frafaldt alle Fordringer paa Vicariet[165]).

Uagtet der oftere opstod Uenighed mellem de 4 Laug, idet det ene ansaa sig forurettet af det andet, vedligeholdt Forbindelsen imellem dem sig dog omtrent et Aarhundrede. Uenigheden tiltog imidlertid saa meget, at omsider Guldsmedene og Malerne udsondrede sig fra de andre, og at Glarmestrene og Snedkerne forenede sig til fælles Bedste, men dog saaledes, at de hver for sig dannede et eget Laug med sin særegne Skraa.

I Aaret 1594 finde vi, at de med Magistratens Samtykke og under dens Beskyttelse erholdt Confirmation paa deres Laugsartikler[166]). Ifølge disse skulde Glarmestrene aarlig give 1 Gylden til Magistraten for at sikre sig dens Hjælp og Beskyttelse. I Spidsen for Lauget stode 2 Oldermænd og 2 Skaffere; Skafferne bleve valgte for 2 Aar, men den Valgte kunde frikjøbe sig for de dermed forbundne Forretninger, der foruden at besørge Laugsgildet med Alt, hvad dertil hørte, bestode i 2 Gange om Aaret at indkassere det saakaldte Eidegeld — 1 Sk. af hver Laugsbroder — samt i Forbindelse med Oldermændene at paadømme alle indbyrdes mindre Stridigheder, samt paase, at Multer for Uorden ved Gildet bleve dicterede og indkrævede; alle vigtigere Sager derimod, saasom Blodsaar etc., henvistes til at paadømmes af Byfogden og Kæmneren. Naar nogen døde, som paa en eller anden Maade stod i Forbindelse med Lauget, skulde han følges til Graven af alle, der stode i Forhold til Laugsbrødrene, ikke alene af Mestrene og Svendene, men ogsaa af deres Koner, Børn, Karle, Piger og Drenge, som dertil bleve tilsagte af den yngste Mester. Foruden de 4 Glarmestre, som turde være i Byen, an-

tog man tillige 2 Altflikkere til at udbedre gammel Blyindfatning, og desuden havde Magistraten Ret til at indsætte en 5te Glarmester, der som Raadsmester stilledes lige med de andre; denne Rettighed blev senere ved »kgl. Resol. af 4de Septbr. 1708 nærmere bestemt saaledes, at Magistraten kun turde gjøre Brug af den efter Indstilling til Kongen og med dennes Tilladelse. Iøvrigt henvises til den ældre Skraa, der i disse Artikler var tillempet efter Datidens Fordringer [167]).

Ligesom Glarmestrene maatte ogsaa Snedkerne betale en aarlig Afgift (1 Gylden) til Magistraten for at blive beskyttede af den — de saakaldte Tidspenge — samt optage et Medlem af Byraadet som Bisidder i Lauget [168]). Naar en Svend vilde optages, maatte han, efterat have fremlagt sin Daabsattest, i en Forsamling af Laugsbrødre begjære Optagelse og beværte dem med en Tønde godt Øl; dersom Alt befandtes i Orden, begyndte, naar Øllet var uddrukket, hans »Tjenesteaar« o: et Prøveaar, i hvilket han skulde bevise sin Dygtighed og sin Værdighed til at betragtes som Broder. Lauget blev bestyret, foruden af den nævnte Raadsherre, af 2 Oldermænd, der fungerede, saalænge som Laugsbrødrene ansaa dem for skikkede dertil, samt af 2 Skaffere, der valgtes for 2 Aar, men som dog havde Ret til at frikjøbe sig med 1 Rdlr. til Laugskassen. Den samme Forpligtelse med Hensyn til de Døde, som gjaldt i Glarmesterlauget, gjaldt ogsaa her, dog med den Tilsætning, at det var Brødrenes Pligt at bære den Afdøde til Graven — en Pligt, som Vedkommende oftere synes at have søgt at unddrage sig, thi Straffen for at vægre sig derved var intet ringere end Tabet af Laugsretten; Besværet har maaske heller ikke været ganske ubetydeligt, idetmindste ansaa man det passende ved enhver Begravelse at uddele Citroner til dem, der skulde bære Liget, for at de ved Hjælp af dem kunde dæmpe Liglugten; — herfra hidrører vistnok den Skik, som findes i ikke faa Haandværkslaug, ved Processioner eller lignende Leiligheder at pryde deres Værktøi med Citroner.

Laugskassen havde sine Indtægter dels igjennem den Afgift, som Brødrene hvert $^1/_4$ Aar maatte betale, og som Skafferne skulde indkræve, dels gjennem de Multer, der vare fastsatte for Uorden ved Gildet og for andre Overtrædelser af Laugsartiklerne, dels gjennem den Afgift (15 Rdl.), som enhver Svend maatte betale, naar han gjorde Mesterstykke, og den Betaling (3 Rdl.), som en Læredreng maatte erlægge for at

blive Svend; det var Skaffernes Sag at inddrive disse Afgifter; den, som ikke kunde eller vilde betale, blev pantet, og dersom Vedkommende vægrede sig ved at give Pant, maatte han bøde en yderligere Mult af 1 Rdlr. til Magistraten og 1 Rdlr. til Lauget og blev endda straffet med, at hans Svende og Drenge bleve tagne fra ham Alle Laugssager bleve forelagte Lauget, men derfra stod Appel til Magistraten aaben; for dog saavidt mulig at indskrænke saadanne Appellationer og hævde Laugets Betydning, var det vedtaget, at den, der indankede en af Lauget paadømt Sag for Magistraten og tabte den her, skulde betale 2 Gylden til Deling mellem Lauget og Magistraten. I Byen skulde der kun taales 8 Snedkermestre; alle Bønhaser og Laugsforstyrrere skulde afskaffes.

Saaledes var det oprindelige Forbund opløst; kun Guldsmedene og Malerne synes at have holdt sammen, men om denne Forbindelse har vedvaret lige indtil 1615, da Kong Christian d. 4de kasserede alle Laugs- og Gildeskraaer[169]), derom vides Intet.

Endnu 2 Laug omtales fra Begyndelsen af det 16de Aarhundrede, nemlig Smedelauget og Barberlauget. 1514 fik Smedelauget sin Skraa[170]); den skulde gjælde for alle dem, der arbeidede i Jern og Staal, og skulde bidrage til det almindelige Bedste og til at afværge al Tvedragt. Som det synes, var det en videre Udvikling af en ældre Skraa, men en saadan er os aldeles ubekjendt. Optagelse i Lauget var forbundet med ikke ubetydelige Udgifter og Vanskeligheder; naar saaledes en Smed, der fra Landet eller fra en anden By bosatte sig i Flensborg, vilde være Laugsbroder, maatte han betale 4 Gylden til Marie Magdalene Bøsse; vilde en Mestersvend optages, maatte han først i et Aar have arbeidet hos en Laugsmester, og skulde derefter 3 Gange med ¼ Aars Mellemrum begjære Optagelse, og hver Gang betale 15 Sk. til Marie Magdalene Bøsse; dersom Alt blev befundet at være i Orden, skulde han gjøre sit Mesterstykke hos den Mester, til hvilken Oldermanden henviste ham, og derefter med Ed bekræfte, at han ejede 15 Mk. lybsk uden Gjæld, samt sværge, at han vilde adlyde alle Laugsbestemmelser; derefter anmodedes Magistraten om at give sit Samtykke, og dermed var han optaget; ved Optagelsen maatte han stille to bosiddende Borgere udenfor Lauget som Borgen for, at han vilde betale, hvad der tilkom Lauget, og give et Aftengilde med 1 Td. Øl, en Skinke,

en fersk Ret, Smør og Ost. Oldermændene skulde paase, at Mestrene leverede ordentligt Arbeide; i den Anledning skulde de hvert 1/4 Aar besøge Værkstederne; forefandt de slet Arbeide, skulde de første Gang advare Vedkommende, men hjalp det ikke, blev Arbeidet konfiskeret og indleveret til Magistraten, som da i Forbindelse med Oldermændene idømte Vedkommende en Mult; den samme Fremgangsmaade blev brugt, naar en Broder eller Fremmed klagede til Magistraten over, at der var solgt eller leveret ham slet Arbeide; ja i Tilfælde af stor Forsømmelighed kunde den Paagjældende endog tabe sin Ret til at arbeide som Mester, indtil han havde lært sit Haandværk bedre; fornaglede en Smed en Hest, skulde han fodre Hesten, indtil den kom sig, eller i Forbindelse med 11 Laugsbrødre bevise sin Uskyld.

Mærkeligt nok finde vi endnu her Tolvmandseden anvendt; dersom nemlig en Mester havde antaget en Svend og givet ham Haandpenge, maatte en anden Mester ikke lokke Svenden til sig; skete det, maatte han enten betale i Mult 1 Mk. Kobber og 2 Markspund Vox eller med 12 Brødre bevise, at han ikke vidste, at Svenden var antaget af en anden Mester, og dersom Svenden paastod, at han ikke havde arbeidet hos Mesteren, og at han ikke havde modtaget Haandpenge, maatte han ligeledes med 12 Mand bevise sin Paastand eller lide den Straf at blive udvist af Lauget, medmindre Laugsbrødrene vilde lade Naade gaa for Ret.

Hver Slags Smed havde sit særegne Arbeide; havde den ene Smed grebet ind i den andens Haandtering, blev han straffet; naar den ene Smed havde vægret sig ved et Arbeide, turde den anden ikke paatage sig det uden at staa Magistraten og Lauget til Ansvar; Ingen maatte sælge sine Varer under den almindelige gangbare Pris. Havde nogen Borger Ting til Salgs, som det tilkom Lauget at forhandle, kunde Lauget konfiskere dem; bragte fremmede Kjøbmænd Søm eller Sporer eller Stigbøiler til Byen for at sælge dem her, skulde de først prøves af Oldermændene; vare de slette, bleve de konfiskerede; vare de gode, maatte de kun sælges i større Partier.

For at alle indbyrdes Stridigheder kunde afgjøres paa den rette Maade, skulde en af Raadsherrerne være Bisidder i Lauget; i Forbindelse med ham styrede 2 Oldermænd, der fungerede paa Livstid, Lauget; naar en af dem døde, maatte den Nyvalgte tilligemed de 2 ældste Laugsbrødre indfinde sig

for Magistraten og her sværge at ville være Øvrigheden lydig og arbeide for Laugets og Byens Bedste. Til Slutning gives forskjellige Forskrifter om det Mesterstykke, som de forskjellige Smede, Grovsmede, Nagelsmede, Bøssesmede etc., skulde gjøre. Magistraten confirmerede denne Skraa med det Tillæg, at Lauget skulde nyde alle Rettigheder i Byen ligesom de andre Laug og Gilder »kun med Undtagelse af St. Knuds Gilde». I kirkelig Henseende havde Lauget sit Alter i St. Nicolai Kirke, indviet til Marie Magdalene; Altret ejede et Hus ved St. Nicolai Kirke, det senere Pastorat; ved Opgjørelsen 1551 havde det kun en aarlig Rente af 18 Mk. 13 Sk. og desuden 8 Skpr. Havre, hvilket synes at antyde, at der til dette Alter hørte en Gaard paa Landet (maaske i Lytshøft), men naar eller paa hvilken Maade det er kommen i Besiddelse af denne, er ubekjendt.

I Aaret 1515 fik Barbererne deres Skraa[172]; den giver et ikke ringe Indblik i Datidens overtroiske Tillid til Helgenerne. I Byen og paa dens Gebet maatte der kun være 4 Barberere; dog skulde det være tilladt for doctores eller Mestre i Medicinen, Øjenlæger, Tandlæger (tennebrekers) og Ledsættere (de reptur bruken) at udøve deres Kunst i Byen. Da Barbererne næsten betragtedes som lige med Lægerne, var det ikke paafaldende, at Lauget valgte de to Helgener Cosmus og Damianus til sine Skytspatroner; det var nemlig to Martyrer, der vare ophøjede i Helgenstanden, og om hvem man troede, at som de selv i levende Live havde været erfarne Læger, de saaledes vare istand til fremdeles ikke blot at læge alle Sygdomme, men ogsaa til at bevare for Sygdom dem, der med Sange, Bønner og Gaver anraabte disse Skytshelgener om Hjælp. Omendskjøndt bestemte Efterretninger mangle om, at Barberlauget havde et særegent Alter, indviet til disse Helgener, synes dog nogle Bestemmelser i Skraaen at antyde, at det havde et saadant i Mariekirken. Ved Optagelsen maatte enhver Laugsbroder betale 6 Sk. til Helgenerne; naar en Svend ved Giftermaal med en Broders Datter kom ind i Lauget, maatte han give 2 rhinske Gylden i disse Helgeners Bøsse, men giftede han sig med en Pige, der ikke hørte til Lauget, maatte han betale 4 Gylden til dem; naar en fremmed Mester kom til Byen og vilde optages, skulde Helgenerne have 6 Gylden. For disse Penge skulde Oldermanden hvert Aar paa Cosmi- og Damianidag med alle Præsterne i Mariekirken holde Vigilier og Messer for le-

vende og døde Brødre; ved denne Leilighed skulde alle Brødrene, under en Mult af et Pd. Vox, indfinde sig. Paa alle Helligdage skulde den ældste Mestersvend antænde Lysene for de to Helgene i Mariekirke, men dersom der ingen Mestersvend var, skulde Oldermændene selv tænde dem; paa Christi Legemsfest skulde alle Mestersvendene bære Cosmi og Damiani Lys i Procession igjennem Byen; dersom nogen brækkede et Lys, skulde han for egen Regning lade et nyt forfærdige; vare Lysene nedbrændte, skulde Oldermændene af Bøssens Indhold anskaffe nye; de Syge skulde Barbererne paalægge at give 1 Sk. af hver Gylden, som de ejede, til de to Helgene, for at de desto hurtigere kunde blive sunde; skulde det ske, at de Syge ikke bleve helbredede, maatte Barbererne give 1 Sk. af hver Gylden, som de fik for Kuren, til Helgene; — det er imidlertid ret betegnende for Datidens Tilbøjelighed til at forene det Nyttige med det Behagelige, at man mindedes disse Helgener ved Søndagen efter Cosmi og Damianidag at holde Gilde i Oldermandens Hus, hvor Brødre og Søstre samledes og beværtedes med en Td. flensborgsk Øl, en Skinke, Oxesteg, Lammekjød, endnu en Steg, Smør og Ost.

Saaledes træder os her skarpere end i noget andet Gilde Datidens Helgentilbedelse imøde, men det var maaske for Barbererne mere end for nogen anden Stand nødvendigt at omgive sig med et overjordisk Skin, for at Troen kunde hjælpe paa den manglende Kundskab. Rigtignok kunde ikke just enhver blive Barber, en Prøve maatte aflægges, førend Svenden kunde faa jus practicandi, men for at godtgjøre sin Dygtighed (bewisen syn meisterkunst) behøvede han kun at kunne løse følgende 9 Opgaver: 1) eyn brun appostolicum, 2) eyn geel vnde grøn tractiue, 3) egipsiacum eller mundificatiuum, 4) eyn carnatiuum, 5) eyn defensive, 6) vngentum album, 7) eyn grave appostolicum, 8) eyn gudt blothstoppinge, 9) eyn recept van populum vnd dialte; — for Udenforstaaende lyder denne Examen vel meget vanskelig og hemmelighedsfuld, men da der af en fremmed Mestersvend, som ønskede at optages i Lauget som Mester, kun forlangtes, at han førend Optagelsen skulde have tilbragt ½ Aar hos en Mester i Flensborg for ret at komme ind i Haandteringen, har Studiet vel ikke været saa meget dybtgaaende.

For at Alt i Lauget kunde gaa for sig efter Lov og Ret, skulde et af Magistratens Medlemmer være Bisidder i Lauget.

Kun de, der vare ægte fødte, kunde blive optagne; Svenden, der forlangte at optages, maatte 2 Gange i Løbet af $^1/_2$ Aar fremføre sit Forlangende og hver Gang give $^1/_2$ Td. Øl, efter Optagelsen maatte han give et Gilde med 2 Td. Øl, Skinke, to forskjellige Retter, Steg, Smør og Ost; man søgte at holde over Laugets Rettigheder og Betydning ved at lette Optagelsen for dem, der giftede sig med Laugsbrødres Døtre eller Enker, hvorimod Udgiften fordobledes, naar Vedkommende giftede sig udenfor Lauget. En syg Mestersvend skulde Mesteren forpleje i 14 Dage; vedvarede Sygdommen længer, skulde der af Bøssen gives Oldermanden 1 Mk. for at pleje ham, men blev den Syge sund igjen, skulde han tilbagebetale Pengene som «hellige Penge»; døde han, skulde Mesteren overgive hans Efterladenskaber til Oldermanden, forat denne deraf kunde betale Udlægget etc. Antog en Mester sig en Syg, uden at det lykkedes at helbrede ham, kunde den Syge, naar han havde betalt Mesteren for Kuren, forlange at bringes til en anden Mester. men det var under en betydelig Mult til Magistraten og til Lauget strængt forbudt, at den ene Mester søgte at lokke Syge til sig fra en anden Mester. Naar en Saaret blev indbragt til en Barber, skulde denne strax melde det til Fogden, for at en Undersøgelse kunde foretages. Betalingen for Kure synes at have været overladt til privat Overenskomst, kun for Aareladning var der fastsat en bestemt Taxt. Naar en Laugsbroder døde, skulde enhver Mester sende en af sine Folk til at vaage over Liget; Dagen efter Dødsfaldet skulde alle Laugsbrødrene samles i Lighuset og senere følge til Graven.

I Spidsen for Lauget stod en Oldermand, der hvert Aar blev valgt af de Ældste i Lauget. Han skulde have Pengekassen i Forvaring, men de 2 ældste Mestre skulde have Nøglerne til den. Søndag efter Cosmi og Domianidag skulde han i sit Hus samle Brødrene og Søstrene til et Festmaaltid, Dagen derefter blev Skraaen oplæst, for at enhver kunde vide at vogte sig, og Regnskabet blev aflagt, for at enhver kunde faa at vide, hvorledes de hellige Penge bleve anvendte. Ved disse som ved alle andre Sammenkomster var der fastsat Mult for at overtræde de almindelige Gildebestemmelser om Skjændsmaal, Drukkenskab etc.; disse Multer kunde, om det var fornødent, udpantes. Den dømmende Magt tilkom i mindre Forseelser udelukkende Bisidderen og Oldermanden, men Blodsaar og lignende Forbrydelser overlodes til Kæmneren og Fogden.

Var en Sag afgjort, men atter blev oprippet af en Broder, eller var en Broder uvillig til at holde den fastsatte Termin til at betale, hvad han var Lauget skyldig, var han hjemfaldet til en Mult af 4 Sk. til Vox og 4 Sk. til Øl. Som en Erstatning for den Hjælp, som Magistraten ydede Lauget, betalte dette aarlig en rhinsk Gylden af Multpengene til Øvrigheden og forpligtede sig til at sende en af Laugsmestrene med Tropperne, dersom en Krig skulde udbryde.

Hvorvidt de, der forestode Badstuerne, strax fra Begyndelsen havde hørt til Barberlauget, er uvist; de nævnes ikke i Skraaen, men i ethvert Tilfælde have de snart sluttet sig til det; de nævnes nemlig i Forbindelse med hinanden i det Kongebrev af 1528[173]), ved hvilket Kong Frederik til Tak for den tro Tjeneste, som Barberen Asmus Belle havde udvist, skjænkede denne Badstuen ved Siden af Raadhuset og gav ham Ret til at forestaa dat batstauer barberer ampt.

Foruden disse har der bestaaet et Bødkerlaug, hvis Skraa angives at være fra 1557, og et Rebslagerlaug, men da deres Skraaer mangle, ere de os kun bekjendte igjennem de senere Skraaer fra Midten af det 17de Aarhundrede. En Tidlang bestode disse Laug uanfægtede og udfoldede en ikke ringe Virksomhed, idet de uvilkaarligt vækkede og nærede Interessen hos de forskjellige Haandværkere for ved Flid og gode Sæder at hævde deres Stilling i det borgerlige Samfund, men paa den anden Side gave de ikke sjældent Anledning til Misfornøjelse, idet de ved den Tvang, som de udøvede baade paa Borgerne og paa Haandværkerne, og ved de mange Vanskeligheder, som vare forbundne med at blive Svend og navnlig Mester, hindrede den frie Udvikling, uden hvilken et Borgersamfund altid maa føle sig trykket og hæmmet. Dette var Grunden til, at Kong Christian den 4de, efterat at han 1613 havde ophævet alle Laug i Kongeriget, ogsaa i Flensborg ophævede alle Gilder og Laug og kasserede deres Artikler[174]), idet han vilde, at enhver Borger skulde have Ret til at ernære sig, som han bedst kunde, uden at være nødsaget til at bøje sig under nogensomhelst Gilde- eller Laugstvang. Men Laugsvæsnet havde igjennem Aarhundrederne slaaet dybere Rødder, end at et Kongebud var istand til at rydde det op; allerede under Kong Christian den 4des Regjering blev det nødvendigt at give Laugene Tilladelse til at holde deres Forsamlinger og at have deres Laugshuse, til at fastsætte Betingelserne for den, der som Mester

vilde optages i Lauget, til at forlange Mesterstykke, Lærebreve etc.; ikke et halvt Aarhundrede gik hen, førend Laugene igjen dukkede op med deres Laugsskraaer; det var, som om Hindringen havde gjort Trangen større, thi imedens der tidligere kun nævnes enkelte Haandværkslaug, dannede der sig nu et sluttet Laug næsten for ethvert Haandværk, og hvert Laug forskaffede sig sin særegne Skraa, som Magistraten maatte confirmere.

Det var atter her Skomagerne, der gik i Spidsen[175]), idet de 1642 indsendte deres nye Skraa. Den var affattet i Lighed med den ovenfor omtalte gamle Skraa, kun tillempet efter Tidsforholdene; det var den samme Indretning med en Bisidder og 2 Oldermænd, den samme Fordring, at en Laugssag ikke turde forelægges Magistraten, førend den var behandlet i Lauget, den samme Bestemmelse om Optagelse i Lauget. Den fastsætter 3 aarlige Forsamlinger (Morgenspracke), ved Pintse, Jacobidag og Jul; naar Oldermanden havde banket i Bordet (aufklopfen) og sat Laden paa Bordet, begyndte Forhandlingerne; saalænge Laden stod paa Bordet, turde Ingen forlade Forsamlingen. Ingen Mester maatte have flere end 4 Hjælpere (keiner darf mehr denn 4 Stühle besitzen mit Gesellen und Jungen). Den eneste nye Bestemmelse af Betydenhed var den, at førend en Mesters Søn kunde blive Mester i Lauget, maatte han reise i 3 Aar — det eneste Vidnesbyrd om en nyere Tids Indflydelse. Snart fulgte de andre det givne Exempel; 1650 fik Rebslaaerne deres Skraa paa 21 Artikler; den henviser til en tidligere bestaaende Skraa og vidner ved de høje Multer (6 Mk.) for Uorden om Laugets Rigdom, der var en naturlig Følge af Byens Skibsfart, og af at der kun turde være 6 Mestre i Byen. 1652 fik Skrædderne deres Skraa, 1661 vaagnede atter Barberlauget af sin Dvale; 1664 oprettedes Slagterlauget, og dets Skraa blev affattet; den udgjør 29 Artikler og indeholder, foruden de almindelige Laugsbestemmelser om god Tugt og Orden, om gjensidig Fred og Bistand, samt om de Fortrin, der bleve tilstaaede den, der giftede sig med en Slagters Enke eller Datter, og om alle Klagers Afgjørelse i Laugsforsamlingerne, førend de bleve forelagte Magistraten, — endnu Bestemmelsen om, at der skulde opføres 2 Boder (Schrangen) — den ene paa Nørretorv (for St. Mariesogn), den anden paa Søndertorv (for St. Nicolai- og St. Hans Sogn) — hvor Kjødet skulde sælges efter en af Magistraten fastsat Taxt; hver

Tirsdag, Torsdag og Lørdag skulde alle Mestre og Svende, hver Mandag, Onsdag og Fredag en eller anden af dem fra Kl. 5—6 om Morgenen til Kl. 11 om Formiddagen være tilstede i Boderne for at besørge Udsalget. Tirsdag, Torsdag og Lørdag efter Kl. 11 turde Slagterne husere med Kjødet, ligeledes i hele Markedsugen og i Slagtetiden. For disse Boder maatte Lauget betale en aarlig Afgift til Magistraten og til Byens Kirker, der betragtedes som Ejere af dem. Dersom nogen Laugsmester slagtede sygt Kvæg eller en Tyr, blev han de to første Gange idømt en Mult, men tredie Gang tabte han sin Laugsret.

I Aaret 1670 fik Bødkerne deres Skraa paa 36 Art.; den henviser til en gammel Skraa fra 1557 og bestemmer, at der kun turde være 6 faste Mestre i Byen, men at Magistraten havde Ret til at tilføje en syvende som Frimester. 1674 fulgte Drejerne, 1676 Saddelmagerne, 1702 Handskemagerne det givne Exempel; — alle ere de omtrent støbte i en Form; igjennem Bisidderen og ved at forbeholde sig den endelige Afgjørelse af alle vigtigere Laugssager bevarede Magistraten sin Indflydelse paa Laugene, men ved gjensidig Hjælp søgte disse at hævde deres Stilling i Samfundet, og under denne Form have de vedligeholdt sig ned indtil vore Dage.

Se vi nu tilbage paa Gilderne, saaledes som de fremtræde her, viser det sig, at en Inddeling som den, man har forsøgt at gjøre, i hel- og halvgeistlige, er uholdbar; intet Gilde var helt geistligt, thi selv Kalandet optog verslige Medlemmer, og ihvor ringe end disses Antal og Betydning var i Sammenligning med de geistlige Medlemmer, udøvede de dog i mange Henseender en ikke ubetydelig Indflydelse og vare tildels Midler i de geistlige Medlemmers Haand, ved hvilke disse søgte at befæste deres Magt ligeoverfor Borgerne; paa den anden Side vare vel de ældste Gilder i mange Henseender knyttede til Kirken, havde deres egne Altre og Vicarer og paalagde Medlemmerne visse Forpligtelser med Hensyn til Messer og Vigilier og de Afdødes Begravelse, Forpligtelser, som for nogle af dem søgtes forøgede ved de Indulgentser, som vare givne de forskjellige Altre, — men alt dette var et altfor forsvindende Moment, til at man derefter kan tillægge dem Navnet halvgeistlige. — Rigtigere er det vel — naar de skulle deles

— at dele dem i verslige og halvgeistlige; Kalandet bliver da den yderste Grænse for de halvgeistlige, idet Kirken her bestemtest træder i Forgrunden; derfra daler nu denne Klasse igjennem St. Gertrude-, St. Laurentii-, Vor Frue-, Hellig Legems- og Kjøbmandsgildet over i de verslige, til hvilke da nærmest maa henregnes St. Knuds-, St. Nicolai- og St. Johannesgilde. Kjøbmandsgildet kan passende betragtes som Overgangen, idet det vel udgik i sin første Begyndelse fra et kirkeligt Hensyn, men snart tabte dette af Syne og væsentlig antog den verslig Charakter, ligeoverfor hvilken det geistlige Element fuldkomment traadte i Skygge. En særegen Stilling indtoge Laugene, idet de væsentligt havde et aldeles versligt Formaal, men — vel nærmest som en Følge af Tidens Aand og Anskuelse — dermed forenede et geistligt Hensyn; dette var imidlertid ikke af nogen i Laugenes Væsen mere indgribende Natur, end at det ved Reformationen kunde totalt forsvinde, uden at Laugenes oprindelige Hensigt derved i mindste Maade blev forandret. Det er naturligt, at jo stærkere Kirken fremtræder i et Gilde, desto bestemtere kan dets Ophør angives; Reformationen rystede Grundvolden saa stærkt, at hvad der hvilede paa den, maatte styrte sammen; saaledes forsvinde omtrent ved den Tid Kalandet, St. Gertrude-, St. Laurentii-, Vor Frue- og Hellig Legemsgilde, imens de, der overvejende havde et versligt Formaal, fortsættes — uafhængigt af Reformationen — igjennem forskjellige Former ned indtil vore Dage.

Gilderne havde to Hovedopgaver — en værnende og en opdragende; de danne dels et Mellemled imellem Øvrigheden og Borgerne, dels en Forbindelse imellem Geistligheden og Lægfolk — et Forhold, der paa en mærkelig Maade udvikler sig, idet Gilderne paa den ene Side, om vi saa maa sige, begynde med for lidt Øvrighed og ende med for meget Øvrighed, idet deres oprindelige Selvstændighed efterhaanden svækkes, indtil den aldeles gaaer tilgrunde under Øvrighedens fuldstændige Overmagt; paa den anden Side begynde — idetmindste en Del af dem — med et utilbørligt stort Hensyn til Kirken og ende med et utilbørligt ringe, idet den Magt, som Kirken til en Tid havde tiltaget sig, pludselig aldeles sank sammen, og Gilderne bleve aldeles ukirkelige. Gildernes Historie viser tydeligt nok, at deres oprindelige Hensigt i al Almindelighed kan sættes som denne, at sikre Medlemmerne

imod en eller anden Magt, hvis Indflydelse den enkelte ikke var istand til at modstaa, men som man haabede i Forening at kunne sikre sig imod; i Begyndelsen var denne Magt den Lovløshed, som herskede paa en Tid, da Borgernes Tænkemaade, Vaner og hele Opdragelse ikke tillod nogen Øvrighed at haandhæve Samfundets Rettigheder, den ene maatte hjælpe den anden at sikre Liv og Gods — den værnende Opgave; men samtidigt dermed maatte man ogsaa søge at tvinge det Onde tilbage derved, at man bibragte de enkelte Medlemmer Agtelse for Ro og indbyrdes Orden — den opdragende Opgave. Just ved denne sidste Bestræbelse bleve Gilderne en Støtte for Øvrigheden, med hvem de snart arbeidede Haand i Haand, saa at endog fra Knudsgildet rimeligvis en hel ny Bestanddel gik over i den styrende Magt; igjennem de 24 Deputerede blev Gildet en Raadgiver og Hjælper for Magistraten og optraadte saaledes som et Slags betydningsfuldt Mellemled imellem Øvrigheden og Borgerne.

Det er en Selvfølge, at Kirken i sine Bestræbelser for at skabe sig en Indflydelse paa Lægfolk, med Iver maatte søge at benytte et saa betydeligt Element som det, den forefandt i Gilderne; hvor det var muligt, bestræbte den sig altsaa for at faa Haand i Hanke, og dels igjennem de Gilder, der ligesom af sig selv fremstode, dels igjennem dem, som den selv kaldte tillive, at bøje Folkets Raahed og at vænne det til at underkaste sig en Magt ved Siden af den verslige, Kirken med alle dens mange Forskrifter og med alle dens mange Betingelser for Sjælenes Salighed; paa denne Maade bleve Gilderne et Slags Mellemled imellem Kirken og Lægfolk. Ved deres aandelige og numeriske Overlegenhed fik de geistlige Brødre ganske naturligt en afgjort Indflydelse paa Lægbrødrene og igjennem disse paa alle de mange Udenforstaaende, og jo mere Kirken saaledes gjorde sig gjældende i det borgerlige Samfund, desto mere maatte ogsaa Lægfolk lære at knytte deres Interesser til, hvad der betinger et Statssamfund med dets gjensidige Pligter og med alle dets Goder.

Det er heri, at Gildernes Styrke ligger, og derfor have de oprindeligt en saa stor Betydning; de vare rodfæstede i Folkets naturlige Trang til selv at modarbeide den fra Hedenskabet stammende Vildhed og Raahed; idet de efter Evne virkede fremad imod dette Maal, bleve de brugbare Midler i Statens og Kirkens Hænder; begge laante dem noget af deres

Glans og hævede dem saaledes op til at blive betragtede som Samfund, hvis Medlemmer stode højere end de almindelige Borgere; derved vækkedes hos de Udenforstaaende en Stræben efter at blive delagtige i Gildernes Anseelse, men derved bøjedes de tillige ind under et Samfunds Love, som de maatte underkaste sig, dersom de ikke vilde udsætte sig for den Skam at udstødes af Samfundet — en Skam, der blev betragtet som langt større, end om de aldrig havde været optagne. Det er saaledes betegnende for denne Gildernes Indflydelse, at der i Begyndelsen af det 16de Aarhundrede i flere Magistratsdomme er bleven bestemt, at den Anklagede skulde frigjøre sig ved 12 Mænds Ed, og da dette skete, bleve Klagerne, foruden at straffes med Mult, paa et Aar udelukkede «uth framer lüde Gilde und Laghe»[176]).

Samtidigt med at de saaledes banede Vejen for Agtelse for Loven, beredte de ogsaa Vejen for Civilisationen, idet de optraadte i Kamp mod den Raahed og alle de mange Laster, som vare en Følge af Folkets ubundne Levemaade, og ved hvilke det borgerlige Samfund mere eller mindre maatte blive en Umulighed. De udfoldede saaledes en ikke ringe Virksomhed paa en Tid, da Christendommen endnu ikke havde Magt nok til at tæmme de Utæmmede eller til at vække hos dem Kjærlighed til Orden og Ro, idet de tvang dem ind under en Lov, som netop ved at være deres eget Værk fik en saameget mere bindende Kraft for dem, der engang havde anerkjendt den. Jo mere Christendommen udviklede sig, desto mere maatte dette opdragende Moment i Gilderne gaa over dels til Kirken dels til den christelige Stat, der nu fik den Opgave at lære Borgerne at undlade Synd af Ærefrygt for det Gode og ikke blot af Frygt for Hævnen, der som den truende Straf svævede over Misgjerningen; Blodhævnen forsvinder af Gildeskraaerne, Gildernes dømmende Virksomhed indskrænker sig til de disciplinære Straffe og faaer sit naturlige Suplement ved det Medlem af Byraadet, der som Bisidder indtog Pladsen ved Siden af Oldermændene.

Endelig var der endnu en Magt, imod hvilken Gilderne traadte i Kamp; det var de Overgreb, som den ene Stand af Borgere altid troede sig berettiget til at vente fra den andens Side; det er denne Kamp, som navnlig viser sig i Laugsindretningen, thi Laugene udgik ganske naturligt fra den Bestræbelse at sikre Laugsbrødrene i deres Rettigheder og For-

dele ligeoverfor de andre Borgere, en Bestræbelse, der med større Lethed vilde kunne lykkes, naar de, der havde fælles Interesser, sluttede sig sammen som en Korporation, end naar den enkelte ad Lovens Vej skulde hævde sin Ret; men atter her møde vi det opdragende Moment, som hørte med til Gilderne, thi vilde man have en Ret til at fordre Anerkjendelse og Beskyttelse, maatte man ogsaa paatage sig Forpligtelser, der kunde begrunde en saadan Ret, og derfor finde vi ikke blot Bestemmelser om Laugsbrødrenes indbyrdes Forhold, men ogsaa et Tilsyn, som Laugenes Bestyrelse førte med Laugsbrødrenes Arbeide, og forskjellige Straffe for Forseelser i denne Retning, Straffe, der fra Mult endog kunde stige til Fortabelse af Laugsrettighederne paa længere eller kortere Tid.

Det er en Selvfølge, at Samfund, der havde saadanne Formaal, efterhaanden maatte tabe deres Betydning, alt eftersom Stat og Kirke udviklede sig; men de bare desuden i sig selv Spiren til den underordnede Stilling, som de efterhaanden maatte nøjes med at indtage, thi de fulgte Regler, som den ordnende Statsmagt, og som Christendommen ikke kunde anerkjende som gyldige. Hertil hørte navnlig den hævnende Myndighed, som Borgerne tiltoge sig igjennem Gilderne, og som fremtraadte i Form af Selvhævn — men «Selvhævn lader sig sjældent holde indenfor Rettens Grænser; at tillade den Forurettede at hævne sig selv, det er at give ham Sværd i Haand til at handle med sin Fjende, eftersom hans opbragte Sind finder for godt» [177]); det vilde være for voveligt at lade et mindre Borgersamfund beholde en saadan Magt, det vilde være som en lille Stat i Staten, og der vilde næres en Selvtægt, der altfor let kunde blive et Redskab for den blinde utøilede Lidenskab. I samme Forhold som Gilderne fra at bekæmpe Lovløsheden selv bleve lovløse, d. e. stillede sig udenfor den Lov, som Byens Øvrighed havde Ret til at give og til at haandhæve, maatte de tabe deres Betydning; det var en naturlig Følge af Retsbevidsthedens og Retstilstandens Udvikling, at man snart indsaa, at et Samfund, der søgte at hjælpe sine Medlemmer til at undfly Statens Straf, ikke kunde taales; ligeledes maatte Staten med mistænksomme Blikke betragte en Korporation, der søgte at tiltage sig en lovgivende, dømmende, straffende Myndighed, der jo endog gik saa vidt, at man fastsatte Straf for at henvende sig til Øvrigheden med en Klage, der ikke først havde været forelagt Gildet. Ved Siden heraf

blev det Hovmod, som udviklede sig igjennem Gilderne en naturlig Anledning til, at deres Betydning tabte sig; jo flere der dannede sig, desto mere maatte det enkelte Gildes Værd svækkes; det var engang anseet som en Udmærkelse at høre til det gamle St. Knudsgilde — det var paa en Tid, da dette enten stod alene eller dog var istand til aldeles at overskygge de enkelte, som havde forsøgt at danne sig, men netop denne Udmærkelse fremkaldte Hovmod hos Gildets Medlemmer, et Hovmod, som ligesaameget maatte modarbeides af Øvrigheden som af de udenfor Gildet værende Borgere. Det var maaske dette Forsøg paa at dæmpe Gildernes Egenraadighed, der bevægede Konger og Dronninger og indflydelsesrige Mænd til at lade sig optage i dem, og til ved Gaver at skaffe sig Indflydelse paa Gildernes Anliggender; en anden Vei gik i Reglen Øvrigheden, idet den efter bedste Evne berøvede Gilderne saamange Rettigheder som muligt og ved alle Leiligheder lod dem føle, at den havde Retten til at regjere. Borgerne kæmpede imod Gildernes Selvtægt ved at danne andre Gilder, der søgte at tiltage sig de samme Rettigheder og den samme Magt, efterat det først var gaaet op for dem, at Civilisationen og de med den forenede Goder ikke vare knyttede udelukkende til det enkelte Gilde; — i Mængde dannede disse Gilder sig i Løbet af et Aarhundrede, men charakteristisk for dem alle er det aristokratiske Moment, Tilbøjeligheden til at anse sig i det mindste som ligesaa gode som de andre, og en deraf følgende Rivaliseren, der egentlig har vedligeholdt sig lige ned indtil vore Dage. Men som Hovmodet havde styrtet Knudsgildet, saaledes gjorde netop dette den for hvert enkelt Gilde charakteristiske indbildte Værdi til en Illusion, thi alle følte de, at de ikke ved egne Kræfter kunde vedligeholde denne; de søgte derfor en Støtte i Øvrigheden, og jo mere denne Søgen blev et Kappeløb efter dens Gunst og Velvillie, desto mere blegnede den oprindelige Glans, der havde omgivet Gildebrødrene; fra at være næsten Herskere sank Gilderne ned til at blive ærbødige Tjenere under Statens Tilsyn, Tjenere, der ikke fik Lov til at overskride de Grænser, som Øvrigheden fandt for godt at afstikke.

Gilderne ere fra Begyndelsen af fremgaaede af Folkets Trang til at sikre sine Rettigheder og Fordele, og derfor have de aldrig ret kunnet ophæves ved noget Magtbud af Øvrigheden. Vel blev en saadan Ret givet Byraadene allerede under

Dronning Margrethe, idet hun befalede, at Ingen maatte oprette noget nyt Gilde uden Fogdens og Magistratens Samtykke, og senere udvidede Kong Christoffer d. 3die denne Ret derhen, at om noget allerede bestaaende Gilde viste sig unødvendigt eller skadeligt, skulde Kongens Foged og Magistraten have Magt til at forbyde og aflægge samme uden nogen Modsigelse; — men kun i et Tilfælde vides Øvrigheden i Flensborg at have gjort Brug af denne Ret. Det var vel nærmest en Følge af den Opsætsighed, som Borgerne i Begyndelsen af det 16de Aarhundrede viste imod Magistraten, og om hvilken adskillige kongelige Befalinger til Borgerne om at adlyde deres Borgemestre og Raadmænd vidne[1:8]), at Magistraten forsøgte at tæmme Borgerne ved at opløse St. Knudsgilde paa Grund af etlicher muthwilliger Leute Hoffahrt und Frevel; — men Magistraten blev nødsaget til i Slutningen af Aarhundredet igjen at oprette Gildet, da Borgerne ikke vilde give Afkald paa, hvad de havde arvet fra Fædrene; — senere gav Kong Christian d. 4de d. 14. Juni 1615 et Mandat, ved hvilket alle Amtsskraaer og Gildelove skulde kasseres, men ogsaa dette Forsøg mislykkedes, thi allerede d. 27. October 1618 bleve de igjen tilladte. Der var saaledes ingen anden Udvei tilbage end at indskrænke Gildernes Myndighed saameget som muligt, og derfor blev fra Slutningen af det 15de og Begyndelsen af det 16de Aarhundrede i hver ny Gildeskraa optaget den Bestemmelse, at idetmindste én af Byraadet skulde være Bisidder i Gildernes Bestyrelse for at paase, at man ikke gik Kongens Ret for nær, og at man ikke tillod sig Ting, der kunde stride imod den almindelige borgerlige Lov eller krænke Borgersamfundets Rettigheder. Derved havde Gilderne ret egentligt faaet deres Knæk, thi med kraftig Haand hævdede Regjeringen sin tilseende Myndighed; der var ikke mere Tale om nogen Forskjel imellem Gildebroder og Ikke-Gildebroder, hvor det gjaldt Overtrædelser af Lovene; Gilderne sank ned til at blive Forlystelsesselskaber eller Foreninger til Kjøbmænds eller Haandværkeres Uddannelse, der maatte indhente Kongens og Magistratens Tilladelse til at bestaa, en Tilladelse, der efterhaanden kun blev givet med den udtrykkelige Tilsætning, at Regjeringen forbeholdt sig Ret til efter Behag at forandre deres Love eller endog ganske ophæve dem, dersom den ansaa det for hensigtsmæssigt.

De bestaa saaledes nu kun af Regjeringens Naade og have

for saa vidt mistet hele deres Betydning, som de kun have samme Rettigheder som ethvert andet borgerligt Samfund, der danner sig indenfor Statens Omraade. Alt som den almindelige Retsbevidsthed udviklede sig, alt som Civilisationen udbredte sig, og hele Statssamfundet ordnede sig under Øvrighedens Styrelse, bortfaldt Gildernes Betingelser, og saaledes sank disse tilbage til, hvad de nu hovedsagelig ere, et Led i Rækken af de Institutioner, der have bidraget til Folkets Udvikling.

Anmærkninger.

1. Kof. Ancher om gl. d. Gilder.
2. Terp. ripæ Cimbr.
3. Sejd. dipl. flsb. I. P. 11.
4. Om Navnet skal udledes af calendæ, som om disse Forsamlinger oprindelig bleve holdte den første Dag i hver Maaned (hvilket ikke var Tilfældet med Kalandet i Flensborg), eller af Ordet caln, convocare jfr. Wilda—Westphalen mon. III, 111—115. Heinerich chron. nordfris.
5. Pont. ann. II, 315 siger, at overalt i Landet bestode de saakaldte convivia, der ugentlig samledes i Gildehuset — til »einen andächtigen Schmauss, da sie eine Art von Religion oder Gottesdienst vorstelleten«.
6. F. Magn. nord. Oldskr. II, 100. — Wilda mener, at de ere indkomne i Danmark fra England.
7. Ælnoth. hist. Can. reg. hos Langeb. III. fortæller, at det paa Knud d. Helliges Tid var en gammel Skik, at Folket holdt sine conventicula.
8. Ol. Trygv. Saga.
9. N. M. Petersen Hedenold II, 146.
10. Sv. Aagesen hist. leg. castr. reg. Can. Langeb. III, 139.
11. Rosenvinge Retshist. I, 28.
12. M. H. t. Niddingsnavnet tilføjer Sv. Aag., at i England nihil contumeliosius ac vilius æstimant, quam ejusmodi ignominioso vocabulo notari.
13. Pont. d. Atl. I., 120. Lyders st. flsb. 31.
14. Et Vidnesbyrd om Tilstanden i den Henseende giver Hertug Vald. d. IVs Forordn. for Slesvig By 1291 (cfr. Urkund. sml. z. schl.-holst. Gesch. I, 518).
15. Jfr. St. Kn. Skraa Flsb. § 7. 8. 11. 14. 21.
16. St. Kn Skr. Flsb. § 15.
17. Ælnoth. script. III, 341 siger, at Harald Hein søgte at vinde Almuens Gunst og stadfæstede de Love, som Almuen selv valgte.
18. Flensburg, Raadm.
19. Kof. Anch. P. 28.
20. Gram ad Meurs hist. 258.
21. Kof. Ancher om gl. d. Gilder.
22. Gram ad Meurs.
23. Ælnoth. Langeb. III, 344.
24. Script. rer. dan. II, 600. Saxo I, 656.
25. Kof. Anch. § 31.
26. Meurs. in vita Har. 81.
27. Mariekirkens Archiv.
28. I slesv. Stadsretter.

29. Om denne Codex meddeler Cläden i sine monum. flsb. I, 23: Dit bock ist am 8 Märs 1586 dem ehrsamen Rath durch Hans Iversen overantwortet worden u. sind darin befunden thein beschrevene u. vehr thein unbeschrevene Bläder, u. hefft H. I. vermeldet, dat he ungefährlich vor vehrtein Jahren dattsülvige Bock von Peter Pomerering empfangen. — P. P. var dengang afsat fra sit Borgemesterembede paa Grund af Tyveri etc. og havde tilegnet sig en stor Del af Byens Archiv. — Som det synes, har der ogsaa været en anden Codex, der indeholdt St. Knuds Skraa paa Tydsk, men hvor den er blevet, vides ikke. Seelen i sine memorab. flsb. 111—112 siger derom: Inscribitur istud documentum: S. Canuti Gilde — Articuln der Stadt Flensburg, quod documentum vetustissimum tamquam præcipua civitatis antiquitas ab antecessoribus meis in arca cameræ fuit asservatum. Sed hoc ante consulatum meum in originali, ut ajunt, professori hafniensi, rogatu ipsius, concreditum, nondum est restitutum.

30. Saaledes forstaaer jeg Ordet hedning; at det ikke er det samme som Hedning, er klart; men naar Kof. A antager, at det betyder adelig (nobilis), kan jeg ikke ret slaa mig til Ro derved, især da det efter Gildets Natur synes lidet rimeligt, at der skulde være en saadan Standsforskjel imellem dem, der kaldte sig Brødre. Her er Tale om et almindeligt Gildemøde, hvorved altsaa maa forstaaes et Møde, til hvilket der indfandt sig flere end til de sædvanlige Gildemøder, eller som i al Fald havde en særegen Charakter; jeg antager nu, at der med Ordet hedning menes de, der af Gildebrødrene indførtes til at deltage i Festen uden at være Gildebrødre.

31. Cfr. Fortalen til den malmøske Skraa: Quoniam statuta convivii St. Can., quæ dicuntur skra, in antiquis temporibus secundum exigentiam temporis illius verbis paucis ac brevibus fuerant edita etc.

32. Noget lignende jfr. N. M. Pet. Hedenold III, 195.

33. Flsb. Skr. Art. 27: fyyr thre kæræ worthæ kærth (odens. Skr. Art. 13: fôr III sagæ æræ berætæ).

34. Flsb. Skr Art. 28: Hwat thær worthær ensinde ænde ogh lænd i gildestæven for alderman ogh brothær, that schal ækki tither yppes.

35. Flsb. Skr. Art. 11—13.

36. Prof. Ljunggreen i sin Afhandl. om Lunds St. Knudsgilde i »Samlinger till Skånes Historie 1868—69« kalder Gildet en rättsinstitution fremgången ur ett i bildning stadt bristfälligt och ofullkomligt rättstillstånd.

37. Saaledes var det idetmindste i Gildet i Lund (jfr. Ljunggr. Afhdl.), saa at det formodentlig ogsaa i de andre Knudsgilder har været Skik, omend der hverken i den flsb. eller i den odens. Skraa findes Noget derom.

38. I sænte Knuts gildæ schule wære fæm ræte ogh ey meere vden bøøste weth tolf mark brøde.

39. I den flsb. Skr. Art. 36 »holde them hôssligh ogh tycthligh« — i den odens. Skr. Art. 12 »sculæ the væræ semty och metlidendæ.

40. Flsb. Skr Art. 30. 37. 38. 39. 40. 41. 42. odens. Skr. Art. 16. 23.

41. Flsb. Skr. Art. 43. odens. Skr. Art. 24.

42. Flsb. Skr. Art. 48. 50.

43. Seidelin diplom. Flsb. — Lyders Stat. d. St. Flsb. 53. — Cläden mon. I, 24.

44. So hebben de Ersamen vromen lüde, geheten de Kanutus gildebrødere to Flensborgh.

45. Jfr. Prot. over Byen Flensborgs Gjæld og Tilgodehavende.

46. Lüders Stat. 44—46.

47. Westph. III. 5. 113 Negandum non est, laudatas societates turpiori abusui locum fecisse, ac aliquando degenerasse seculo præcipue XIV in debachationes, rixas etc.

48. Cláden mon. I, 26 Dass man St. Canuti Gilde wiederum u. freundliche Nachbarschaft u. Einigkeit unter den Bürgern aufzurichten sich bearbeiten u. angelegen sein lassen solle.

49. Magistr. svarede, dass ihnen nachbarliche Einigkeit zu unterhalten zum höchsten anmuthig u gefällig, dieweil aber solche Versammlung wegen etlicher Leute Hoffahrt u. Frevels gefallen, könte man in aller Eil u. für die Entscheidung dazu nicht kommen.

50. Maaske kan St. Knudsgildes Tilværelse spores i nogle Magistratsdomme fra 1511—12, ved hvilke Klageren, hvis Klage ved Tolvmandsed bevistes at være ubillig, dømtes til Mulct og til i et Aar at udelukkes uth framer lüde Gilde u Laghe — men dette Udtryk kunde ogsaa være brugt om de mange andre Gilder, som dengang bestode.

51. Saaledes mene Cláden, Lyders, Seelen, men uden at anføre nogen Hjemmel for denne Mening, som den ene næsten synes at have optaget fra den anden.

52. Jfr. Seid. diplom. II.

53. Westph. mon. IV. 1946: Lasse Siverdes is van enem ut der Achteruper Geschlechte doet geschlagen. Peter Achterup word wederum von Lasse Siverdis Son Lüder Lassen doet geschlaen. Dise Veide hett tuschen beiden Geschlechten gewert bet 1451.

54. Flensb. Belieb. i Marie K.'s Archiv.

55. Ikke som Cláden antager 1582, thi dengang havde det allerede bestaaet i nogle Aar. I Mariekirkens Archiv findes et Manuscript, som vel først kan være fra Begyndelsen af forrige Aarh., men som indeholder adskillige værdifulde Oplysninger om Gildet, af hvilke jeg har gjort Brug i det Følgende. Ligeledes findes en Del spredte Notitser i de i Kirkens Archiv værende skrevne Protocoller under Titel: Flensb. antiqvar. Nachrichten u. Belieb.

56. Jfr Ljunggreen, Saml. till Skånes Historie 1868—69.

57. Flensb. antiqv. Nachr. Tom. I, Fol. 203.

58. Das alte Gelach mit dem Vogelschieszen — cfr. Knudsgilde i Lund, der 1586 ligeledes indrettedes som et Skydegilde.

59. Cláden mon. fls. I, 104 dass auf d. 13 Sptbr. ein köngl. Gerichtstag ausgeschrieben gewesen, so aber wegen eingefallener Pest durch des Stadthalters Patent wieder abgeschrieben.

60. Weil der Amtmann P. Rantzov wegen der schwebenden pestialischen Läuften in der Stadt auf dem Rahthaus zu kommen, einen Abscheu getragen.

61. Flensb. ant. Nachr.

62. Marie K.'s Archiv.

63. Flensb. Belieb. u. ant. Nachr.

64. Dat se er Lach mögen mit Lage u. mit Lages recht holden

gelick andere Lage binnen unserer Stadt ohne Sunte Knuts Lach (jfr. Verordn. u Nachr. d. St. Flsb.).

65. Seelen mem. flsb. 112: hæc gilda sæpius quidem turbis bellicis fuit inquietata adeo, ut cessare fuerit coacta.

66. Seelen mem. 112—113.

67. Cfr. Flsb Belieb i Mariekirkens Archiv.

68. Jfr. Ljunggreen Saml. t. Skånes Hist. 1868—69.

69. Flsb. ant. Nachr.

70. I Flsb. Belieb siges ved Aaret 1752 om denne Skik: sed istud hodie abiit in desuetudinem.

71. Flsb. Belieb. — Flsb antiqv. Nachr.

72. Secret. Archiv.

73. Secretairiatarchiv.

74. Sejd dipl. I, 516. — Cl. mon. flsb. 672.

75. Auer dit gesette hebben geweseth .... vns dünket dit so gud syn al vmme des lages beste.

76. Anno 1516 was de houetsumme VIc XLVI mr, dat andere gelt worden de delen meden kofft vppe dat Rathus. — cfr. de efter Skraafragm. tilføjede Regnskaber.

77. Flsb. antiqv. Nachr.

78. Eden lød saaledes: Ick lawe u. schwere dat ick de 33 Articul der Schütten Schrage, so von Ehrbaren Rath is gegeven u. von Konig Friedr. II unser allergn. Herr is confirmirt, in allen will gehorsam leisten, ock m. den Schütten hefen u. liggen unde wat andere vor my gedahn, luht den Schragen gutwillig folgen. So wahr mir G. u. sin hilliges Wort helpen schall.

79. Jfr. Sejd. dipl. I, 694.

80. Dat erue negest jnt norden hort to vnser leven vruwen laghe jn sunte Nicolaus Kerken [Nu Hans Foss vnde sin erven].

81. Secret. Archiv.

82. Amtm.s Kjendelse af 29 April 1682 i Flsb. Belieb: Nichts per se absque consensu superioris magistratus.

83. Secret. Archiv.

84. Secret. Archiv.

85. Mell, gründl. Nachr. v. d. St. Lübeck.

86. Wilda henlægger deres Oprindelse til en langt tidligere Tid, og mener, at de ere ældre end de verslige Gilder.

87. Allerede Biskop Bartold († 1307) og Biskop Joh. Bockholdt († 1331) havde givet Flensborg det Privilegium, at ingen Raadsherre og ingen i Byen bosiddende Borger paa Biskoppens eller nogen Prælats Befaling skulde kunne drages for Retten udenfor Byens Grænse. Bisk. Nic. Brun havde 1353 bekræftet dette Privil. (jfr. Wedel d. sønderj. K.s Hist.).

88. Jfr. Wedel sønderj K.s Hist. P. 144 flg.

89. Kof. Ancher P. 7.

90. Westph. III, 111—115.

91. Jfr. Wilda.

92. Seid. dipl. I, 54. Cláden mon. V. 603.

93. Hvormegen Betydning Vox havde i Kalandet, viser sig af Sta-

tuterne for Kal. i Kiel, i hvilke det bestemtes, at ethvert Voxlys, som brugtes ved Sørge- eller Messetjenesten, skulde veje mindst 2 ℔.

94. Møller Histor. Nachr. P. 10.

95. Westph. mon. III, 559.

96. Paa en Sten i Helligaandskirken findes endnu indhugget: DOMINI 1386 DES ERSTEN MANDAGES IN DER FASTEN BEGUNTE SUNTE KULLE DIES KARKE TO BUWENDE.

97. Man satte i Kalanderne stor Pris paa kun at samles i Kalandshuset; i Kiel var der endog en Straf af 1 L℔ Vox for at holde Gilde udenfor Kalandshuset.

98. Mon. IV, 622.

99. Sejd. dipl. I, 60.

100. O. H. Møller hist. Nachricht v. d. K. zu St. Joh. 1762.

101. I Kalandet i Kiel var det bestemt, at man to Gange aarlig skulde bespise 12 Fattige og til de øvrige Fattige uddele Penge. (Westph. III, 559).

102. Fundatsen hos Cladeu mon. 714.

103. Pont. ann. II, 694.

104. Westph. I, 1895.

105. Om gl. d. Gilder P. 92.

106. Terp. ripæ Cimbr. 246. 434.

107. I Ribe angives Hensigten saaledes: non causa potationis vel cupiditatis, sed causa auxilii et adjutorii & amicitiæ, ac frater fratri in necessitate non recusat assistere. At det imidlertid ikke var meget bevendt med denne gjensidige Beskyttelse, se vi deraf, at Biskop Johan 1410 ustraffet blev mishandlet i Flensborg, uagtet han var Medlem af Gildet (jfr. sønderjydsk Kirkehist. P. 147—48). Det kan derfor næppe være sandt, hvad Høyer (jfr. Clåden, histor. Abhandl. v. Kirchenhölzungen) beretter, at disse Gildebrødre hjalp hinanden saaledes, at da en Broder havde dræbt en anden, betalte Gildet 50 ß til Familien og 50 ß til Øvrigheden, for hvilken Sum han satte en Skov i Pant til Gildet.

108. Sejd. dipl. I, 102—122.

109. I det i Ribe værende St. Gertrudsgilde var der Mult for at bruge Ukvemsord imod Brødrene, for at saare en Broder eller trække ham ved Haaret, for at kaste op i Gildehuset, for at spilde mere Øl, end at man kunde dække det med Foden etc.

110. Flsb. antiqv. Nachr.

111. I Marie Kirkebog findes følg. Notits: item hefft U. L. V. gekofft een Holt von St. Gerdrudt vor 50 Mark, dar schall St. Gerdrudt Kalck u. Steen vor hebben.

112. Histor. Abhandl. v. Kirchen-Holzungen i Marie K.s Archiv.

113. Hensyn til Kongen og den ved Kirken omtalte Præstebolig synes at tale derfor.

114. Sejd. dipl. I, 124.

115. Det hedder her: Anno dom. MCCCCLXIII altera die scte Gertrutis summa sacerdotis scte Gertrudis et beate Gertrutis virginis est cc mre unde XV marc, singulis computatis, presentibus dñs. Joh. Kornepage vicarius ejusdem capellæ etc.

116. Wir Fried. etc. bekennen u. thun kund hiemit öffentlich, dass

Wir auf der Ehrs. Unserer Lieben Getreuen, Bürgemeister u. Rath der Stadt Flensburg unterthänigste Erinnerung mit eingewandten erheblichen Ursachen St. Gerdruten Kirche samt den Kirchhof in gedachter Stadt zu einer christlichen Begräbniss gnädigst verordnet, auch das alte Haus dabey als es zuvor jederzeit zur Stadt gehörig wieder zu derselben Nutzen u. Gebrauch zugewendet u. geschenket haben .... Copenhagen d. 29 Sptbr. 1566.

117. Diar Flsb p. 116: dit Jahr (1571) hefft Lutke op der Heyde als dit Jahr Karkgeschwor St. Gerdrudten Karken dalbrecken laten.

118 Hr. Martin, dänischer Prediger, dem soll der Cammerherr vor jeder Licke up St. Gerdruten Karckhoff, darüber er singt, aus dem Armengelde geben 8 Schilling.

119. Sejd. dipl I. 672.

120. Sejd. dipl. I, 83: Isti sunt fratres in convivio scte Laurentii et volunt servire in convivio, sicut mos est ab antiquo, et semper quatuor fratres simul secundum ordinem. Sub anno dnj mcce septuagesimo septimo dominica trinitatis.

121. Sejd. dipl I, 91 Item virgo quedam nomine Elin Laurensdochter.

122. Dat erve nechst in Norden hort tho St. Laurentius Laghe vry u. quit.

123. En Række Regnskaber lader os forfølge Oldermændene den ene efter den anden. jfr. Sejd. dipl. I, 94 flg.

124. Jfr. Sejd. I, 100.

125. Terp. ripæ Cimbr. 242.

126 De quyst dar negest jnt osten hort to sct Herasmus altare in vnser leven vruwen Kerken to Flensborgh, vnde Mette Nysse Berndsens husfruwe schal de quyst bruken de tyd eres lewendes; wan se aflyuich wert, so moghen de negesten eruen de quyst wedder losen vor hunderth mrk lubesch.

127. F. Ex. ved et af Medlemmerne tilføjes den naive Bemærkning: dat is eyn kotmanger knecht.

128 Sejd. dipl. I, 144.

129. Dat Erve negest im norden hort to dem Dreger — Laghe vry u. quit. — Sejd. dipl. I, 150 Mathyas Kymer — habet de nostra fraternitate unum fundum, pro quo dabit annualim 1 ℔. (Som det synes har kun Grunden, ikke Huset, som stod derpaa, tilhørt Gildet; hvilket oftere var Tilfælde.)

130. Terp. ripæ Cimbr. 368, hvor hendes Billede findes med Marterredskaberne; hun er en siddende kronet Kvindefigur, paa den ene Side Hjulet, paa den anden Side Sværdet.

131. Sejd. dipl. I, 148. 149. 151.

132. Jfr. Cláden mon. 247.

133. Jfr. Sejd. dipl. I, 232 flg.; Cláden 474 flg.

134. Do ghinghen vt de vorbenomeden sesse vnde koren olderlude vnde makeden enen wilkore. Sejd dipl.

135. Gildet var især repræsenteret i den midterste Del af Byen, hvor de rigeste og fornemste Borgere boede; det er derfor betegnende, at baade Sognepræst og Capellan ved St. Nicolaikirke hørte til det. jfr. den ved Gildebogen tilføjede Medlemsfortegn.

136. Dat erve negest in osten hort to des copmans laghe — disse Ord staa i nær Forbind. med Omtalen af den nord for Mariekirken liggende Skole (der 1436 var bygget to ener schole vor Menichheit beste); — dat erve negest int süden hort to des copmans laghe to der capellen jn dat suden jn vnser vruwen Kerken.

137. I Medlemsfortegnelsen findes anført: Her Hennyngh Ekstede vnze prester.

138. Dansk Magazin 3 Række I, 89.

139. Jfr. flensb. antiq. Nachr. Tom. I, mscr. i Mariek. i Flensborg.

140. Rivesel Beschr. Flsb.

141. Antiqv. Nachr., Flensb. I mscr. Mariekirke.

142. Man skulde efter Gelagsordinantsen u. uhralter wohlhergebrachter Gewohnheit kun sælge til Kjøbmænd; — antiqv. Nachr. Tom I. Fol. 98. 70. 154.

143. Skraaen findes i antiqv. Nachr. d. St. Flsb. XXXII, mscr. i Mariekirkens Archiv.

144. Flsb. Verordn. u. Nachr. d. Stadt XXIV. mscr., Mariekirkens Archiv.

145. Sejd. dipl. 1. 389; Cláden mon. 673.

146. Bedderue man edder bedderue vrouwe edder bedderue Knecht edder juncvrouwe.

147. De scholen ewichlijken bliuen to der lampen mede to en holdende, de vor deme hilgen lichnam hanged in vnser leuen vruwen Kerken.

148. Fra Aar 1533 har han saaledes betalt ham 32 ℔, 32 ℔ 8 ß, 33 ℔ etc.

149. Ogsaa kaldet gilda scholasticorum, Terp. 438.

150. Mit voller — eller mit halber Schule.

151. Herhen hører Bestemmelsen, at den, der var Medlem af et Laug, ei turde holde Fastelavn i et andet Laug etc.

152. Sejd. dipl. I. 448. 461.

153. Alse der erliken brödere vnde sustere en deyt, de dat rechte lach de vastelauent ouer geholden hebben jfr. Skraaen.

154. Skraaen er underskrevet: ghegheuen, ghestedighed vnde ghescreuen na der bord vnses heren Cristi MCCCC iar na in deme XXXVII iare in deme hilghen auende sunte Jacobus des groteren, des hochgeloueden werdighen apostels. Deo laus.

155. Sejd. dipl. I, 557.

156. Cláden mon. flsb. I.

157. Flensb. Verordn u. Nachr. XXIV, mscr. i Mariekirken.

158. Vor vehlen verflaten Jahren von unsren Vorfahren erlanget — her nævnes Aaret 1436.

159. In einen Niederfall u. abgang geraden.

160. Sejd. dipl. I, 689.

161. Gelych also men yn anderen ampten heft; jfr. Skraaen i Sejd. diplom.

162. Sejd. dipl. I, 719.

163. Sejd. dipl. II, 23.

164. Sejd. dipl. II, 128—130.

165. Sejd. dipl. II, 138. 146. 154.

166. Verordn. u. Nachr. d. St. Flsb. XXIV, mscr. i Mariekirkens Archiv.

167. Desse vorgeschrewene Articul sind thom deele uth der olden Schraa edder Ambtsbocke, vnde een Dehl na itziger tyd vnd Gelegenheit beschrewen vnd verfattet.

168. Verordn. u. Nachr. d. St Flsb Tom. XXIV.

169. Flsb. antiqv. Nachr. Tom. XXXII.

170. Verordn. u. Nachr. d. St. Flsb. XXIV mscr. i Mariekirkens Archiv. — Sejd. dipl. II, 98.

171. Dath tho sick nehmen up sin tering.

172. Sejd. dipl. II, 111.

173. Sejd dipl. II, 216.

174. Allerede 1507 havde Kong Hans forsøgt at ophæve alle Skomagerlaug i Riget, senere havde Kong Frederik I i Aaret 1526 forsøgt at ophæve alle Haandværkslaug i Riget (jfr. Allen, de tre nord. Rigers Hist. IV. 1).

175. Verordn. u. Nachr. d. St. Flsb. Tom. XXIV.

176. Antiqv. Nachr. XXIV.

177. Kof. Ancher om gl danske Gilder § 41.

178. Saal. 1492 og 1505 af Kong Hans; 1533 af Kg. Christ; jfr. Seid. dipl I. 693 II, 7. 240; ligel. en Skriv. af 1557 fra Kg. Christ., der befalede Magistraten at sætte sig i Forbindelse med Amtmand Rantzau om at beskikke en dygtig Foged, for at det forfaldne Retsvæsen igjen kunde bringes i Orden. (Sejd. II, 757.)

Indhold.

Verslige Gilder.

Pag.

St. Knuds Gilde . . . . . 8.
St. Johannis Gilde . . . . . 36.
St. Nicolai (Marie) Gilde . . . . . 45.

Halvgeistlige Gilder.

Kalandet . . . . . 64.
St. Gertruds Gilde . . . . . 78.
St. Laurentii Gilde . . . . . 85.
St. Erasmi Gilde . . . . . 88.
Dragergilde (Vor Fruegilde) . . . . . 88.
Vor Frues Kjøbmandsgilde (Skipperlag) . . . . . 93.
Hellig Legems Gilde . . . . . 109.

Haandværkslaug . . . . . 113.